

Eugen Lovinescu

Mite

Mite

de [Eugen Lovinescu](#)

Publicată în 2016 în colecția [Cărți electronice gratis și legal](#)

*Text preluat de la <http://ro.wikisource.org/wiki/Mite> (unde au contribuit *Bogdan, a reader, Adișor2346*)*

Ediție îngrijită cu link-uri și note de [a reader](#)

Pe copertă: o fotografie presupusă a fi a lui [Mite Kremnitz](#)

Carte din domeniul public, cu copyright expirat după legile României și Uniunii Europene.

I

De la fereastră ea privea la frunzele castanilor stropite de promoroaca prafului prematur de pe ulița vopsită de [ripolinul](#) proaspăt al soarelui de mai. Pe maidanul chel din față, copiii jucau arșice; aruncau osul torturat și-l urmăreau apoi încordați; când cădea, nu se mai vedeau decât douăzeci de spete încovoiate.

— Om bun! strigau unii.

— Om rău! îi înfruntau alții.

Ori:

— Împărat!

— Ba nu, călău!

Se porneau discuții aprige; se schimbau vorbe grele și parabola pumnilor descrisă în văzduh s-ar fi prefăcut în încăierare; dacă, de mai departe, de lângă un copac, nu s-ar fi desprins silueta zveltă a unui copil mai mare care pășea hotărât, destins ca un arc, sporovăind grăbit într-o năvală de vorbe amenințătoare punctate de ghionți arbitrari. Decreta sentențios „om bun” ori „călău” și, după câteva clipe, spatele se descovoiau. Resemnați, ochii copiilor priveau din nou lacomi spre osul aruncat în aerul limpede. Femeia de la fereastra deschisă nu înțelegea aproape nimic din ce țipau copiii, dar priveștea o interesa; în jocul de pe petecul chel al maidanului ripolinat de soare și prematur prăfuit, ea descifra înseși datele jocului vieții; în copii citea prezența tinerilor energii dovedite prin afirmare de sine și prin ciocniri eliminatorii; pentru dâșii, arșicul căzut reprezenta mărul de aur al destinului, în care se concentrau ca în ghiocul sorții toate valorile omenești.

Femeia constata supremația necontestată a copilului sprijinit de copac: mai înalt decât ceilalți, cu părul creț și vâlvoi, negru-tuciuriu, cu ochii scânteietori, cu buzele groase, cu nasul turtit, cu gura largă și botoasă, luminată de fildeșul unor dinți ascuțiți, rău îmbrăcat, zdrențuit aproape, cu pantaloni largi și mereu ridicați printr-o mișcare reflexă, cu fundul peticit – el îi domina pe toți prin repeziciunea gesturilor, prin glasul răgușit și categoric și prin nu știu ce flacără a ochilor imperioși. Stătea, de obicei, în spatele copiilor proptit de copac, nepăsător ca orice forță conștientă de puterea sa, cu

un alai de vasali mai plăpânzi; când se întâmpla însă ca destinul să nu fie primit cu resemnare ci în contestarea obișnuită tuturor lucrurilor omenești, și cearta se întetea, apariția lui era hotărâtoare: cu o palmă dată ușor în dreapta, cu un pumn zvârlit discreționar în stânga, cu câteva înjurături, dar, mai ales, cu o simplă încruntare metalică a ochilor – liniștea se restabiea; de mai stăruia vreunul în pretenții, cu o palmă mai grea peste ceafă, urmată de un scâncet de javră lovită, discuția se curma; palma venea însă rar, căci autoritatea lui era recunoscută. În viermăritul copiilor de toate felurile, de cuconași în pantaloni scurți și cu gulere brodate de infanți spanioli, de haimanale bucureștene, desculți, negri și nespălați, cu mișcări de pisică ațintită asupra păsării din copac, în această promiscuitate, valorile nu se selecționau după condiție socială ori după inteligență, ci după criteriul forței, al inițiativei, al instinctului de dominație recunoscut, indiscutabil, din atâtea elemente. De pe urma lor, copilul cu fundul peticit al pantalonilor păstorea, fără rival, peste un popor întreg de camarazi, pe care femeia îi urmărea de jumătate de ceas...

Crescută la Berlin, adică într-un oraș cu case aliniate, [grenadiri pomerani](#) încremeniți la inspecția generalului, cu străzi atât de lustruite încât unei cătane din Moldova i se păruseră pavate cu oglinzi, și cu câte o scuipătoare la fiecare colț: „ca să nu spurce ulița rumânul prost, că de nemți, nici vorbă de una ca aiasta” (așa-i povestise nu de mult impresia despre Berlin Ilie Colțun de la Costâna, ordonanța unui colonel în misie în Germania), crescută în ordinea străzii prusace, femeia se adaptase repede priveliștii bucureștene, cu simulacrul de trotuare, cu maidane în fața palatelor, unde copiii ridicau nori de praf și spintecau liniștea după-amiezii cu țipete voioase. Domnul [gardist](#) se afla de obicei departe, în popasuri dese pe la cârciuma din colț, cu un vânător deșirat pe firmă; când se întâmpla să vină, îi privea părintește, ca un adevărat tată de șapte copii lăsați și ei acasă, în praful altei ulițe mai dosnice. Era un om scund, rotund, roșcovan și împăciuitor. Scăpată la un moment dat de sub autoritatea „conducătorului” plecat pe alt maidan, lupta începuse să se dezlănțuie acum cocoșește; cu mâinile pe burtă, gardistul o privea mulțumit, ca de obicei, lăsând să-i cadă blajin din gură:

— Nu te da, măi piciule!

Și, în adevăr, piciul pe care-l îndemnase izbuti să se smucească din mâna dușmanului; nepărtinitor, domnul Preda îl îndemna acum pe celalt:

— Ia-te după el, mototolule, că-ți scapă!

Încăierarea se lățișe și copiii se rostogoleau în praf, reptilă cenușie cu noduri și

încovăeri de spate, ghem de vipere cu trupuri încolăcite. Ghemul se desfăcu însă brusc; un copil o sbughi schelălăind. Speriați de sânge, ceilalți se deteră la o parte; fără emoție, gardistul bătu însă din palme, nemulțumit:

— Ce starăți, măi dracilor!

Femeia de la fereastră îi auzi cuvintele, dar nu le prinse bine înțelesul; se trase înăuntru spre un colț al odăii, unde se afla o măsuță de lemn de trandafir, de culoarea tutunului, cu picioare delicate arcuite ca o coapsă de fată, încrustată cu medalioane de smalt, cu miniaturi; pe marginea măsuței și a picioarelor alerga ușorul tiv al unor frunze de aramă roșcată, încă prea greoi pentru linia zveltă a întregului; mobila venea de la o domniță bătrână, urmașă a unei familii domnitoare, și i-o cumpărase bărbatului său de ziua ei. Ea basculă puțin oglinda prinsă de tăblia măsuței prin coloane răsucite și se privi o clipă într-însa: părul blond, învâlvorat aruncă paie de aur în tutunul sumbru al lemnului și al aramei. Ca și cum s-ar fi surprins într-o atitudine nepotrivită preocupării momentului, ea basculă din nou oglinda venețiană de-i întoarce apa oblică spre tavan; scoase apoi din săltăraș un carnet cu scoarțe de piele albastră cu închizătoare de aramă prinsă printr-un creion de sidef; îl deschise pentru a însemna cu atenție: „ci starăți”. Se chibzui o clipă: vine, negreșit, își zise în gând, de la verbul „a sta”. Nu-i putea însă găsi nici timpul nici modul... îl va întreba pe dânsul; la gândul acesta, se luminează de o dată ca de o nouă bucurie apropiată. Mai avea de altfel să-l întrebe și alte lucruri notate în carnet... Privi la ceasul de pe masă: cinci; s-ar putea să vină mai devreme: și alaltăieri sosise la cinci jumătate; e drept că plecase apoi mai curând la redacție. Ca și cum și-ar fi adus aminte de ce-i rămăsese de făcut, liniile feței ei fine i se concentrară; trase un scaun și luă de pe măsuță un număr din *Convorbiri Literare*; îl deschise la o pagină însemnată cu un fir gros de mătase, unde reciti titlul *Dănilă Prepeleac*, obiectul lecției de azi. Deschise din nou carnetul cu scoarțe albastre și își recapitulă, subliniind cu creionul, punctele ce urmau să fie discutate; pe fața ei de păpușă i se întipări o atenție voită. Nu mai era visătoarea de la fereastră, ci o școlăriță încordată pe o foaie de hârtie plină de note; era metodică și prin rasă, firește, și prin mediul universitar¹ berlinez, unde își petrecuse copilăria; își mai păstra și acum fișele, pe care tatăl său o deprinsese să-și facă extrasele din cărțile citite. Le uitase de când se măritase și venise într-o țară, unde se vorbește mult și se uită tot atât de repede; renunțase și la ziarul² „evenimentelor” fixate în cadrul material al fiecărei zile: cu ora sculării și a culcării, cu variațiile temperaturii și ale presiunii atmosferice. De curând însă și-l reluase; în vederea lecției, își schița apoi de mai înainte programul ei; se simțea cuprinsă de zelul de a ști tot și de a-și mulțumi „profesorul”.

Își cercetă din nou carnetul: nedumerirea asupra naturii eroului poveștii lui Creangă era notată la locul cuvenit. Dănilă e un nătâng „căruiă îi mâncau câinii din traistă”. Își duce boii de vânzare la târg, dar pe drum îi schimbă pe un car; carul pe o capră; capra pe o gâscă și gâsca pe o pungă – totul, rămășiță, probabil, a unei vechi [povestiri milesiene](#) – dar, deodată, după ce ucide din prostie și boii lui frate-său, apare alt Dănilă, care, isteț nevoie mare, răpune pe drac prin deșteptăciunea sa; o fi dracul prost, dar prea e hâtru Dănilă ca să-l admitem. E un punct întunecos și o soluție bruscă în concepția caracterului eroului; chestiunea trebuie lămurită... Revăzu apoi o listă întreagă de cuvinte căutate în dicționar și găsite, cu înțelesul trecut alături; o altă listă cuprindea cuvinte, pe care nu le găsisese:

costoroabe
drughineată
tumurugi
treampă etc.

Le numără; erau vreo douăzeci... Totul se afla acum în ordine; cu satisfacția datoriei împlinite, ea basculă atunci din nou oglinda venețiană, în a cărei apă strânsă de chenarul de lemn de trandafir cu tiv de aramă roșcată, în locul festoanelor severe ale tavanului, apăru silueta mică a unei copile îmbrăcată într-o rochie simplă de crep albastru și alb, din al cărei guler școlăresc de pichet răsări un cap fin cu ochi de cobalt înconjurat de incendiul unui păr auriu. Se regăsi cu mulțumire; privi apoi la ceas: erau tocmai cinci și jumătate și se putea să vină. I-ar fi șezut, de bună seamă, mai bine, să răsfoiască revista, dar nu știu cum se trezi din nou la fereastră, unde o atrăgea, probabil, priveliștea de afară; era poetă, și-i plăcea pitorescul oriental al uliței bucureștene, a „caldarâmului” cu reminiscențe turcești. O pereche de câini amoroși își dovedeau tocmai sentimentele pe maidan. Copiii își părăsiră discuțiile în jurul destinului și, sub conducerea aceluiași „șef” revenit, luându-se după nuntă cu pietre, dispărură în mahalaua vecină. Ulița rămăsese goală; cum pe gardist nunta câinilor nu-l interesa, se abătu din nou pe la cârciuma cu vânătorul deșirat. În schimb, de pe Orzari se desprinsese silueta profilată a unui oltean cu cobilița în spate, al cărui țipăt strident spărgea aerul primăverii cu pumnale repezi; în coșuri ducea cele dintâi cireși. Femeia de la fereastră îl urmări ca pe un sol binevenit; deși crescută în Berlinul ei solemn, îi plăcea pitorescul rural, de cămăși albe țărănești, în mijlocul capitalei inegale, și, de când lua lecții de limba română, urmărea și mai atent strigătele vânzătorilor de pe ulițe; începuse chiar să le însemne pe carnetul cu scoarțe albastre; cum nu le dase de rost la multe, avea să-l întrebe pe „dânsul”. Tot ce auzea, la întâmplare, lucruri fără interes înainte, le înregistra acum automat, spunându-și

mental: „asta n-o știu, am să-l întreb” – cu bucuria nemărturisită de a nu ști pentru a-l putea întreba. Nu cunoștea, de altfel, multe vorbe, de care abia acum își da seama, de când i le lămurea el cu nuanțe de înțelesuri. Lua cuvântul ca pe o floare; o desfăcea apoi de toate învelișurile de mătase pentru a-i arăta geneza; din felul cum umbla cu el, cuvântul începea să împrăștie aroma sunetelor, a veacurilor, căci, pornit dintr-un punct îndepărtat al timpului, minuscul, el spărgea epocile, se încărca de sensuri, pentru a se rotunji pe buzele poetului ca un fruct copt și savuros... Femeia continua să privească spre olteanul ce se depărta acum voios, când, dinspre maidan, din dosul unui copac, se desprinse silueta firavă a unui tânăr care se furișa tiptil pe lângă un gard, pentru a cădea apoi în salturi de pisică, în spatele olteanului cu o lovitură de ghioagă trasă în cap. Vărsând sânge pe gură și fără niciun suspin, omul se prăbuși în primăvara coșurilor lui; tânărul îl scotoci repede în chimir, în sân, pretutindeni, și o luă apoi la fugă; deși ulița era pustie, câțiva din pragul caselor zăriseră scena; unii se luară după dânsul, iar alții se strânseră în jurul olteanului. Murise? Trăia încă? Nu se putea ști. Femeia țipase scurt; scăpase carnetul albastru și-și pusese mâna pe inima ce-i zvâcnea. Astfel de întâmplare nu văzuse niciodată la Berlin, pe [Kurfürstendam](#), nici chiar în cartierele îndepărtate ale [Charlottenburgului](#). Nu-i mai trebuia culoare orientală, nu mai vroia pitoresc.

Ce țară, se gândea ea, în care seucid oamenii pe uliță, ziua! În spaima ei, uitase unde se află, și începuse să strige disperată de la fereastră: *Schutzmann!*³ Unde era poliția? unde era gardistul? Unde era domnul Preda? – căci își adusesese, deodată, aminte că-l cheamă Preda.

Domnul Preda aflase și el de întâmplare și, ștergându-se cu dosul palmei pe mustățile ude încă, își zorea pasul de la Vânătorul deșirat – „Ce s-a întâmplat?” făcu el, rostind cu blândă autoritate. Nimic decât, poate, moarte de om.

Se strânseră trecătorii în jurul olteanului și-l priveau fără să pună mâna pe dânsul; nici domnul Preda nu crezu de cuviință să se aplece. „Ce pot să-i fac, își spuse el, că doar nu mă pricep! Și apoi omului, cum îi e scris!” Sub cuvântul că vrea să-l vadă mai de aproape, o haimana se aplecă peste oltean, umflă un pumn de cireșe, și, strecurându-le în buzunar, se făcu nevăzut. Ca la un semn, ceilalți își împărțiră între dânșii primăvara din coșuri, fără ca domnul Preda să fi găsit necesar să intervină. „Dacă a murit nu mai are nevoie de cireșe, se gândea el; iar dacă n-a murit, are să fie bucuros că a scăpat numai cu atât.” Doi trecători aduseră, în sfârșit, la fața locului, prins în brațele lor vânjoase, pe tânărul cu ghioaga; dar confruntarea nu mai era cu putință: olteanul tot nu mișca; abia când trecu, din întâmplare, pe acolo o trăsură, îi veni în gând domnului

Preda să-l urce într-însa ca să-l ducă la spital – de nu l-a dus mai întâi la secție. Plecă... Mulțimea începu să se împrăștie și ea. Ulița rămase din nou pustie. Femeia de la fereastră era încă sub emoția scenei trăite; uitase de lecție și de așteptare; dar, de cum își reveni puțin, își zise reflex: „am să i-o spun și lui”. Nu mai era vorba de un cuvânt, de o chestie de limbă sau de literatură, ci numai de o întâmplare în nicio legătură cu „lecția” – și, totuși, după spaima firească, întâiul ei gând fusese să i-o povestească și lui! Nu se putea, firește, bucura de o moarte de om – oare murise? Nu leșinase numai? Cum nu le venise în minte să-l ducă mai repede la spital? – dar, nu știu cum, se simți mai însuflețită; emoția îi grăbise circulația, îi îmbujorase fața, o învăluisse într-o undă caldă și-i dăduse o febrilitate plăcută. Înaintea ochilor îl văzu intrând, și se văzu și pe dânsa palpitând, povestindu-i în vorbe întretăiate, găfăite, cum sub ochii ei un om fusese ucis în plină uliță; își căuta cuvintele, vorbea tare și-i expunea evenimentul. Se surprinse gesticulând și se simți, brusc, rușinată; nu înțelese sensul adânc al zbuciumului său, dar o apucă remușcarea că se gândise să prefacă moartea olteanului într-un simplu subiect de conversație. Nu se analiza; nu bănuia, firește, nimic; i se părea, de altfel, normal ca tot ce i se întâmpla peste zi să trezească într-însa dorința de a i-o împărtăși și lui; pentru a-și liniști conștiința își găsisse motivarea în nevoia de a găsi subiecte de conversație pentru exercițiul de limbă. Ziarul pornit încă din Germania, și amortit de mult, se însuflețise și el din nou; într-însul nu se pomenea numai de temperatură și de presiune atmosferică, ci cuprindea și o scrie de notații, de observații; micile întâmplări ale zilei se colorau, se personalizau, se dramatizau: după ce le trăise, lua în minte și apoi pe hârtie o formă dialogată; nu se înșirau în obiectivitatea obișnuită a ziarului, ci se rotunjeau, se literaturizau și căpătau accentul unei realități dinamice; peste scris se apleca un ochi prietenos, atent, așa că, după ce se formulau, i le împărtășea și lui ușor deformat. Era scriitoare și proceda ca toți scriitorii; se amesteca fără voie în tot ce vedea și auzea: se avânta într-o erupție verbală determinată de prezența unui ascultător închipuit. Se gândea uneori și la asta, repede, străfulgerat, dar de cele mai multe ori nu-și dădea seama; trăia în linia apei ce-i lua undița; nimic nu i se părea nou, nici chiar faptul că evenimentele zilei nu prindeau interes și nu se colorau decât prin nevoia de a i le povesti lui; trecerea de la o temperatură la alta se făcuse atât de încet prin creșteri nesimțite în cursul celor șase luni de când lua lecții de limba română, încât îi dădea impresia că nu se schimbase nimic.

Cum tot mai sta în fața ferestrei, atinse cu piciorul carnetul găsit pe covor, care-i aminti iarăși de lecție. Căută la ceas: șase trecute... Nu venise încă.

Se enervă. De ce nu sosea? Alaltăieri venise de la cinci jumătate. Nu ținea seama că

fusese numai o întâmplare; i se părea natural ca excepția să devină regulă. Figura de păpușă ireală i se strânse puțin de ciudă, iar vinișoarele albăstriei își însemnară prezența sub pielea diafană... „De ce sunt atât de nerăbdătoare?” își spuse după câteva minute; de multe ori pica pe la șase jumătate sau chiar pe la șapte. Conveni că graba provenea din dorința de a-i povesti, sub puterea emoției, scena cu olteanul; de aici și ușoara febră ce-i umflase vinișoarele tâmplelor... Sentimentul de rușine fu de data aceasta mai puternic ca întâia oară; ajunsese să transforme dramele vieții în exerciții de limbă; perspicacitatea ei psihologică nu se adânci mai departe, ci se opri aci, ca asupra unei necuviințe. Pentru a se pedepsi, se hotărî să nu-i mai povestească întâmplarea, și numai cu prețul acestei tranzacții se simți mai bună, sufletește, și se împacă cu sine. Se convinsese că nu-l mai aștepta cu înfrigurare pentru a-i povesti și nu mai putea fi deci învinuită de ușurință. Îl aștepta totuși și, când văzu că e șase și un sfert, scutură din umeri, ca de frig – „Ar putea fi mai exact”, își spuse nervos. Nu că era vreo grabă; avea tot timpul până la masă, dar exactitatea i-o trecuse în sânge educația germană; chiar când nu e nevoie, fiecare lucru trebuia făcut, la ceasul și la minutul hotărât de mai înainte. Venise în țara improvizației; totul se poate amâna: „dacă nu e azi, e mâine”; întâlnirile se dau „după amiază” – fără indicație de ceas sau minut, la voia întâmplării, pe măsura eternității, față de care micile despărțiri ale timpului sunt de prisos. Nici chiar el n-o înțelegea și nu-și putuse stăpâni râsul, când aflase că-și însemna în ziarul ei ora sculării și a culcării, temperatura și presiunea atmosferică; nu pricepea că pentru fixarea fizionomiei zilei e necesară determinarea mai întâi a cadrelor ei; evenimentele sufletești țâșnesc și se modelează din condiții materiale... Orient, da, orient; nu era nimic de schimbat într-o țară, unde a amâna un lucru înseamnă a-l rezolva. Considerațiile asupra locului și psihologiei lui nu izbutiseră însă să-i alunge enervarea. Se simți o occidentală, o germană, și voia să i-o arate; se hotărî să nu-l mai aștepte, ei. Să plece. Nu avea însă unde; mai bine să cheme pe Kati și să-i spună că nu mai primește pe nimeni, oricine ar fi. Se sculă de pe scaun ca să sune, când, deodată, din dreapta uliții pustii se ivi o trăsură arhaică; nu putea fi el căci venea totdeauna pe jos. Trăsura se opri totuși în dreptul porții. Inima îi tresări; dacă era el, să-l mai primească oare? Nu era însă; din trăsură se scoborî, sprinten, un prieten al casei, un magistrat, domnul N. Mandrea,⁴ a cărui sosire i se păru brusc un dezastru. Odinioară se hotărâse să nu-și mai facă lecția – dar fusese oare cu adevărat hotărâtă? Nu căutase mai mult un răgaz pentru a-și înșela așteptarea și potoli nerăbdarea? Nu se gândea precis la asta, dar își dădu seama că voia să n-o împiedice nimeni de la lecție. Sună repede pe Kati de o trimise să-i spună musafirului că doamna nu era acasă, iar domnul doctor se afla la vizite. Se întoarse apoi la postul ei de observație, după perdeaua pe care, fără să vrea, o mișcase brusc cu mâna; așteptând, vizitatorul se uitase din întâmplare spre fereastră și o văzuse, probabil,

mișcându-se; ei nici nu-i pășă, pentru că în același moment zărise tăind maidanul silueta greoaie a unui om mai mult scund, adus din umeri de parcă ar fi purtat o povară, ochii pe jos, la umbra unei pălării vechi, cu margini mari, obosite. Îl recunosc, și inima îi zvâcni; cei doi aveau să se întâlnească la porțiță și Kati nu mai zorea să-i spună musafirului că nu-i acasă, înaintea sosirii celuilalt. Ce era de făcut? Lovi nervos cu tocul pantofului pe floarea covorului, dar lovitura n-o grăbi pe Kati. „Țară orientală”! își zise, dar Kati era germană.

Greoi și liniar, omul străbătuse acum maidanul, trecuse ulița și se apropiase de porțița casei; se cunoșteau, și de se vor întâlni, vor sta de vorbă. Se va întâmpla ceea ce nu prevăzuse: Kati le va spune la amândoi că doamna nu-i acasă și ei vor pleca împreună! Nu voia să-și piardă lecția; strânse nervos carnetul cu scoarțe albastre; Kati scoborî leneș scara, ajunsese la porțiță și îi spuse musafirului că doamna nu era acasă.

Mandrea zâmbi ușor, câtă încă o dată spre fereastră, ca și cum ar fi voit să o mai privească după perdea, se lovi de omul de pe maidan, ajuns și el la porțiță; se recunoscură, își strânseră mâna prietenește, se întrebară de sănătate, apoi Mandrea se urcă în trăsură, în timp ce, celălalt, deși auzise și el că „doamna nu e acasă și domnul doctor e la vizite” dădu la o parte porțița și urcă apăsând scara casei, ca și cum n-ar fi auzit nimic... Femeia de la fereastră înăbuși un scurt țipet de bucurie: înțelese, așadar, că pentru dânsul era acasă, și intrase; nu-și va pierde lecția. Dar de lecție îi era ei! O lumină de fulger îi străbătu brusc conștiința și o invadea orbitor; într-o clipă își dădu seama de situația ei sufletească... Interesul pasionat ce-l arătă de câțiva timp limbii române și poveștilor lui Creangă, carnetul cu cuvintele scoase, ziarul pe care-l ținea cu atâta voie bună și amănunțime, erau oare adevăratul scop al acestor lecții? În țipetul de bucurie abia înăbușit de adinioară înțelese, în sfârșit, că o atrăgea mai mult omul. Cum nu văzuse ea până acum și se legănase într-o așa înșelare de sine? Își aminti scena cu olteanul, și gândul că i-o va povesti și lui. Nu pricepuse nici atunci că nu era vorba de un subiect de conversație, ci că tot ce i se întâmpla, tot ce vedea și auzea nu căpătau vreo valoare decât dacă îi erau împărtășite și lui.

Cum fusese atât de oarbă să lase lucrurile să meargă până aici și să nu-și dea seama? Îi fu rușine de bucuria ce-o străbătuse în țipetul involuntar, cu care îi întâmpinase venirea; nici nu se mai gândise la ce putea spune Mandrea; se bucura fără niciun calcul. Gândul ascuns în ea atâta timp sub formă larvară, îmbrobodit în fel de fel de aparențe și pretexte, de interese literare și pasiuni lexicale, care o umpluse până acum de o senzație de beatitudine, de îndată ce se preciza sub aspectul lui adevărat, îi deveni intolerabil. Se mințise fără să știe și acum, când înțelese, îi era rușine,

suferea. Nu mai era însă timpul să ia vreo măsură chiar de azi; se lăsă în fotoliu cu capul între mâini, când auzi de la ușă un glas tăragănat, dulce și leneș, moldovenește:

— Sărut mâna, doamna Mite, căruia abia-i putu răspunde îngăimat:

— Bună ziua, domnule Eminescu.

1. „*mediul universitar berlinez, unde își petrecuse copilăria*” - tatăl lui Mite Kremnitz era chirurgul și profesorul universitar berlinez [Heinrich Adolf von Bardeleben](#). [^]
2. „*ziarul „evenimentelor” fixate în cadrul material al fiecărei zile*” - aici cu sensul de jurnal. [^]
3. *Schutzmann* (germ.) - polițist [^]
4. *Nicolae Mandrea* - junimist, moșier, magistrat, amic cu Eminescu (avea o moșie la Florești, în județul Gorj, unde a petrecut Eminescu un concediu). [^]

II

Momentele de tăcere ce urmară i se părură o veșnicie. Avu totuși tăria să-i spună:

— Ia loc; așteaptă să-mi treacă emoția, căci sunt tulburată și am să-ți spun de ce.

El îi sărută mâna, fără grabă și fără insistență, și se așeză în fotoliul obișnuit de lângă măsuta de lemn de trandafir, scoțând din buzunar caietul, în care îi corectase compoziția din urmă „o excursie în parcul de la [Măgurele](#)” sub formă de scrisoare către o prietenă de la Berlin. Ea își frecă ușor tâmpile până ce simți sângele urcându-i-se din nou în obraz. Se gândi la scena olteanului, pe care se hotărâse să nu i-o povestească, dar nu se mai putea ține de cuvânt; trebuia să-și explice emoția, și întâmplarea din uliță cădea foarte bine pentru a da o întorsătură naturală unei atitudini, de care, totuși, el nu părea de loc mirat; liniștea lui o enerva și mai mult.

— Să vezi, domnule poet, izbuti ea să lege ceva mai târziu, și nu fără o iritare surdă, câteva minute înainte de venirea dumatăle, s-a întâmplat chiar aici în uliță, nu departe de biserică, o crimă, ce m-a zguduit.

Îi povesti scena; dar nu i-o povesti simplu, informativ, ci cu mișcare, cu pasiune și chiar cu indignare că se pot întâmpla astfel de crime în inima Capitalei. Cum începuse a se cunoaște, și devenise bănuitoare cu sine, își dădu repede seama de exagerația tonului; uitase de oltean, și patetismul nu-i venea de la lovitura de ghioagă a trecătorului. I se păru totuși nimerit sa exagereze, pentru că numai astfel se simțea cuprinsă în fața constatării neașteptate. Pe când povestea, își ridică ochii spre dânsul și se întreba mereu ce-și spunea de faptul că pe dânsul îl primise și pe Mandrea nu. El părea liniștit, ca și cum n-ar înțelege nimic din ce se petrece într-însa. Dădu din umeri:

— Ce să-ți spun, gnädige Frau,¹ de ticăloșia ce ai văzut-o cu ochii? Țară-i asta? Moravuri sunt astea? Când îl invoc pe [Vlad Țepeș](#) se spune că exagerez.

Își dădu apoi seama că-și înălțase zadarnic tonul și era gata să izbucnească împotriva vremurilor de azi, ca la ziar, și o întoarse repede spre glumă:

— Noroc că mi-am scris articolul pe azi; altminteri, mai atacam o dată pe

roșii,² după datina rumânului de a învinovăți guvernul, chiar când nu plouă.

Zâmbi satisfăcut, în timp ce ea căută cu înfrigurare să-i citească în zâmbet, în privirea leneșe, acoperită pe jumătate, ca și cum n-ar voi să vadă o lume ce n-o merita, în glasul lui târăgănat, dulce baritonat și învăluitoare.

Nu citi însă nimic. „Se preface, își zise ea. Nu se poate să nu fi prins situația.” Omul părea totuși departe de orice presupunere. Își aminti atunci de Mandrea și nu se îndoia că o văzuse după perdea; când plecase, o mai căutase o dată din ochi și se uitase și la Eminescu, care intrase fără să țină seamă de ce le spusese Kati; știa, prin urmare, dinainte că pentru dânsul ea e acasă; aveau, de bună seamă, o înțelegere... Cum își va explica-o Mandrea? I se păruse chiar că zâmbise ocrotitor; îl vedea povestind la club întâmplarea. „Ce e cu doamna Kremnitz?”. Făcându-și pâlnie din mână, un prieten îi va spune cine știe ce la ureche și vor râde amândoi pe înfundate ca de lucruri plăcute când se întâmplă altora. Va deveni subiect de conversație: va afla Titu³ cel dintâi, cum le află toate și le subliniază apăsător, și apoi și doctorul.⁴ Iată ce o aștepta! Se uită din nou la omul din față ce părea că nu pricepe nimic; liniștit, el mai revedea o pagină din compoziția asupra excursiei la Măgurele, făcută, de altfel, cu dânsul și cu alți prieteni. O cuprinse atunci un sentiment de indignare; pentru ce intrase, când Kati le spusese la amândoi că nu era acasă?; de ce-și luase drepturi, pe care nu le avea și o expusese astfel comentariilor răutăcioase ale lui Mandrea și ale altora? Nu-și mai amintea, firește, țipetul de bucurie, cu care îl văzuse deschizând portița, și-i făcea acum o vină din ceea ce adinioară îi făcuse un merit; fusese indiscret. Poetul nu părea să-și dea scama că era punctul de plecare al atâtor deosebiri sufletești; închisese caietul, după ce scrisese pe pagina ultimă „ausgezeichnet”⁵ și povestea, acum, potolit, cum pe vremea studenției la Viena, într-o noapte, abia scăpase de lațul unei batiste răsucite în jurul gâtului, în colțul unei ulițe întunecoase de lângă Alserstrasse. „Unde mai pui că era și pe degeaba; în buzunar n-aveam nici cei câțiva creițari⁶ pentru portar, și de aceea nu mă puteam întoarce acasă. Bietul hoț se păcălise.” Conveni că și în orașele mari se pot întâmpla atacuri în stradă – e drept că nu ziua; cu atât ne întrecea apusul.

Mite îl asculta neatentă; gândul i se concentra tot asupra ei „la urma urmei, își zise într-un târziu, chiar dacă Mandrea a observat totul, nu poate trage vreo concluzie rea; e destul de natural să nu primesc o vizită întâmplătoare, când am ora de lecție. Prietenii știu că Eminescu îmi dă lecții de limba română; venirea lui are deci cu totul alt caracter.”

Reflecția i se păru logică; nimeni nu avea nimic de zis, cu atât mai puțin Mandrea, un prieten. Atunci de ce se speriasse?

I se ridică o piatră de pe inimă; se simțea scăpată; nici Mandrea nu putea spune nimic, nici Eminescu nu putea crede nimic. E drept că descoperirea făcută îi produsese în spirit o confuzie, o revoluție chiar, despre a căror importanță nu-și da încă seama, dar aceasta o privea numai pe ea; era secretul ei și omul din față n-avea cum să-l cunoască. Îl putea deci privi cu seninătate; între dânșii nu se afla nicio complicitate. Pentru a se întări în această convingere simți nevoia de a-i explica, așa deodată, fără nicio legătură, pe când el povestea amintiri de la Viena:

— Am spus domnului Mandrea că nu sunt acasă pentru ca să nu ne împiedice lecția; am să te consult asupra mai multor chestii literare și cuvinte pe care nu le înțeleg și nici nu le-am găsit în dicționar.

— Da? făcu el șters...

Se uită la dânsa; o undă purpurie îi fulgerase pe obraz. Se arătă interesat, ca și cum ar fi așteptat cu nerăbdare „chestiile” și moldovenismele lui Creangă; în fundul privirilor lui se stinse însă lumina ce mocnise sub cenușa indiferenței și se prăbușise ceva.

Nu răspunse nimic la reflecția ei, deși o simți adânc, în funduri, ca o împunsătură dureroasă; își trecu mâna mică și plină peste frunte și, cu ochii aproape închiși, în nicio legătură cu momentul, o întrerupse:

— Nu știu de ce mă obsedează de dimineată un vis; nu pot scăpa de el.

— Ce vis? se grăbi ea să-l întrebe dulce, căci îi citise în ochi melancolia și își dăduse scama de deziluzie; instinctiv, venea cu vata vorbei blânde.

— Nimic deosebit, reluă el, ca și cum ar fi fost departe, nimic legat; o simplă viziune minoră și absurdă. M-am visat copil la [Ipotești](#), dar un Ipotești de vis, numai cu puține elemente reale. O grădină mare, prăvălită până departe, spre un pârau și un heleșteu în fund; o grădină cu pomi mici, cu sute de pomi, tăiată în lățimea ei, ca de două brâe, de două terase largi. Cu o droaie de copii din sat, ne suiserăm în pomii așezați pe marginile unei alei; nu știu ce căutam acolo; pomii n-aveau nici fructe, nici flori; stăteam și noi lipiți ca omizile. Era frumos și liniștit, când se porni deodată un vânt și o zvoană prin toată grădina; noi ne lipirăm și mai mult până ce o pală de furtună se întinse spre noi ca un braț, smulse din pământ un șir de copăcei și îi împinse, pe sus,

în rând, spre gardul din dreapta grădinii; noi, ceilalți, din copăceii de pe rândul din față al aleei, cu frica în oase, ne strânseserăm și mai mult. Furtunii nu-i fu milă de noi; celalt braț al ei ne înșfăcă, ne răsuci într-un unghi drept și apoi smulgând copăceii din pământ, ne luă pe sus de ne împinse lin spre fundul depărtat al grădinii, unde ne răzimă de gard, fără să cadă cineva, bineînțeles afară de mine, care mă prăvălii, dar nu te speria, nu mi s-a întâmplat niciun rău, decât doar că m-am trezit.

Mite aștepta continuarea visului; el dădu însă copilărește din umeri:

— Atât și alt nimic. Absurd, nu-i așa?

Ea zâmbi, fără să se mire; îl cunoștea bine; știa cât de lesne se lăsa în voia viselor, a amintirilor, a senzațiilor, în nicio legătură cu momentul, ca un om căzut de aiurea; singur se numea în glumă „omul din lună”; în încăierările cele mai încordate de interese, ca printr-un automatism, îi veneau pe buze reminiscențe, replici, digresiuni neadaptate cu preocupările prezente; lucra în el o forță inconștientă, care-l scotea din logica momentului și-l făcea să se conducă după norme proprii și imprevizibile. Caragiale pretindea că avea într-însul un deșteptător, pus brusc în mișcare printr-un resort nevăzut; în mijlocul discuțiilor generale, se trezea în el deodată un cântec unic. Mite îl cunoștea bine; îl știa acordat pentru o muzică solitară. Se uită atentă la dânsul și în tânărul ușor îmbătrânit, ușor îngrășat și foarte neîngrijit trupește, inegal în atitudini, când absent sau mai ales absent dar și înflăcărat și pasionat uneori, inactual și inofensiv, pentru că nu cerea niciodată nimănui nimic, cu o privire ce plutea peste oameni și viață, ea avea intuiția prezenței unei forțe și supremații sufletești; o intuiție numai, intuiție de femei și de poet, pe care o tulbura însă cu bâzâitul lor adesea asaltul micilor realități jignitoare pentru simțul ei de conveniențe. Nu înțelesese rostul visului și nici nu avea ce înțelege, întrucât prin declanșarea unui resort nevăzut, se pusese în mișcare deșteptătorul, care mergea pentru el singur. Nu se mai gândi deci la sensul lui posibil, ci reveni la firul îngrijorărilor ei de mai înainte. „Dacă lecția de limba română, își zise ea, îmi poate scuza atitudinea față de Mandrea, atunci lecția trebuie să fie lecție.” Voia, cu orice preț, să ridice între dânsii un parapet de preocupări strânse și serioase, voia să-și sporească interesul științific pentru a înlătura orice presupunere. „Să fi bănuie?” își spuse ea mintal. „Cum să bănuiască, dacă nici eu singură n-am știut?” își replică tot ea pentru a se potoli. „Oricum, de azi înainte, va trebui să mă supraveghez; să nu las nimic la întâmplare, pentru ca să nu vadă și alții ce se întâmplă în mine.” Se reculese, deci, înviorată, uită și de scena cu olteanul, și de scena de la poartă, și de ce putea spune Mandrea și de ce putea crede Eminescu, și nu voi să se mai gândească decât la lecție, la cuvintele scoase din bucata pe care o studiase; ea singură o interesa și nu tânărul îmbătrânit din față, cu fire de păr

căzute pe gulerul hainei noi, dar cu o frunte atât de luminoasă și cu niște ochi atât de visători și de contemplativi.

— Să trecem la lecție, domnule poet, spuse ea mirându-l cu privirea, ca și cum l-ar fi stropit cu un buchet plin de rouă.

— Să trecem, gnädige Frau.

„Domnule poet” și „gnädige Frau” erau expresiile lor ușor glumețe, ușor ceremonioase, care stabileau între dâșii un amestec de protocol și de intimitate în tot timpul lecțiilor. În cuvinte căutate cu grijă, cu excluderea prezenței altor preocupări momentane, într-o limbă dibuită și ciocănită, de părea că voiește să încerce valoarea sonoră a fiecărei silabe, ea își lămuri nedumerirea în privința lipsei de unitate a caracterului lui Dănilă Prepeleac...

Bombănitor, cu fățișe intenții cordiale, el izbucni:

— Unitate de caracter? Iată o născocire a domnilor franțuzi! Auzi dumneata, unitate de caracter! [Raționalism](#), [clasicism](#), „[Descartes](#)”. Raționalism nu înseamnă însă fatal simplism, adică lumea văzută în unități, în corpuri geometrice, în formule, totul liniar, nimic frânt; totul rigid și logic, nimic mobil, neprevăzut, fantezist; gândul scriitorului, concepția lui, nu e numai decât o zeiță în pavăză ci, uite, și iepurele ce-i scapă din mâini și aleargă amețit printre picioarele oamenilor; să-l prindă domnul cititor, să se ostenească și dumnealui, să colaboreze, nu să le aștepte toate de-a gata. Unitate de caracter, adică să-mi pretinzi ca la ora cinci și un sfert să fiu așa cum am fost la cinci, sub pedeapsa destrămării solidarității psihologice? Nu pot să schimb nimic din fatalitatea mea sufletească – nici măcar din plăcerea contradicției!

Și cum o văzu gata să-l întrerupă:

— Am glumit. Nu e vorba de capriciu, prin urmare nu e vorba de un act voluntar, fără însemnătate, ci de unul spontan, inconștient – care e totul. Pe fundalul unei unități larg înțeleasă, trebuie să admitem discontinuitatea ca însuși principiul de existență a sufletului omenesc. Pe un fond moral, de pildă, trebuie să admitem posibilitatea unor variații și deficiențe. Ce înseamnă, de altfel, un om moral? Omul care n-a săvârșit niciun act vinovat. Dar de ce nu l-a săvârșit? Se va răspunde: tocmai pentru că e moral. Vor replica totuși; poate și pentru că n-a fost în situația de a-l săvârși. N-a furat pentru că n-a avut nevoie să fure, ori n-a avut ocazia; să presupunem însă că are o casă de copii muritori de foame și găsește într-un loc dosit o hârtie de o mie, fără să-l

vădă cineva, pentru că teama de a fi văzut și, deci, teama de sancțiune e cheia de boltă a moralității. În fiecare din noi sunt posibilități foarte variate; un om rezistă unei ispite, pentru că ispita nu e destul de puternică sau din nu știu ce imponderabil invizibil ochiului din afară; sau poate că nu-i e scris. Căci tot acolo trebuie să revenim: ceasul rău, piaza rea, cum spune poporul, adică imprevizibilul din fiecare din noi, care, dintr-o mână neștiutoare decât de mângâiere, poate face o mână criminală. Domnii scriitori franțuzi – dar de ce spun franțuzi? Căci le fac prea multă cinste sau ocară, că n-au născocit-o ei, ci, mai de mult, întregul clasicism greco-latin – pornesc de la o concepție unitară, imutabilă; sufletul e un cristal primar și ireductibil. Eroii sunt deci sublimi, scelerati, avari, fățarnici, hoți, afemeiați, de la început, cu fiecare față a vieții, fără discontinuitate. Un avar nu e avar în toate actele lui; sunt avari ce se lipsesc de hrană sau umblă ruși, dar cheltuiesc averi pentru vreo manie: colectează, de pildă, tablouri, medalii sau cutii de chibrituri; citesc în ziare chiar acum de moartea unui milionar francez care a dus o viață de cerșetor, dar a strâns o colecție de tablouri, oferite apoi [Luvrului](#). Avariția lui n-a fost o pasiune unică și exclusivă, ci s-a întretăiat cu alte pasiuni contradictorii, de o calitate mai bună; caracterul dominant este, prin urmare, o noțiune relativă ce trebuie mânăuită cu îndemânare; viața e mult mai variată și mai complexă decât cum o reprezintă clasicismul. Preferințele mele merg aiurea, spre multilateralitate, spre posibilitatea soluției de continuitate în orice moment, care deviază linia dreaptă, o frânge, sparge oglinda sufletului în cioburi greu de reconstituit; o astfel de literatură polivalentă e mai aproape de realitate decât clasicismul uniform monoton și egalizator, fie el greco-latin, dar mai ales francez, în care raționalismul și spiritul logic merg până la artificiu și absurd...

Poetul continuă apoi volubil, sărind de la una la alta cu o sprinteneală neobișnuită.

Din fire tăcut, rezervat, ponderat, dar mai mult absent, avea uneori și ieșiri pasionale, cu atitudini dure, ireductibile, în chestiuni esențiale, care nu erau însă de ordin literar ca în cazul de față... Deformațiile clasicismului și ale raționalismului francez nu-l pasionau; izbucnirea nu-i venea din adâncul convingerii, ci era o simplă dilatație verbală. Mite îl asculta atentă, bucuroasă că-l vede însuflețit și expansiv, dar și puțin îngrijorată asupra motivului acestei exuberanțe rară la dânsul; privirea căuta să-i scruteze jocul sufletesc; de când se descoperise pe sine, începuse să devină bănuitoare și cu alții; voia lui bună și tendința spre exagerație și glumă nu porneau oare dintr-o euforie sentimentală, din conștiința unei biruinți; nu venea oare din scena de la poartă, când Mandrea se întorsese în trăsură, iar el, sigur de sine, urcase scara casei?

Ea se încruntă puțin la aprecierea făcută mintal, dar, pentru a nu se lăsa prinsă în plasa altor gânduri, interveni cu finul simț al realității.

— Ceea ce spui, domnule poet (și sublinie ca totdeauna cuvintele cu o intonație prietenoasă și glumeață, ca o punte de intimitate aruncată între dâșii) e cu puțință să fie exact, ba chiar cred că e așa. Admit că un om poate fi moral la ora cinci și criminal la ora cinci și un sfert; nu poate fi însă prost dimineață „de-i mănâncă din traistă câinii” și deodată, după amiază, deștept nevoie mare, de-l răpune pe Scaraoțchi cu toată drăcimea lui în fel de fel de întreceri istețe, cum e Dănilă Prepeleac.

El o ascultă cu ochii mirați și la urmă aprobativ; volubilitatea lui până acum fusese, în adevăr, de natură verbală; încălecase o idee, dăduse un ocol prin considerații generale și când se-ntorsese la punctul de unde plecase, vedea că era neaplicabilă în cazul de față; greșeala sta chiar în punctul inițial. Conveni cu aerul mulțumit al omului bucuros de a fi fost prins:

— „Aiasta așa-i de aceia.”

Ea îl privi nedumerită de aceste moldovenisme neașteptate.

— Ori m-ai „găbjit” ca pe pupăza din scorbură [Humuleștilor](#)... Mă exprim în limba lui Creangă, deși m-a făcut de ocară. De dragul lui am măcelărit și pe franțuzi și clasicismul greco-latin, fără să-l pot scăpa. Ai dreptate, prostul e prost și nu se schimbă niciodată, cum s-ar schimba omul de treabă ori omul ușuratic. A fi prost sau deștept e o stare de fapt neschimbată, e un lucru în sine; pe când a săvârși un furt este o acțiune determinată nu numai de invarianta caracterului ci și de alte variante din afară, de împrejurări... Observația domniei tale mi se pare așadar, îndreptățită. Critica subsistă, orice explicație am căuta să-i dăm; să încerc totuși una, admițând amestecul a două basme; prostul de la început descalică dintr-un basm vechi, grecesc, ori și mai departe, [arian](#), iar deșteptul de la urmă, dintr-un basm mai recent, în orice caz de proveniență creștină, poate chiar autohtonă. A făcut și Creangă ce au făcut și strămoșii noștri; căci obiceiul de a face vase noi din cioburi vechi există de mult, de la romani, unde se practica pe o scară întinsă, după o formulă simplă a contopirii a două piese grecești într-o singură piesă romană. Localizarea sinceră a lui Plaut devine astfel „contaminația” lui Terențiu, care, în lipsa imaginației proprii, ține loc de originalitate și șterge pe cât poate urma furtului. Creangă a făcut, poate, și el la fel lipind la un loc pe prost și pe deștept, fără să se gândească la perspicacitatea domniei tale în a distinge lipsa lor de aderență.

— Nu era nici prea greu, mai ales pentru o străină, care, în chip firesc, e mai impresionată de distonanțe.

Trecură apoi la cuvinte. Mite își scoase carnetul cu scoarțe albastre și începu să-l întrebe cu o sârguință școlărească.

— Ce e [costoroabă](#)?

— Costoroabă? repetă. E o grindă lată, de care se prin căpriorii acoperișului casei.

— Bun, răspuse Mite, însemnându-și înțelesul pe carnetul albastru.

— Dar [drughineață](#)?

— Drughineață? La mine în sat drughineață e o creangă groasă.

Ea însemna din nou. Punându-și apoi creionul de sidef la gură:

— Nu ți se pare că nu e necesar, ca scriitorul să caute cu lumânarea, în fundul satelor, tot felul de cuvinte necunoscute, de caracter mai mult local, cu care să-și împestrițeze opera, ca să ne dea nouă de lucru?

— Chestia e dacă aceste cuvinte împestrițează ori sunt originale. La Creangă limba e organică și armonică.

— Da? făcu Mite. Spune-mi atunci ce înseamnă [zăgneată](#)?

— Zăgneată? se întrebă el îndoelnic. Se gândi, se suci și conveni:

— Nu știu.

— Apoi dacă nu știi dumneata, cum o să știu eu! replică ea biruitoare.

— Nici nu e nevoie; să-l învățăm amândoi.

— De unde? Pentru că nici dicționarul nu-l cunoaște. Și pe urmă nici nu e frumos.

— Ce înseamnă la domnia ta frumos?

— Frumosul reclamă o anumită armonie, o anumită dulceață.

— De pildă?

— De pildă! Știu eu? Să iau la întâmplare...

Se gândi puțin, dar nu-i veni nimic la îndemână; găsi pe măsuță un număr mai vechi din Convorbiri, pe care-l răsfoi; se opri la [Cezara](#) și îi căzură ochii pe aceste rânduri:

„Desmierd un chip de copilă în felul meu, adică umplu un album cu diferite expresii ale unui singur cap.”

— Mă opresc la întâiul cuvânt.

— Care?

— Desmierd are în el o dulceață, o legănare, un alint. Simt în el colaborația unui popor întreg pentru a înmlădia și muia sunetele; simt însăși gingășia gestului în sonoritatea lui descrescândă.

— Da? rosti el evaziv, dar nu se putu opri pe o formulă de îndoială ceremonioasă, ci izbucni în râs.

Mite îl privi mirată, puțin contrariată.

— De ce râzi?

— Numai atât simți? reluă el, din nou, cu același ton glumeț.

— Ce să mai simt?

— Numai dulceața, legănarea, alintul: desmerdare... des-mer-da-re?

— Ce alt ceva?

— Atunci nu simți totul, răspuse el plimbându-și reflex mâna la nas.

— Nu înțeleg...

— Stimată doamnă, gnädige Frau, nu știu cum să vă spun mai dulce, mai legănat, mai alintat ca să vă îndurați să luați povara aceasta de pe umerii smeritului domniei tale dascăl de limba română.

Ea îl privi tot mai mirată.

— E vreun cuvânt de ocară?

— Nu. E un cuvânt de dragoste și foarte armonios, dar dacă te duci la origina lui, nu mai e dulce – așa putea spune: dimpotrivă.

— De ce?

Se gândi o clipă, căutându-și cuvintele și apoi experimental ca pentru o demonstrație științifică:

— La rădăcina lui, ca să spunem așa, e latinescul [merda](#), al cărui sens nu mai e nevoie de amintit. A desmerda vine de la *deexmerdare*, în franțuzește *désemerder*.

— A! făcu Mite, ca în fața unei minuni.

— Și totuși, reluă el ușor doctoral, evoluția semantică a cuvântului e foarte simplă: Deexmerdare exprimă gestul mamei, care își curăță copilașul de murdăria lui; gestul în originea lui e igienic, dar e și o mângâiere; printr-un proces de spiritualizare evoluția lui a mers de la igienă la mângâiere; sensul propriu i s-a evaporat, așa că azi nu înseamnă decât un gest de dragoste – sau, cum spuneai domnia ta, de legănare, de alintare. Cuvântul e frumos și sonor, dar originile lui materiale îmi trezesc asociații neplăcute. Frumusețea este o noțiune relativă, determinată adesea și de motivări individuale.

Mite nu mai stăruie; îl privi doar scrutător și-i observă fluiditatea verbală, [melifluă](#), plăcerea de a vorbi pentru a vorbi, de a o necăji dulce.

„E [allegro](#)” își spuse ea. Îl cunoștea mai mult „[andante](#)” cum obișnuia ca să-l transpună în notație muzicală. Azi era „allegro”, voios, nu-și afla locul, pornit parcă și spre o ușoară glumă, ce ar fi lunecat bucuros spre [scherzo](#). Când recunoscuse contradicția din caracterul lui Dănilă Prepeleac, adăugase:

— „Aiasta așa-i de aceia” cum zice Creangă în limba lui, căci eu așa fi spus altfel în limba pe care a trebuit să o uit printre măririle între care trăiesc.

— Cum ai fi zis dumneata? făcuse ea.

— Apoi ce să o mai știi și domnia ta, că e vorbă proastă.

— Să fie chiar așa de proastă?

— Așa de proastă, nu. Pe vremea mea, când nu mă simțeam încă atât de departe de satul meu, și nu mă înstrăinasem printre boieri, mi-aș fi trimit de pământ căciula de blană de miel și aș fi strigat: neamul nevoiei⁷ !

— Cum, cum? ciripise ea.

— Simplu: neamul nevoiei.

— Și ce înseamnă vorba asta a dumitale, că eu nu-i dau de rost?

— O vorbă pe care am învățat-o în satul meu, dar care nu e bună de nimic, aici între boieri.

— Are vreun înțeles?

— Niciunul decât pentru mine și chiar de ar avea, nu trebuie să știi totul; pentru prestigiul lui mai lasă și ceva dascălului domniei tale, încheie el cu un gest de [muet](#).

Mite nu mai stăruise și după plecarea lui își însemnă totuși expresia în carnet. Bănuia un sens mai liber și simția în această libertate nevoia afirmării intimității; nu-i ajungeau înțelesurile, ci căuta și subînțelesurile. Ca să abată vorba, ea reluă:

— E destul de grea limba română, și convin să mă lupt cu gramatica lui Manliu;⁸ convin să mă lupt cu Creangă, care își aduce vatra casei lui din Humulești pe Calea Victoriei; dar mai am de luptat și cu domnul Ghiță Preda, gardistul din colț. Adinioară, pe când copiii se băteau pe maidan, privind cu mâna petrecută între burtă și [centiron](#), la un moment el le-a strigat: – „Ci starăți, măi!” Am înțeles, negreșit, că le spunea să nu se mai bată, dar nu cunosc forma gramaticală „starăți”.

— Mă tem, replică poetul cu un ton de falsă ceremonie, că n-ai înțeles nici sensul intervenției domnului Preda. Mai întâi, pentru că datoria unui gardist bucureștean, în genere, și a domnului Ghiță Preda, produs oborean, în specie, nu e să oprească bătaia, ci să o întetească; nu-mi închipui, în al doilea rând, că parazitatul ră să-și fi împins necuviința până a se cocoța și la imperativ – întrucât cunoștințele mele de [argou](#) bucureștean nu i-au înregistrat și această biruință; mai fac apoi toate rezervele asupra conjucției adversative ci, care în sensul acesta și la începutul unei propoziții este, de bună seamă, o invenție cărturărească luată din cronici și din cărți religioase, nescoborâtă încă în mahalaua bucureșteană. Într-un cuvânt, nu cred ca

domnul Ghiță Preda să fi spus „ci starăți, măi! În sensul de „opriți-vă, măi” ci „ce starăți, măi?” în sensul de „de ce v-ați oprit?” Iată, stimată doamnă, cum, după simple indicațiuni psihologice și filologice, îmi permit să vă rectific urechea și să interpretez altfel atitudinea domnului Ghiță Preda față de copiii de pe maidan.

Ea conveni.

— Se poate să fie așa cum spui; nu sunt totuși lămurită în privința formei „starăți”? În gramatica mea n-o găsesc...

— N-o găsești pentru că n-a ajuns încă s-o consacre gramatica lui Manliu, dar va veni și vremea aceea. Căci, starăți este sau mai degrabă cred că trebuie să fie în loc de stați crescut cu *ră*.

— De unde s-a introdus acest *ră*?

— *Ră*? stimată doamnă, exclamă el voios, sculându-se demonstrativ în picioare, și apoi aplecându-se cu o temenea turcească, *ră*? nu cunoașteți pe *ră*? Să ne închinăm până la pământ (și mai făcu o temenea) în fața celui mai autentic și mai veritabil produs al geniului bucureștean, la care au colaborat și [Oborul](#) și Tunarii și [Popa Nan](#), și [Dealul Spirei](#) și gropile lui Ouatu⁹ și tot ce e nobil și veritabil autocton din Bucureștiul domnului Ghiță Preda; nicio intenție regională nu se poate compara cu această creațiune locală, care în curând va da un aspect țigănesc limbii române. Dorești poate să afli în două cuvinte cariera prodigioasă a lui *ră*?

— Negreșit.

— Bucătarul acesta împărătesc,¹⁰ care a tăiat cu satârul cele șapte capete ale balaurului are, ce-i dreptul, o stare civilă legitimă, adică o origină certă latină; a supt de la [lupoaică](#) de vreme ce-și trage spița de la persoana a treia a perfectului; [steterunt](#) a dat în chip legitim *stătură*. Atât; cum a făcut însă ochi, nu s-a mulțumit să rămână locului, ci s-a uitat în dreapta și în stânga, strigând: păzea! că vă prăpădesc! Și, s-a și înscăunat fără discuție și la persoana întâia și a doua a pluralului perfectului; am avut, așadar, stăturăm, stăturăți în loc de stătum și stătuți, azi răpoșați în [bucoavnele](#) bisericești, în cronicari și în unele din poeziile mele. Nu s-a mulțumit însă nici cu atât, ci s-a săltat pe alte câteva perini și, dintr-o zvârlitură, s-a înscăunat și la pluralul mai mult ca perfectului: stătuserăm, stătuserăți, stătuseră, în loc de stătusem, etc. Domnul Manliu s-a grăbit să-l înregistreze cu obediență și ploconeli în gramatica sa, așa că noi scriitorii ne luptăm în zadar să păstrăm frumoasele și

legiuitele forme vechi... crescute din laptele lupoaicei. Acum, după cât se pare, geniul oborean, prin gura domnului Ghiță Preda, a înfipt steagul biruitor al lui *ră* și la prezentul plural: starăm, starăți, stată în loc de stăm, etc. Urechea mea n-a prins încă forma, dar ea există probabil și reprezintă o biruință strălucită, însă nu atât de strălucită ca cea de la participiu: statără în loc de stat, prin care răzbește, ca un sclav beat tras într-un car de [sileni](#) goi, în toate formele compuse ale conjugării românești: am statără, am făcutără și așa mai departe – cu alte cuvinte, triumful pe toată linia a mitocăniei, care și-a înfipt steagul pe cea mai de seamă reductă a limbii române. E drept că domnul Manliu șovăie încă să o înregistreze, dar va veni și vremea ceia, pe care dacă nu o vom apuca noi, va avea fericirea s-o apuce domnul Baby¹¹ ...

El se plimba acum prin odaie, și, deși tindea spre masivitate, se mișca cu ușurință de fulg luat de vânt. Se opri o clipă la fereastră; peste uliță începuse să se lase estompa unui copil nevăzut; era liniște. Liniștea i se așeză și pe trăsăturile feței însuflețită până acum de o agitație interioară inexplicabilă; liniile i se destinseră, îi căzură cu impresia unei scufundări, a unei brusce adânciri în sine, în trecut, în amintire, a unei plutiri verticale spre fundul îndepărtat de suprafață, de care nu-l lega prezența unui [periscop](#); nimic din ce se petrecea deasupra nu ajungea acolo. Pierduse noțiunea timpului, a locului, uitase de Creangă, uitase de geniul oborean al domnului Ghiță Preda și de gramatica lui Manliu, uitase de obiceiul discuțiilor de până acum; nimic nu mai exista pentru dânsul decât ața flexibilă a gândului, care străbătea adâncimi și depărtări și arunca punți invizibile peste prăpăstii.

Deși-i cunoștea puterea de subită absență spirituală, de refulare, de [periegeză](#) pe mări îndepărtate întipărită pe față ca o mască, ea se uită la dânsul îngrijorată; știa că în acel moment, în mijlocul oricâtor persoane, el nu-și lăsa pe pământ decât leșul iar mintea îi colinda pe alte tărâmurii, departe, prin funduri de oceane, după coraliiluzorii; de i-ar fi pus cineva mâna pe umăr s-ar fi scuturat ca dintr-un vis. Văzându-i de data aceasta cum i se desprinde spiritul de materia inertă, nu putea crede că disocierea se făcea fără motive adânci; tulburată de propria-i stare sufletească, ea îi căută cu îngrijorare reflexul pe figura absentă și visătoare. Era zadarnic să-i spună o vorbă ca să-l readucă la realitate; trebuia să lase ca imersiunea să se facă de la sine. Și, într-adevăr, el rămase așa, scufundat, câteva minute lungi, până ce, apoi, ca un scafandru încărcat de prețioasa povară a capturii sale, se întoarse spre dânsa, pentru a-i spune, în nicio legătură vădită cu discuția de până atunci, ca și cum ar prelungi prin vorbe un monolog interior:

— Realizarea este, negreșit, un fapt mare și categoric; în ochii celor mai mulți e,

probabil, singurul care prețuiește... În ce mă privește, o admir și mă interesează și devenirea, adică popasurile ei, dar mă mișcă cu mult mai mult momentul unic al începutului, al punctului inițial de evoluție și de metamorfoză. E frumoasă ziua; dintr-însa nu mă emoționează însă cu adevărat decât cea dintâi rază scăpată deasupra liniei orizontului, solul timid al apoteozelor viitoare, punctul de hotar unic dintre noapte și zi, adică dintre două stări contradictorii; căci, dacă din primul ceas al dimineții poți scoate logic toate fazele zilei, din ultimul ceas al nopții nu poți scoate, prin nicio operație mintală, cea mai neînsemnată porțiune din noțiunea zilei, după cum din haos nu poți scoate noțiunea universului sau din moarte pe cea a vieții. În domeniul fizic emoția supremă ar fi emoția omului de știință, care ar vedea cu ochii săi trecerea de la anorganic la organic, emoție pe care n-a avut-o nimeni până acum. Trecerea nu se poate, de altfel, nici concepe cu mintea și constituie misterul lumii. În domeniul moral observația punctului de tranziție de la o stare la alta, de la amorf la formă, de la neant la existență, e cu puțință și formează spectacolul cel mai emoționant din câte pot fi nu numai pentru cel interesat, dar și pentru ochiul care observă dezinteresat fenomenul; e emoția mamei, care surprinde pe buzele copilului primul cuvânt articulat; deși copilul ar putea deveni apoi un mare orator, în prima lui gângăvire este însă forța unei elocințe mai impresionantă decât cea din cele mai frumoase discursuri din lume; aceeași emoție, de calitate tot atât de subtilă, o produce senzația trezirii unei forțe sufletești, a unui sentiment, pe care nimic nu-l prevestea cu o clipă mai înainte, cum nimic nu prevestea ziua înaintea primei raze; iubirea în sine poate fi o rațiune de a trăi, dar nimic nu prețuiește momentul unic, când, de pe lacul unui chip, simți că se ridică fluorescența comparabilă petelor alburii de pe fotografiile spiritiste, lumina difuză și impresionantă a unui sentiment...

Se opri cu aceeași lipsă de motivare aparentă cu care începuse... De ce rostise toate aceste considerații în nicio legătură văzută cu momentul – ca și visul de la început? Nici el nu-și dădea seama, după cum se și vedea din automatismul întregii sale ființe și din absența spirituală a figurii. Mite îl scrută totuși și presimțea; se scufundă mai afund în fotoliul mare ca într-o uitare; căldura vieții o părăsi; se simți de gheață. – „M-a înțeles! m-a înțeles! Nu mai e nicio îndoială, că m-a înțeles” – își zise ea mintal și certitudinea o umplu de o neliniște, împotriva căreia voia să lupte cu orice preț. Se sforța să-și câștige prezența de spirit; căută să zâmbească, dar zâmbea mecanic, artificial, fals ca într-un [panoptic](#); căută o vorbă fie ea și indiferentă, o glumă, dar nu-i venea nimic... nimic. De ce nu-i venea nimic, deși era atât de deprinsă în lume să scape din situațiile cele mai grele cu un cuvânt? Se îneca, simția că se îneacă; omul din față i se părea că vrea să-i întindă mâna ca s-o ajute, dar ea nu voia. Mai bine să se înece. Își încleștă gura, își mușcă buzele până la sânge pentru că se temea, deodată,

să nu-i scape mărturisirea. Mai bine ar fi murit... El se uită poate la dânsa dar, cu siguranță, n-o vedea; ochii i se răsfrânseseră înăuntru ca ochii statuelor antice; părea luminat interior ca un lampadar și scuturat de o beție sufletească, de o euforie, ce nu-și căută vreun reazim în afară, ci se satisfăcea în sine. Mite aștepta mereu neliniștită continuarea monologului lui, în care găsisse un tâlc, dar nu veni nimic; poetul se izolase din nou de lume printr-o zonă de foc. Cu același automatism se încheie alene la haină, își trecu, reflex, mâna greblă prin păr și se înclină ceremonios, ca și cum abia atunci ar vedea-o întâia oară:

— Știi care mi-a fost una din cele mai puternice emoții din viață? încheie el.

Ea tăcu; în senzația de înec în care se afla, nu-și putea încă descleșta fălcile.

— Mă uitam odată la o frunză de pe ramura unui copac, dar mă uitam atât de atent, atât de încordat, și cu o dorință atât de aprinsă, deși fără scop precis, încât la un moment dat văzui cum frunza zboară și se leagănă prin aer... Nu era o frunză, ci un fluture? Probabil; e sigur chiar; îmi pot face încă iluzia că și dorința mea a ajutat-o să se transforme în fluture... Dumneata ce crezi?

Ea continua să tacă; nu credea nimic; nu înțelegea nimic altceva decât că taina îi fusese descifrată de omul acesta, de alt fel, atât de departe, atât de absent.

— A privi, urmă el, o frunză și a o vedea cum se transformă în floare e a privi chipul opac, inexpresiv, mort al unei ființe enigmatice, chip mut, și a vedea cum, deodată, de pe buze se ridică un semn de viață, de simpatie, de iubire poate – sufletul viu și comunicativ, care zboară și aderă... S-a născut el din propriile lui forțe ascunse și misterioase, de care nu ne dăm seama, ori a fost adus la suprafață numai prin puterea de dorință a poetului, care face să răsară crini printre încheieturile dușumelelor, chestiunea e și discutabilă, dar și mai puțin interesată. Miracolul sta în însuși fenomenul apariției sufletului pe niște buze moarte, după cum stătea în transformarea frunzei în fluture...

Fără să mai aștepte vreun răspuns, ușor și plutitor, ieși din odaie; după câteva minute se auziră glasuri pe scara dinăuntru și pe ușa deschisă brusc intră doctorul Kremnitz, mare, voinic, vesel și zgomotos.

— Ce înseamnă întunericul ăsta în birou? explodă el ca de obicei.

Mite țipă speriată.

— Erai aici? De ce nu aprinzi lampa?

Făcu lumină, apoi:

— Dar ce e cu poetul tău? L-am întâlnit pe scară... Mergea iute de parcă-l sufla vântul... nu știu dacă era vesel, dar zbura peste oameni, peste lume; m-a mai întrebat, în treacăt, confidențial, dacă frunzele se pot transforma în fluturi ori dacă am văzut vreodată cum zboară frunza ca un fluture, sau așa ceva. N-am înțeles bine... Era grăbit. E subiectul noii lui poezii? Ți-a citit-o?

— Nu.

— Atunci ce voia cu frunza și cu fluturele lui?

Ea nu răspunse nimic. Doctorul continuă ușor ironic:

— Mi se pare că avea haine noi...

— N-am băgat de seamă, răspunse ea.

— Da, da; avea haine noi. Să știi că asta e! Te simți mai bine în haine noi, ești altul; confortul fizic se transformă în confort moral; îți schimbi deodată concepția vieții... Poeții pesimiști ar trebui primeniți cât mai des cu rufe și cu haine noi, și atunci viața o să li se pară ceva mai acceptabilă...

Ea dădu din umeri fără să răspundă; pe figura-i obosită se citea și dispreț pentru o astfel de interpretare materialistă a sentimentelor; doctorul nu-l citi, dar tăcerea încăpățânată a femeii îl îndemnă să nu dea înapoi. Rotund și masiv, râse voios de propriile lui teorii și se aruncă și mai adânc într-însele pentru a-și înăbuși senzația înfrângerii, căpătată din tăcerea nevastei lui.

— Să nu crezi că tot ce spun e chiar o glumă fără niciun conținut serios... Nu mai vorbesc că psihologia e pe baze de fiziologie. Lucru prea vechi. Inspirația, și mai ales natura ei, optimism și pesimism, avânt și depresiune, energie, astenie, totul vine din funcționarea organelor, a stomacului, a intestinelor, a aparatului circulator: pesimismul e cele mai adesea [dispepsie](#). Și apoi glandele interne, cu sucurile lor misterioase! Cine știe dacă viitorul nu va arăta că toate dispozițiile noastre stau în secrețiile lor? Nu m-aș mira dacă s-ar descoperi într-o zi că lirismul e secreția [glandei tiroidale](#) sau a [capsulei suprarenale](#). Asta este însă cu totul altceva și nu teorii medicale am să-ți fac acum. Hei, domnul poet avea haine noi, adăose el

bătând din palme. Foarte frumos, domnul poet începe să se îngrijească: numai pălăria nu și-a schimbat-o, o să vină și vremea asta; ori o pălărie veche în formă de frunză de brustur e unul din atributele obligatorii ale poeziei lirice?

Râse din nou zgomotos dar fără răutate. Mite stăruie să tacă. Lui i se păru că trebuie să continue:

— Glumesc, reluă el pentru a umplea tăcerea odăei; susțin totuși că haina nu-l face om numai în ochii altora, cum spune proverbul, ci îl schimbă și în dispozițiile lui sufletești. Ca să nu par că mă înverșunez împotriva altora, îl las pe poet la o parte și mă iau de pildă chiar pe mine, om de știință pozitivă. La consulturi, adică în plin exercițiu al funcției mele cu răspunderi grele, dispozițiile mi se modelează după amănunte vestimentare; altul mă simt într-o haină nouă, cu o cămașă proaspăt scrobită și cu manșete imaculate, și altul, dacă observ că mi-a căzut un nasture de la vestă ori o murdărie de muscă pe [plastron](#); într-un fel sau altul, diagnosticele sufăr o ușoare înclinare, cel puțin egală cu cea a atomilor admisă de [Democrit](#) în explicarea formației materialiste a lumii. Nu numai atât: dacă mă duc la consult în trăsură, sunt înclinat spre optimism, deoarece mă aflu în psihologia specială a omului din trăsură, pe bază de superioritate, dar și de indulgență față de omenirea ce se trudește pe jos, prin noroaiele vieții...

Se opri brusc; vorba îl luase prea departe. Uitase de Mite; se apropie de dânsa, o apucă drăgăstos de bărbie și o mângâie ușor pe vâlvătaia părului auriu:

— Dar ce-i cu tine, Mitchen¹²? Eu tot vorbesc și nici nu m-am uitat la tine. Vino puțin la lumină să te văd.

Ea se opuse.

— Nervoasă? mormăi el. Și palidă!... de ce ți-s mâinile atât de reci?

— Mă doare puțin capul, răspunse ea absentă.

— Da? Și de ce?

— Știu eu de ce! Mă simt obosită...

— Te-a obosit poate lecția?

— Poate, șopti ea inexpresiv.

Trecând spre sufragerie, doctorul îi aruncă din ușa ca un ecou:

— Poate.

1. *gnädige Frau* (germ.) - stimată doamnă (forumulă de politețe) [^](#)
2. *roșii* - liberalii, partidul pe atunci la putere, criticați dur de Eminescu în *Timpul*, ziarul oficial al partidului conservator din opoziție. [^](#)
3. [Titu Maiorescu](#) (1840-1917) - critic literar, profesor universitar, om politic conservator, liderul *Junimii*; era cumnatul lui Mite Kremnitz (soția lui era sora soțului ei). [^](#)
4. *doctorul Wilhelm Kremnitz* - soțul lui Mite; a fost medicul regelui Carol I. [^](#)
5. *ausgezeichnet* (germ.) - excelent [^](#)
6. „*n-aveam nici cei câțiva creițari pentru portar*” - în Viena, chiriașii care se întorceau după ora 10 seara plăteau 10 creițari portarului clădirii ca să le deschidă (conform *Amintirilor* lui *Teodor Ștefanelli*, prieten și coleg de facultate cu Eminescu); creițarul (germ. [Kreutzer](#)) era moneda austriacă pentru mărunțiș, subdiviziune a florinului. [^](#)
7. *neamul nevoiei* - '*tu-i neamul nevoiei* era o înjurătură folosită frecvent de Eminescu, după mărturia colegului său de facultate, Teodor Ștefanelli. [^](#)
8. *gramatica lui Manliu* - *Gramatica istorică și comparativă a limbei române pentru cursul superior* de Ioan Manliu, prima încercare a unei gramatici comparative a limbii române. (sursa: Wikipedia) [^](#)
9. *gropile lui Ouatu* – la începutul sec.XIX venise la București un englez, pe nume Watt, care deschisese o fabrică de strachini, ulcele, cafele, etc. din lut; extragerea argilei necesare a condus la niste gropi, din ce în ce mai mari, neastupate, pe care localnicii puțin familiarizați cu limba engleză le-au denumit f. pitoresc “gropile lui Ouatu”! ([sursa](#)) [^](#)
10. „*Bucătarul acesta împărătesc, care a tăiat cu satârul cele șapte capete ale balaurului*” - aluzie la un personaj din basmul [Călin Nebunul](#), unde bucătarul pretinde că el a ucis zmeii uciși de Călin, ca să primească de soție pe fata

Împăratului Roșu. [^](#)

11. *Baby* (Georg Titus Kremnitz (1876-1951)) - băiatul lui Mite. [^](#)
12. *Mitchen* - cu sufixul „*chen*” se formează în limba germană diminutivele, alinturile; dar *Mite* era în sine un diminutiv - o chema de fapt *Marie Charlotte*. [^](#)

III

Nu putu dormi; scena lecției o zguduise, o aruncase într-un conflict de sentimente contradictorii; amănunțele noii vieți sufletești nu se topeau într-o tonalitate unică. Poziția ei sentimentală față de poet era încă imprecisă; nu știa ce voia, pentru că nu știa nici ce simte ori dacă simte, cu adevărat, ceva pentru un om, a cărui prezență reală îi devenise un obicei și poate chiar o nevoie numai pentru un ceas al zilei, dar a cărui prezență spirituală începuse să i se impună în fiecare moment, sa se încolăcească pe arborele viu al atenției, insinuându-i-se în întreaga ei viață sufletească. Scena cu Mandrea o luminase asupra situației, în care se afla latent de mai de mult. Cum nu băgase de seamă că luneca pe panta ireversibilă a complicațiilor sentimentale, a confesiunilor inutile ieșite din bucuria de a împărtăși, de a împărți cu altul, cu dânsul, tot materialul, cotidian de senzații, de întâmplări, de lectură? Din vălmășagul de sentimente contrare în care se zbăteau acum în ea, estompate și nuanțate, nu lipsea, firește, nici indignarea împotriva propriei sale slăbiciuni ce o lăsase fără apărare față de această înceată capitulare nedorită, cu care era hotărâtă să lupte...

...În insomnia ei își recapitula momentele trecutului dar... De când îl cunoscuse? De când auzise de el? Îi văzuse numele mai întâi în *Convorbiri*; îi citise prima poezie *Mortua est*, cu dicționarul, firește, și o impresionase noutatea accentului, dacă nu și a limbii; își făcuse dintr-o dată o imagine precisă, pe care nimic nu avea să o schimbe apoi: un tânăr palid, nefericit și sentimental, cu o dragoste curmată de moartea iubitei: de aici melancolia, disperarea, pesimismul. Cel dintâi îi vorbise de dânsul Maiorescu, ca de un poet cu o fire ciudată, inegală; apoi și alții din jur, *Negruzzi*, *Teodor Rosetti*; Willi îl întâlnise o dată la Agenția română de la Berlin¹; din ce auzea și de felul cum vorbeau toți de dânsul, imaginea lui se cristalizase sub forma ideală a geniului romantic; un tânăr cu o lectură vastă, universală aproape, dar dezordonată, cu cunoștințe din toate domeniile, dar incapabil de a le lega într-o activitate unitară și mai ales îndreptată spre un scop anumit. Maiorescu îi povestise de multe ori cum voise să facă dintr-însul un profesor universitar și cum i se strecurase din plasa tuturor stăruințelor prin fel de fel de scrupule de conștiință; împătimit de lectură, nu se socotea destul de pregătit, și amâna dobândirea unei situații, pe care n-avea să o mai întâlnească niciodată; un tânăr frumos cu semnele tuturor distincțiilor trupești și sufletești, dar cu o desăvârșită dezinteresare pentru tot ce e viață materială, pentru îmbrăcăminte, hrană, grija

trupului. Mânca numai când nu uita să mănânce și uita adese, scufundat în lecturi filosofice; ducea o viață nehygienică, într-o perpetuă lipsă de mijloace, iar când avea bani, îi risipea repede pe cărți rare; Slavici îi spusese că își amanetase paltonul în puterea iernei pentru a nu-i scăpa o bucoavnă veche. Aiurea, tipul în sine nu era rar și se însuma în mișcarea romantică a epocii; la noi însă, unde romantismul se mărginea doar la sentimentalism, apariția unui tânăr setos de absolut, cu talent literar dar și cu aptitudini filosofice, în care dezordinea vieții se lega și cu o mare putere de speculație, de uitare de sine, de dezinteresare, era rară sau chiar unică. Maiorescu îl prețuia și ca poet, și ca om de cugetare și de caracter; prețuirea lui era o garanție pentru dânsa, fiindcă știa scumpătatea criticului în judecarea oamenilor. Mai auzise că era dușman al femeii; nu se lupta numai cu destinul ce-i răpise iubita în *Mortua est*, ci cu însăși femeia în [Venera și Madona](#); devenise [mizoghin](#); violența resentimentului exprimată în atâtea imprecășii dovedea însă violența sentimentului; în realitate, nu era nici dușman al femeii și nici indiferent față de dânsa, ci, dimpotrivă, un frenetic înșelat și dezamăgit; dușmănia aparentă era numai atitudinea de apărare a slăbiciunii față de o ființă temută...

Într-o zi, era o dimineață de primăvară, în care, în cuibul de sub streășină ușii, apăruse prima rândunică, sosise Maiorescu de la Iași, unde fusese pentru o săptămână. Prețuia în cumnatul ei soliditatea judecășii, ponderea, cu care cântărea pe oricine și orice, și mai ales pregnanța cu care expunea tot ce voia și nimic altceva, cu impresia de pahar plin, retezat; îl știa, ce e drept, nereceptiv pentru tot ce e vaporos, fluid, inconsistent; simția, în schimb, corporalul, volumul, proporția, arhitecturalul; mai mult ochi decât ureche, mai mult plastic decât muzical, mai mult logic și rațional decât intuitiv; echilibrat, calculat fără reală pasiune și fără orbire, nu se exalta pentru oameni sau idei; atitudinea lui în sentimente, în afară de femei, ieșea numai din reflecție; de aceea era și mai solid. Entuziasmul lui nu putea decât să o impresioneze; omul sculptat în stăpânire de sine și indiferență distantă părea înviorat de un suflu [dioniziac](#); mișcarea spiritului său evoca o spontanietate neobișnuită.

— Mite, strigase el de la ușă; vină să ascuți o admirabilă poezie, pe care ne-a citit-o Eminescu în ședința [Junimii](#) de alaltăieri la Iași.

Scosese din buzunar o foaie de hârtie împăturită în două; o desfăcuse febril. Mite zărise un scris mărunț, îngrijit, aproape feminin; nimic din dezordinea, de care auzise; literile desenate precis, barele trase meticolos; punctele și semnele indicate fără greș; un scris lipsit de ascuțimi, ci înclinat spre curbe moi. Ea și văzuse o mână mică, grăsuță, îngrijită, cu unghiile făcute, împingând un toc de sidef cu peniță subțire pe o foaie albă de hârtie ca pe un gherghet; imaginea îi strica legenda, dar îi satisfăcea

instinctul de ordine și de estetică. Maiorescu luase poezia, o citise cu glasul lui bine articulat și în gesturi ce-i sculptau înțelesul în aer; o citise cum obișnuia: întâia oară pentru impresia generală, a doua oară, pentru a se opri la fiecare vers în parte, cu observații asupra sensului și sublinierea frumuseților esențiale; și a treia oară sonor-declamat, ca pentru a o încremeni în veșnicie. Cum se temea că Mite nu înțelesese unele nuanțe, i-o traduse și în nemțește cu o precizie de termeni, pe care ea i-o admirase; sfârșise, și ea privea încă mută la omul ce se cheltuise în mod cu totul neobișnuit în comentarii entuziaste, pentru a-i pune în lumină exactă profunzimea sentimentului, noutatea imaginilor și strania muzicalitate; sta sub stăpânirea și a poeziei și a artistului ce i-o citise și i-o explicase. Maiorescu nu știa cum să-i interpreteze tăcerea, și în nesiguranța în care se afla, începuse să se piardă într-o pulbere de amănunte, în considerații lăaturalnice, și poate și în abile rezerve, ca, la nevoie, să poată găsi și o ieșire dintr-un entuziasm, pe care nu-l credea împărtășit.

— Filosofia poeziei, căutase el să convină în fața unei obiecții probabile, e, negreșit, contestabilă în tendință, ba poate fi privită chiar ca o nebunie, dar arta nu se judecă după tendință, ci după adâncimea inspirației și după realizare, și mai ales după ea.

Scăpată din cleștele dublei sale emoții, reculeasă și prezentă, în sfârșit, ea își găsisse glasul și protestase:

— Nebunie? ce înseamnă nebunie? Cine știe ce e nebunia? E nebunie ce crede el ori ce credem noi?

Toată ființa ei se simțise cuprinsă de exaltare, ca de o febră; palidă, își ținuse capul între palme și abia îngăimase:

— Poezia m-a emoționat, cum nu-ți poți închipui; omul ăsta trece măsura tuturor celor pe care i-am cunoscut, fie numai în scris.

Maiorescu respirase la început satisfăcut; entuziasmul nu-i rămăsese atârnat în aer, ci mersese drept la țintă. După o clipă de mulțumire, i se păruse însă că puterea lui de persuasiune învinsese mai mult decât voia. Privise spre femeie, de sus, ușor ironic; în ochi i se citea poate spaima unor incendii viitoare; mai sigur, puțin necaz de a-l vedea pe altul atât de exaltat în conștiința cumnatei lui, în care își credea locul unic. Atât de stăpânit de obicei, nu se stăpânise totuși, dar izbutise încă să-și mlădie ciuda în ton de glumă:

— Ce n-aș da să fiu și eu ridicat așa de sus de tine!

Mirată, ea protestase. Nu înțelesese să compare; nu se gândise decât la poeți.

— Firește, firește, limitase criticul cu un gest, ce descriesese în aer bariere, peste care nu se putea trece.

Glumise; negreșit glumise; se bucurase că poezia îi plăcuse și își verificase astfel părerea critică în sensibilitatea ei de poetă; deși ea rămăsese cu impresia că, fără să vrea, deschisese o rană, o mică rană.

Mai mult după aceea, într-o dimineață, Maiorescu venise la prânz însoțit de un tânăr; tânăr, pentru că avea, după cum aflase chiar atunci, 26 de ani, deși părea mai în vârstă; îi observase de la început stângăcia cu care pășise pragul, spaima de a se vedea într-o odaie mare, luminoasă, printre necunoscuți; lipsa de mlădiere a mișcărilor, care îi dădeau înfățișarea dintr-o bucată a lupului silit să se întoarcă cu tot trupul. Nu era înalt; din obișnuința de a se ține ușor înclinat, părea însă și mai scund; ochii căutau pe jos un lucru pierdut; cărnos mai mult decât gras. Nu semăna cu tânărul zărit, într-o fotografie mai veche, slab, osos, cu fața lungă, cu părul revărsat în plete, cu ochii îndreptați spre înălțimi, cap plin de avânt și inspirat, ci un om mai mult matur, voinic, nestrujit chiar, cu un cap prea mare pentru trup, nebărbierit de câteva zile. Simțise o deziluzie; nu-și închipuisese așa pe poetul [Melancoliei](#), pe care imaginația ei îl ridicase deasupra tuturor, tânărul tragic în jurul căruia se țesuseră atâtea legende, ce și începuseră să lunece spre umbre și prevestiri. Îi fusese ciudă că de atâtea ori își lăsase gândurile să i se împletească în năluce la lectura poeziilor lui. Își amintise de scena Melancoliei; privise spre Maiorescu, și i se păruse că-i citește în ochi o întrebare ironică: „Iată omul pe care l-ai ridicat deasupra tuturor; cum îl găsești?” Dăduse din umeri, spunându-și: „Teoreticianul emoțiilor impersonale nu le admite la altcineva; nu vrea să creadă că admirația pentru geniul poetului nu are nicio legătură cu omul.” Încercase să se mintă. Când se întorsese spre poet, el tocmai râdea și pe gingiile descoperite zărise dinții mari, galbeni; ochii îi lunecaseră pe hainele groase, necălcate, pătate; părul mare lăsase urme grase pe guler; în fundul mânecilor descoperise niște manșete negre; una spânzura fără buton. N-o mai interesa și, deși nu era departe de dânsul, se hotărâse să nu-l mai privească. Nu-l privea dar îl auzea; mânca urât, sorbea prelung; își lăsa cuțitul cu furculița să cadă zgomotos. Sfiala îi dispăruse, de altfel, destul de repede; nu mai avea nici meritul timidității, care scuză totul; se simțea chiar destul de la larg. Pentru a-l pune în lumină, Maiorescu îl făcea mereu să vorbească. Nu istorisea rău, dar cu oarecare vulgaritate; vorbea când mânca; râzând cu gura plină, stropise o dată pe cei din jur. Păruse a nu fi băgat de seamă; cum ședea însă alături de Baby, băiețelul lui Kremnitz, se aplecase spre dânsul cu gingășie, îl ștersese cu șervetul și-l alintase cu glas dulce; iubea negreșit copiii și știa

să le vorbească... Povestea... Ce povestea? Îi reveneau și acum în minte frânturi de conversație. Se discuta despre vise și el spunea că veghea îi era atât de intim legată cu visele încât nu le mai putea deosebi. Avea disponibilitatea lor; de cum punea capul pe perină și, înainte de a adormi bine, începea o călătorie neisprăvită prin spațiu și prin timp; retrăia crâmpieie trăite odinioară sau citite de multe ori de curând. Le povestise chiar unul dintre visele recente; retrăise episodul gentilomului [Châtelard](#), poet și cântăreț, ascuns sub patul [Mariei Stuart](#); îl simțise cu o intensitate de viață adevărată și asistase și la decapitarea nenorocitului ce-și luase, murind, rămas bun de la „*la plus belle et de la plus barbare princesse du monde*”². Somnul îl trăise. Dar nu era niciodată totul: într-însul veghia luminița conștiinței; trăia visul dar îl aprecia și judeca, iar când se întorcea spre obsesie, avea puterea de a i se smulge din gheare; se trezea, se freca pe ochi; rămânea câteva minute deștept și se culca iarăși. De la Maria Stuart visul lui trecuse în noaptea aceea la o scenă [termidoriană](#); călători apoi la Viena, la Berlin, la Ipotești, într-o frenezie de activitate spirituală fără rost, amestec de amortire și de luciditate; îi lipsea doar cârma pentru a o conduce după voie. Limita dintre realitate și vis dispărea uneori cu desăvârșire. Povestise cum la Viena fusese odată la o comedie ușoară, care debutase prin intrarea bruscă a unei femei ce-și încuiase în sertarul biroului o scrisoare; după o clipă intrase și soțul care o urmărise de pe stradă. „Deschide!” îi strigase el violent: „deschide, îți spun!” reluate mai domol, și, apoi, printr-o gamă descrescândă de tonuri ajunsese până la un foarte blajin și implorator: „Berto, deschide, te rog”. Sala izbucnise în râs... Ajuns acasă, abia ațipise, când auzise la ușa camerei de alături, cu o lovitură, un autoritar: „deschide”, „deschide, îți spun” cu descreșterea tonului până la „Berto, deschide te rog”. Niciun răspuns; doar câteva șoapte înăbușite. Retrăia oare în vis scena văzută la teatru?... Așa își închipuisse. Numai la trâmbița unui glas gutural însoțită de o izbitură puternică în ușă, care poruncea „în numele legii, deschideți”, sărise ars în mijlocul odăii și își dăduse, în sfârșit, seama că scena era aievea; un soț înșelat își prinsese nevasta, pe Berta, în odaia de alături, cu un tânăr... Toți râseră de povestirea lui; ei însă nu-i plăcuse și nu putuse alunga o impresie de vulgaritate; povestitorul n-avea nimic din poetul palid, romantic, lunatic, plăsmuit de dânsa; nimic din aura tragică, pe care i-o presupusese. De altfel, nu schimbaseră niciun cuvânt. Când plecase și-i sărutase mâna, i se păruse că împrăștiat un miros acru de haine vechi; întorsese capul cu un gest brusc ce putea supăra; el nu-l observase. Seara, Maiorescu îl adusesse din nou la masă și el îi spusese dintr-o dată:

— Ce mai faci mata?

Simțise familiaritatea și era gata să se supere, dacă n-ar fi îmblânzit-o dulceața

cuvântului mata; în loc să se răzvrătească, spiritul ei teutonic, protocolar se simțise câștigat de familiaritatea care suprimă distanțele, te bate pe umăr și te întreabă așa, fără nicio legătură, ca după o veche prietenie:

— Ce mai faci mata?

După masă, Maiorescu se apropiase de dânsa, cu gestul expresiv al mâinilor lui de statuar:

— Ei?

Ea ridică din umeri, fără răspuns, cu nepăsare, iar el trecuse mai departe spre poet și cu glas sacramental rostise:

— Cine are ceva de citit, să scoată!...

Se priviră toți în tăcere.

— Să-și ispășească păcatul în public! insistase criticul.

Tăcere.

— Una, două, trei!

Când rosti trei! Eminescu trecuse la birou și scosese câteva pagini și începuse să citească plăcut și monoton. Cum stătea aplecat pe foi, avusese timpul să-l observe mai bine; mâna, pe care i-o bănuia mică și grăsuță, nu se dezmințea; era, într-adevăr, mică, de copil aproape, și durdulie, nu însă și îngrijită; puțin păroasă deasupra, cu pete de cerneală pe degete și nu de curând; își schimbase manșetele și butonul era la locul lui; bărbia pronunțată și gura largă; fruntea minunată, boltită, încăpătoare, cupolă netedă ca o marmură, cu albeața mată desprinsă și mai limpede de sub coama părului negru ca pana corbului și natural ondulat; sprâncenele bine arcuite, tăetura delicată a nasului lăsa numai la întâlnirea nărilor o ușoară urmă de vulgaritate; nu era așa cum i se păruse la început; respira distincția; lectura lui caldă și monotonă îi înnobila, de altfel, figura și i-o spiritualiza. Când isprăvise, își ridicase ochii blând, fără trufie și fără îngrijorare; citise pentru că i se ceruse să citească: simplu: scrisese cum fac cireșii, cireșe și [zarzării](#), zarzăre: pentru că nu pot face altceva; nu-și recunoștea niciun merit dar nicio vină. Nu aștepta laude și ar fi rămas nepăsător la critice; atitudinea lui nu exprima nici vanitate literară, nici neliniște. Ochii o impresionaseră atunci întâia oară; nu pentru că erau frumoși, ci pentru că erau absenți; se roteau în jur,

dar nu vedeau, cu siguranță, pe nimeni; retrași în sine, priveau înăuntru. Citise pe [Călin](#), cu scene idilice de basm, [cu nunți de găngăni](#); folclor poetizat, îi scăpase o bună parte din înțelesul cuvintelor, dar nici dispoziția ei sufletească nu era destul de binevoitoare. Își revenise puțin, ce e drept, din prima impresie, dar disproporția dintre ce-și închipuise și realitate era încă prea mare pentru a o anula numai printr-o lectură, își da seama că el nu era cu nimic vinovat de felul cum și-l închipuise, dar nu și putea înfrâna ciuda. Își amintea că la Berlin, ca fată, la o serată de doctori, unde o luase tatăl său – doctor și profesor universitar, i se păruse că recunoaște printre atâtea celebrități medicale pe marele Vierchow și-l devorase toată seara cu ochi admirativi; când, la sfârșit, i se spusese că nu era el, simțise un sentiment de ură împotriva necunoscutului, cu nimic vinovat de greșeala ei. Așa îl admirase și pe poet, și din tot ce auzise și citise dintr-însul, își plăsmuise o imagine ideală; văzându-l altfel, se credea acum înșelată, prădată de avutul ei; îi era ciudă și se închipuia umilită; pentru a se despăgubi de prisosul de idealizare, pentru a restabili cumpăna sentimentelor, se simțea obligată de a-i fi ostilă. Sub cuvânt că idila populară și folclorul nu-i plăcuseră niciodată, poezia citită n-o dezmoțise. În poet, prefera pe sumbrul pesimist al începutului, pe negatorul iubirii și chiar pe dușmanul femeii; nu se îndoia că o nouă iubire va deștepta cândva forțele numai adormite și-l va împăca cu viața. Nu se presimțise, firește, în acea femeie, dar acum, după cele întâmplate, după scena cu Mandrea și cu lecția ce urmasă, mai avea oare dreptul să stea la îndoială că, inconștient, bănuise că femeia putea fi chiar ea? Iată unde o dusesse imaginația...

Când se isprăvisese lectura, ea tăcuse. Maiorescu, după obiceiul lui, luase poezia din mâna poetului, pentru a reciti unele pasagii, cu intenții critice, cu sublinierea imaginilor, în comentarii călduroase. Ea continuase să tacă. Poetul primise cu aceeași absență și lauda cadentată, ciocănită, a criticului și tăcerea ei prelungită, iar, după ce plecase, Maiorescu se apropiase din nou de dânsa, și, ridicând din sprâncene ca de obicei, sculptase în aer cu dalta mâinii un:

— Ei?

Și de data aceasta, ea dăduse din umeri nepăsătoare; nu găsisese o vorbă pentru a-și exprima impresia.

Eminescu plecase a doua zi la Iași și ea sperase să-l uite; în plasa subțire de păianjen a imaginației ei despre dânsul, poetul căzuse ca un bondar greoi ce-i rupsesse ațele. Așa își închipuise după violența decepției; le credea risipite, luate de vânt; nu putea bănuși că o forță ascunsă avea să le întoarcă și să le înnoade la loc.

Nu-i trebuise mult imaginii lui reale ca să înceapă să i se destrame în amintire, ca chipul lui să se subțieze, să se idealizeze, sub puterea ochilor visători, adânciți sub catedrala frunții; pe ei îi vedea, îi simțea așa cum erau. Voise să-și controleze vechile impresii literare și citise *Răsări din umbra vremilor încoace* și *Departate sunt de tine*; dulcea armonie a versurilor o învăluiseră din nou și o legănase ca o muzică de îngeri. Mare poet, cel mai mare poet! Se lăsase iarăși în voia visării; forța disponibilă a imaginației începuse din nou să elaboreze mitul poetului sumbru, nenorocit, palid, înșelat în dragostea lui, pe care un destin tragic îl pândea din umbră. Se pusese atunci să le traducă, o dată, de mai multe ori, în fel de fel de variante, pe care își propunea să i le citească mai târziu. Cu cât se aplecase peste versurile lui, cu atât simțise că o dulce otravă i se împrăștia în vine și-i producea o febră neînțeleasă, ce o ridica peste moment și o făcea să privească pe fereastră, în gol... Puterea versurilor lui de a o izola dintr-o lume de armonie era atât de mare, încât, uneori, când intra cineva în odaie sau o chema la masă, i se părea că se prăvălea într-o lume, pe care n-o cunoștea și pe care urma să o experimenteze; pipăia scaunele, colțul mesei, asculta mirată glasurile, ca și cum le-ar vedea și auzi întâia oară, ca o convalescentă ce-și refăcea educația simțurilor.

Trecuse mai bine de un an de atunci. Îl văzuse de mai multe ori. Când își pierduse postul de la Iași, Eminescu venise la București, ca redactor la *Timpu*. Maiorescu îl aducea adesea în casă și la ședințe literare. Într-o zi, la masă, spusese:

— Eminescu o duce greu. Cu ceea ce câștigă la *Timpu* nu poate trăi, mai ales cu firea lui dezordonată; trebuie să-l ajutăm. M-am gândit la o soluție: ținând seama de mândria și de independența caracterului lui, lucrul nu e ușor. Bani nu i se poate da fără muncă; trebuie găsit ceva, care să-i cruțe susceptibilitatea. Ar fi de pildă...

Toți îi așteptau cu încordare vorba; obișnuit să-și pregătească efectul prin tăceri semnificative, el reluase:

— Ar fi, de pildă, bine să-i propunem să dea lecții lui Mite de limba română; o sută de lei pe lună și ar sta cât mai des seara la masă cu noi, mai ales, dacă ora lecției ar fi spre ora mesei...

Fără să se mai uite la Mite, se îndreptase spre doctor:

— Ce zici?

Inimos ca totdeauna, cordial și expansiv, doctorul găsisse ideea minunată. Mite tăcuse;

ideea îi plăcea, firește, și ei, dar o stăpâneau scrupulele, nu știu ce teamă de necunoscut, de neprevăzut; ceruse un răgaz de chibzuire. Cu toții protestară. Maiorescu, înțepat; doctorul, vorbăreț și convingător. Ea făcuse rezerve asupra banilor; era delicat să-i propună bani; nu era nevoie să i-o spună de la început; puteau găsi mai pe urmă formula; și apoi, din moment ce era vorba de o muncă făcută efectiv, nu vedea greutatea. Numai dacă... O privire ascuțită, plină de subînțelesuri, îi suplinise vorba întreruptă: numai dacă situația dintre Mite și Eminescu nu era de așa natură încât să înlăture chestia banilor între dâșii. Aceasta voise să spună? Mite îi înțelesese gândul, roșise și nu mai șovăise. Promise. Destinul se putea împlini; încercase să se opună și nu izbutise; nu era vinovată...

...Și de aceea de mai multe luni lua lecții de limba română cu... „domnul poet” Eminescu.

-
1. *Agencia română de la Berlin* - reprezentanta diplomatică a României în Germania, un fel de ambasadă pe când România nu era încă independentă. În timpul studenției la Berlin, Eminescu fusese secretarul particular al lui Theodor Rosetti, junimist, agentul României la Berlin. [^](#)
 2. „*la plus belle et de la plus barbare princesse du monde*” (fr.) - cea mai frumoasă și cea mai crudă prințesă din lume [^](#)

IV

Scena în care își lămurise propriul ei sentiment și îl văzuse limpede și în conștiința lui Eminescu, trecuse fără urmări. Își închipuise că va fi punctul de plecare al unei noi situații, care o îngrijora, și nu fusese nimic; poetul venise la lecția următoare cu atitudinea de mai înainte. Mite se întreba acum ea singură dacă, în adevăr, se întâmplase ceva. Nimic. Nu schimbaseră nicio vorbă; scena ațipise sub zgura grea a tăcerilor. Poate că nici nu o observase. I se păruse. Cu atât mai bine. De ce se petrecea într-însa, ea își dădea însă seama; știa și se supraveghia; nu se mai lăsa dusă de apă ca undița... Venise apoi vara și plecase la [Solești](#), la Rosetti, apoi la Berlin; toamna întârziase să-și reia lecțiile. Totul părea uitat; nici nu bănuia că destinul își țesea plasa într-un ungher.

Într-o seară de sfârșit de noiembrie.

— O ceașcă de ceai, domnule profesor? se întoarse aerian Mite către Eminescu.

Îi spuneau toți în casă „domnule poet” sau „domnule profesor” nu din ceremonie ci, dimpotrivă, din familiaritate, cu o ușoară mlădiere glumeață în ton.

Poetul o privi, ca de obicei, adormit, cu ochii pe jumătate închiși, cu lânzezeala orientală, apoi hotărât, cu un amestec de gravitate și de glumă, răspunse:

— Nu.

Femeia se uită la el mirată, bruscată aproape de un refuz atât de categoric, neîndulcit cu nicio lămurire.

— Nu? Și pentru ce nu, fără nicio vorbă? îi replică ea prietenos.

— Nu, acum și niciodată, își întări el refuzul încăpățânat.

— A! făcu ea; dacă e o hotărâre irevocabilă, nu mai insist.

— A venit momentul unei lovituri de stat și vreau să o dau fără șovăire.

— Ce spui, domnule profesor, și ce lovitură de stat anume? apoi către doctor ce-și

pregătea o tartină, în capul mesei.

— Ascultă, Willi, domnul profesor vrea să dea o lovitură de stat.

— Bine face, răspunse doctorul voios. Dă-o, domnule, dar n-o anunța dinainte, că, pe urmă, nu izbutești.

— Am și dat-o. Adică am făcut ce era mai greu: am comunicat doamnei Mite că de azi înainte nu mai iau ceai.

— Da? și de ce, mă rog, că doar luai înainte?

— N-am luat din plăcere, ci din lașitate. Zilnic mă războiesc la ziar cu toate forțele constituite ale țării și cu toate măririle roșii, și n-am îndrăznit să spun unei fragile doamne că nu-mi place ceaiul.

— Și până acum?

— L-am suportat ca pe însăși viața.

— Ce grozăvie! răspunse ea râzând.

— Nu-i nicio grozăvie. L-am băut și atâta tot; de altfel, nu pot afirma că nu-mi place, pentru că nu există: e apă curată, fără gust.

Doctorul își înghițiuse tartina; se sculă grăbit de la capătul lui de masă și veni zgomotos să-i strângă mâna:

— Bravo, domnule poet, *hoch! drei Mal hoch!*¹ pentru omul care a îndrăznit să ridice steagul revoluției. De ani îmi port și eu jugul și nu îndrăznesc să-i spun acestei adorabile femei că nu e lucru vrednic de un bărbat să bea apă încălzită și să muște din niște minuscule jucării; privește la degetele mele groase și la prăjitura asta și vezi de se potrivește. Au femeile un dar de a te readuce la măsura lor! Veșnic nivelatoare... Mă solidarizez și eu cu domnul poet împotriva apei fierte.

Străbătu de câteva ori prin sufragerie și apoi sună.² Când intră Kati, îi ceru un burghiu.

— Un burghiu? întrebă ea.

— Da, un burghiu, întări doctorul.

Așteptară câteva minute până ce veni Kati cu unealta. El o luă; se așeză la colțul lui de masă, și apoi, cu gravitate, începu să o învârtă ca și cum ar fi vroit să găurească masa.

— Ce faci acolo, Willi? țipă scurt Mite.

— Sfredelesc masa, răspunse el simplu.

— Cum sfredelești masa? replică Mite, repezindu-se la dânsul ca să-i ia unealta.

— Femeie, lasă-mă să văd și eu minunea.

— Ce minune?

— De mult îmi propuneam să fac ca [Mefisto](#) în pivnița lui Auerbach de la [Lipsca](#), să sfredelesc masa,³ de unde s-ar putea să iasă... fum de [pucioasă](#) și [vin de Rin](#). La fumul de pucioasă aș renunța bucuros, pentru că face parte din decorul exclusiv al dracilor – dar nu și la vinul de Rin.

Toți râseră. Mite se apropie de dânsul și-i luă burghiul din mână.

— Încetează, că te pomenești că iese și te înveți rău cu prea mult vin de Rin. Prefer să vă ofer eu o sticlă ca să înlocuiți, în această zi de revoluție, ceaiul cu un pahar de vin bun.

— Îmi citești gândurile și îmi dezlegi pildele. Ne înțelegem numai din aluzii, femeie adorată.

Mite ieși. Eminescu deveni comunicativ. Îi plăcuse inițiativa doctorului, dar mărturisi că imaginea cu vinul de Rin o întrebuințase și el odată „în tinerețe” – cum spunea el ca om bătrân. Iubise o fată. Și o învăluisă în mătasa cuvintelor dulci, a poeziei idealiste. Fata nu era, de altfel, sperioasă, ci, blândă, se da după mână ca spicul. În doi ani nu putuse totuși scoate de la ea o vorbă de afecție, de prietenie; atitudinea ei arăta că-i primea iubirea, dar buzele îi rămâneau încleștate. Orice stăruință se dovedise zadarnică așa că într-un moment de enervare îi spuse „fată dragă, mai degrabă aș scoate din masă vin de Rin, decât o vorbă caldă, dovada existenței unui suflet, de pe buzele tale”.

Doctorul râse și se apropie de dânsul ca să-i vorbească de aproape:

— Domnule poet, acum cât suntem singuri și se poate, îmi permit să te întreb ceva – nu te superi? Chestia dumitale e veche?

— Veche.

— Bine. Uite, aș dori atunci să-mi spui, confidențial, ca la doctor: dumneata îi puseseși burghiul?

Eminescu nu înțelese la început; se roși, se bâlbâi, și răspunse apoi, râzând:

— Nu.

— Atunci cum avea să iasă dragoste? Numai dracul scoate vin de Rin când sfredeleşte masa; declarații de dragoste, vorbe dulci, le scoate oricine de la femeie, dar procedeul mefistofelic e obligator. Fără el, nu se poate.

Când sosi cu sticla, Mite îi găsi râzând zgomotos.

— Ascultă-mă pe mine, domnule poet. Aha. Soluție nu există decât soluția asta.

— Ce soluție? Întrebă Mite.

Doctorul lunecă alături.

— Îi spuneam că pentru vinul de Rin nu e altă soluție decât soluția burghiului, chiar dacă rezultatul vine pe cale indirectă ca în cazul de față.

— Ca să vi-l dau eu, nu era nevoie de burghiu, îi replică Mite. Ne puteam înțelege și fără pilde.

Pregăti apoi tartine cu icre negre, cu șuncă, și le oferi. Ciocniră un pahar.

— E bine, rosti doctorul, ca revoluțiile să înceapă fără sânge și să sfârșească în spumă de Rin. Închin acest pahar pe mormântul vechiului regim al ceaiului, și pentru prosperitatea noului regim mult mai viril al vinului – nu e așa, domnule poet?

— Firește, consimți el.

În timpul acesta se auzi voci pe scară. Și intrară zgomotos [Carp](#) și Maiorescu. Carp,

firește, înainte, cu pieptul ușor bombat, în poziția lui obișnuită de biruitor, cu piciorul pe pieptul rivalului doborât la pământ, cu acea conștiință de sine ce i se citea în siguranța atitudinii, a gestului, a vorbei. Dădu bună seara cu toți, apoi ca și cum abia atunci l-ar descoperi pe Eminescu, proptindu-și [monoclul](#) în ochi, îl măsură:

— Aici erai, poete?

Cuvintele nu spuneau nimic: tonul arăta însă că n-ar fi dorit să fie acolo. Doctorul interveni:

— Sunteți oameni de regim vechi ori de regim nou?

Carp se grăbi să răspundă, în formule precise, cum obișnuia:

— Nu suntem nici revoluționari, nici retrograzi. Suntem evoluționiști. A fi conservator, nu înseamnă a fi ruginit.

Mite îi întrebă de preferau să înlocuiască ceaiul prin vin.

— Firește.

Se mai aduse o sticlă. Carp solemn, închină:

— Închin pentru Titu, pentru succesul lui de la Cameră.

— A vorbit Titu? întrebă vioi Mite

Maiorescu vorbise la Cameră. Când se porniră să discute ședința, Eminescu se retrase la o parte, răsfoind o revistă germană găsită pe o măsuță. Fără vreo atenție văzută, prin ușurința lui firească de a se retrage în sine, nu mai era acolo, ci absent, departe, poate la Ipotești pe o clae de fân sau într-o controversă asupra filosofiei [schopenhaurienene](#), la masa unei berării berlineze, adăpostit în sine ca melcul în căsuța lui de calcar. Instinctiv, de altfel, nu se simțea nicio dată bine în prezența lui Carp. Îi recunoștea inteligența ageră, spiritul politic, fermitatea voinței, talentul de expresie în formule tăioase, definitive; îi stima probitatea, dezinteresarea materială. Nu-l iubea însă pentru două motive: pentru atitudinea lui superioară, și pentru tonul de continuă zeflemea. Nu-i plăcea zeflemeaua: o suporta, totuși, la [Caragiale](#), pentru că venea de la un egal și pentru că bănuia în ea simpla destindere sportivă a unei inteligențe vii, alimentată prin [scepticism](#) și controversă, într-înșul trăia unul din [sofiștii](#) postpericleici,⁴ care din simpla necesitate de a-și exercita

subtilitatea înnăscută a [dialecticii](#) susțineau orice sub laurii [Ilisului](#). Ieșiseră o dată împreună de la teatru, întovărășiți și de Maroneanu⁵ și de Chibici-Rîvneanu,⁶ cu care se înțeleșese. Îl luase pe Caragiale de braț și o porniseră singuri înainte. El își exprimase toată admirația pentru piesă. Caragiale se oprise brusc în stradă și se uitase urât la dânsul:

— Îmi făcuși obrazul de rușine! Bine, mă, asta-i piesă? Țsta-i teatru? De ce vă amestecați unde nu vă pricepeți, ananghia lui de teatru! Ia stai, de judecă și tu.

Și cu verva lui guturală se puse să-i analizeze piesa, să i-o descoasă, să i-o sucească, să i-o răsucescă până nu mai rămăsese nimic de seamă din ea. Eminescu îi ațâțase din când în când cu câte-o vorbă aruncată la întâmplare pentru a-l face să se înfierbânte și mai mult. În colțul bulevardului se trăsese îndărăt spre Maroneanu și-l lăsase pe Caragiale cu Chibici, care se arătase foarte nemulțumit de piesă.

— Zău, mă! făcu ars Caragiale, trăgându-se un pas la o parte. Uite, mă! Dar de unde mai ieșiși și tu cu pretențiile? Domnul e pretențios! Bucovinean subțire, hai, unde dracu s-a mai văzut? Ananghia ei de țară, în care toți ageamiii își dau aere de cunoscători! Ce știi tu de teatru, mă Chibicescule, de te rostești cu ifos despre una din cele mai bune piese din care s-au scris la noi? Ia stai, de judecă și tu...

Cu aceeași vervă guturală, purcesese apoi să-i descoasă piesa și să-i arate toate frumusețile de idee dramatică, de tehnică, de dialog, când, în dreptul lui Duro, unde se duceau, îi căzuseră în spate și ceilalți doi.

— Ei, acum s-a sfârșit cu tine, Grecule,⁷ te-am prins în flagrant delict de contradicție de opinie.

— Ei și voi! M-ați dat gata cu deșteptăciunea! izbucnise Caragiale, ca și cum ar fi scos o sabie din teacă.

Apoi, fixându-și și mai bine ochelarii aburiți, reluase ofensiva:

— Da' [geanabeti](#), mai sunteți! Ce, mă credeți obligat să am aceeași părere pe [Calea Victoriei](#) și pe Bulevard?

Apoi categoric:

— Da' ce eu sunt Maiorescu sau [Simion Stâlpnicul](#), să stau înfipt pe o coloană toată viața și să prefer să mor acolo de rușinea de a nu mă scoborî jos? Apoi, măi, de am fi

cu toții de o părere, cum ne-am mai trăi viața! Ce mai vorbeam eu cu Chibicescu ăsta de la colțul bulevardului până aici? El „da” – eu „da” – ei și apoi? Cum ne-ar fi trecut timpul? Dacă suntem doi, să fim și de păreri deosebite. Viața nu-i tagmă călugărească. Să intrăm, fraților, la Duro, dar băgați de seamă să nu fiți prea mintoși, și să nu mă siliți pe mine să fac pe geanabetul, că, altfel, cum o să stăm până dimineața?

Caragiale era un sportiv al dialecticii, un *graeculus*⁸ de decadentă. Dar Carp? Carp avea convingeri tari, tăioase, cu care nu glumea; zeflemeaua lui nu era o formă sportivă de scepticism și de indiferență în orice materie, ci o formă de superioritate și de dispreț față de cei din jur; când le spunea tuturor „gugumani”, zeflemeaua era numai formală; în realitate, se credea superior prin inteligență și naștere. Eminescu îl simțea de altă rasă, boer prin structură sufletească, incapabil de a se coborî asupra altuia ca să-l înțeleagă, străin și chiar dușman; om cult, nu înțelegea însă arta și mai ales poezia; feudal, cu o oarecare bunăvoință, dar numai din condescendență față de Maiorescu și din tradiție seniorală; îi trata pe toți familiar și chiar jignitor, dar aștepta numai deferență și plecăciune. Instinctiv, Eminescu nu primia să spună cuiva altfel de cum îi spunea; nu admitea inegalitatea de raporturi. Cu cei mari, puternici ai zilei, nu se simțea niciodată bine; prefera pe egali, dar mai ales, pe cei mai mici; ciocnea mai bucuros un pahar de vin prost cu moș Costache de la redacție decât un pahar de vin de Rin cu Carp. De aceea se strânsese în calcarul lui și ședea mai la o parte, răsfoind o revistă germană.

Carp și Maiorescu veneau de la [Cameră](#), unde, în discuția revizuirii eventuale a articolului șapte,⁹ Maiorescu rostise cu ponderația lui obișnuită de formă un discurs cu aceleași idei, pe care le exprimase și în polemica împotriva școalei Barnuțiu.¹⁰ Există, negreșit, o chestie evreiască, dar ea există numai din vina noastră, pentru că nu muncim și nu ne organizăm. A proceda prin izgonirea evreilor și a străinilor, cum cerea Barnuțiu, era o aberație. Mijloacele violente nu duc la nimic; nu trebuie să izgonim pe evrei, ci să ne ridicăm noi pentru a le neutraliza acțiunea. Primea, așadar, revizuirea Constituției, deși recunoștea că devenise mai anevoioasă din pricina ingerinței [Alianței israelite](#); exagerațiile naționaliștilor noștri, ca și cele ale evreilor din străinătate, nu puteau decât complica rezolvarea pașnică a unei probleme atât de gingașe.

Ca aproape toate ideile politice, și aceste idei îi aparțineau de fapt lui Carp, deși nu mergea atât de departe ca dânsul și avea chiar să se despartă un moment. Carp nu pierdu ocazia de a-l aproba, și întări în felul lui, în formule imperioase:

— E ce am susținut întotdeauna; de voim să scăpăm de evrei,¹¹ nu este decât un singur mijloc: să muncim și să ne civilizăm. În loc de restricții împotriva lor, să stăvilim funcționarismul și să creiem democrația muncii.

Dacă toleranța părea firească în gura lui Maiorescu, om ieșit dintr-o clasă de intelectuali, el însuși intelectual, și profesionist liber, plin de liberalism filosofic, ea părea ciudată în gura lui Carp, feudal moldovean, adică de două ori antisemit; prin naștere, și prin faptul că fusese crescut în mijlocul antisemitismului [junkerilor prusaci](#). Eminescu lăsase revista, pe care o răsfoise până atunci cu mintea absentă; melcul se destinsese încetul cu încetul, își scosese coarnele din căsuța lui de calcar; ascultase totul. Tăcut, sfios și indiferent aproape la toate discuțiile în mai mulți – în anumite chestii, avea însă convingeri atât de tari încât, ca printr-un resort, îl scoteau din rezerva obișnuită; trecând peste orice considerație, el nu mai vedea atunci oamenii, ci problemele ce-l pasionau. Sculându-se în picioare, se apropie de mijlocul odăiei, sub policandru.

— Eu nu sunt de părerea domniilor voastre, rosti calm.

— Da? izbucni Carp, măsurându-l mândru prin monoclu. Car va să zică nu ești de părerea noastră!

Apoi întorcându-se spre ceilalți:

— Poeții și chestiile sociale.

Ca și cum n-ar fi auzit, și n-ar fi văzut pe nimeni în jur, Eminescu se îndreptă spre un interlocutor imaginar mai întâi potolit și apoi tot mai cald.

— Mecanica socială a domniilor voastre e o mecanică teoretică, din cărți, bună pentru alte țări, unde chestia evreiască e o chestie secundară. Ideologia evoluționistă a domniilor voastre derivă din [Buckle](#) și alți cugetători apuseni; e ideologia liberului joc al forțelor sociale fără intervenții din afară. Sunteți împotriva revoluției și sunt și eu; sunteți pentru progresul încet, evolutiv, pentru creșterea de la formă la fond, și sunt și eu; de aceea mă și prenumăr ca unul din membrii grupării junimiste și, sub o formă sau alta, din anii studenției, de la Viena, timp de aproape zece ani, am militat la revistă sau la ziar sau prin liber grai, alături de domniile voastre. Țin să vă mai afirm o dată că nu sunt alături și în această chestie, care nu e o chestie de experiență socială, ci pur și simplu de ordin național. Nu mă pot da deci la o parte și să aștept ca să văd, ce are să fie peste zece sau peste o sută de ani; în acel moment, se poate întâmpla ca

poporul român să nu mai existe – ceea ce nu pot îngădui, de dragul liberului joc al forțelor sociale. Domniile voastre spuneți: să întărim pe români ca să lupte singuri împotriva evreilor. E procedeul cel mai științific strict fenomenalist, așa cum s-a procedat în occident. Dar problema se prezintă acolo altfel decât la noi. E ca și cum așa spune: nu trebuie să mă ocup cu distrugerea microbilor, ci cu întărirea organismului pentru a reacționa împotriva invaziei microbiene. Teoretic, da; procedarea e sănătoasă și logică; dar când infecția e urgentă, nu mai am timpul să întăresc organismul; dacă nu iau măsuri imediate și radicale de distrugere locală, pacientul moare înainte de a-i fi îmbunătățit starea generală. Aceasta e poziția chestiei evreești la noi: bune sunt măsurile domniilor voastre și potrivite tuturor normelor oamenilor sănătoși ori ușor atinși; sunt însă cu totul ineficace în faza actuală a poporului român. Căci, domnilor, poporul român tânjește, pur și simplu; aceasta vă o spune un poet, vrednic de a fi disprețuit, dar și un statornic cu masele, din sânul cărora s-a ridicat și în sânul cărora trăiește. Să li se dea drepturi evreilor, voiți domniile voastre? Drepturile se câștigă pe baza calităților dovedite, fie în apărarea cu sânge a țării, fie în propășirea culturii, fie în păstrarea instituțiilor strămoșești.

Se opri o clipă, pentru a-și relua respirația. Maiorescu își păstra atitudinea solemnă, și își cerceta vârful ghetelor; Carp, încă arogant, își învârtia monoclul pe un deget al mâinii stângi, iar două degete ale drepte și le trecuse printre nasturii vestei puțin descheiată; dădea din cap cu aerul de a spune „ce gugumanii”! Cu ochi mari, enormi, Mite privea admirativ spre vorbitor. Nu-i venea să creadă că omul atât de blând, de sfios, de rezervat, de absent, și mai ales, atât de indiferent față de existența sa individuală și, în general, față de existența întregului neam omenesc, putea să devină atât de pătimăș în toate problemele naționale, cu o pornire ce-i punea bărbăție în glasul șovăelnic de obicei, flacăra în ochi și chiar o duritate în expresie împinsă până la ferocitatea omului rău și crud. Eminescu își încheie invectiva:

— Să ne amenințe, că doar n-o să ne aplecăm urechia la ei, când e la mijloc siguranța noastră; nu ne speriem noi de campaniile presei internaționale, nici de declamațiile oratorilor idealști; nu ne speriem nici de cozile de topor ce ar putea găsi chiar printre noi, când e vorba să ne curățim neamul de paraziți.

Ar fi continuat, dar roș, congestionat, iritat, ca și cum ar fi văzut o aluzie la dânsul, amenințător chiar, Carp se apropie de poet, sub policandru, unde se afla; își înțepeni monoclul în ochi și căută la el, o secundă, două, mai multe, și tot mai încordat; urmărindu-i, ochii tuturor se îndreptară pe linia razei lui vizuale ațintită spre gulerul hainei poetului care, în așteptarea unei izbucniri, rămase mirat de suspendarea vorbei și încordarea privirilor, și, sub protecția atenției obștești, căută și dânsul spre gulerul

hainei în timp ce, întorcându-i spatele, Carp îi zvârli trufaș în obraz:

— Dacă e vorba să ne curățim de paraziți, sunt alți paraziți mai primejdioși decât evreii.

De desuptul gulerului ieșise, în adevăr, afară și se primbla acum domol și tacticos pe fața lui exterioară – o [ploșniță](#). Poetul o văzu – într-o secundă, printre pleoapele lui pe jumătate oblonite i se arătară crâmpeie din trecut. Se regăsi la Blaj, unde dormise, la întâmplare, pe câmp, în fân, lângă lacul Chereteu sau în podul plin de paie al grajdului seminarului, cu ghetete rupte, cu hainele prăfuite și pline de necurătenie, mâncând din pomana altora; se văzu apoi pe drumul Sibiului, la gât cu un mic rest de cămașă neagră, cu pieptul de sus până jos gol, cercând mereu să-și acopere pielea cu o jachetă ruptă pretutindeni, zdrențuită de la mâneci până-n coate și cu niște pantaloni la fel de zdrențuiți; se mai văzu la Giurgiu, în port, răsând banițele pline cu o răzătoare de fier, cu niște pantaloni de dril albaștri și cu o haină aruncată pe trup, fără cămașă, fără ciorapi; se revăzu apoi prin toate mansardele, ruinile, podurile, gangurile, șurile, chiliile sumbre, pe unde fusese silit să-și adăpostească oasele trudite în peregrinările lui de școlar, de student, de actor¹²; la toata mizeria lui ambulantă de mobile roase, de cărți vechi, de insecte mutate din mahala în mahala, la sfântul Dumitru și la sfântul Gheorghe¹³ – și atunci, în fața atâtor amintiri și peisagii cenușii și uniforme, îi scapără în gând o vorbă:

— Neamul nevoiei!

În altă secundă privi la cei de față: Carp, feudalul cu șase mii de fălci, trăit în puf și lux, îl disprețuia probabil și-l privea de sus prin geamul monoclului; la fel și ceilalți ieșiți din burghezia bogată, neștiutori de mizerie, oameni ce nu se culcaseră niciodată în paie. Avu o clipă de amărăciune, din care își reveni repede; se însenină și calm, în chipul cel mai firesc, făcu vânt cu degetul insectei de pe guler pe covorul persan al odăii. Urmă un moment de panică. Mite abia își putu stăpâni un țipet de spaima; doctorul rămase încremenit. Maiorescu începu a-și examina propria-i haină, singur Carp rămase sfidător cu degetele petrecute prin mânecile vestei. După o scurtă înmărmurire toți se feriră apoi ca în fața unei primejdii, a unei molime. Cu privirile lui leneșe, poetul păru a înțelege scena; panica tuturor îi trezi o bucurie interioară, ce-l ridică peste situație. Se înclină ușor, își luă rămas bun și plecă, nu fără a fi auzit pe scară, prin ușa întredeschisă, pe Maiorescu frazând cu vorba lui impecabilă:

— Doamne, și Eminescu ăsta prea vrea să se arate [boem](#) cu orice preț!...

1. *hoch! drei Mal hoch!* (germ.) - sus! de trei ori sus! (urare germană folosită și la aniversări) ^
2. *sună* - ca să cheme servitoarea (pe Kati); pe atunci stăpânii chemau servitoarea trăgând de șnurul unui clopoțel. ^
3. *ca Mefisto în pivnița lui Auerbach de la Lipsca, să sfredelesc masa, de unde s-ar putea să iasă... fum de pucioasă și vin de Rin* - aluzie la [o scenă din Faust de Goethe](#), în care diavolul Mefisto face acest „miracol”. ^
4. *postpericleici* - de după epoca lui [Pericle](#). ^
5. *Maroneanu* - prieten al lui Eminescu, cu multă învățătură în ceea ce privește științele exacte (după spusele lui Slavici). ^
6. *Chibici-Rîvneanu* - prieten al lui Eminescu din vremea studenției vieneze (îi va purta de grijă în perioada bolii). ^
7. *Grecole* - Caragiale era de origine greacă - bunicul lui a venit în Țara Românească în suita [domnitorului fanariot Caragea](#), de unde numele, aducându-și și familia, printre care tatăl scriitorului, Luca, născut la Constantinopol (Istanbul). ^
8. *graeculus* (lat.) - grecoșor ^
9. *revizuirii eventuale a articolului șapte* - articolul 7 din constituția de atunci nu permitea acordarea cetățeniei române decât creștinilor, excluzând implicit pe evrei. Marile puteri condiționaseră recunoașterea independenței României de revizuirea aceluiași articol prea retrograd, așa că în 1879 parlamentul discuta aprins despre revizuirea lui. ^
10. *școala Bărnăuțiu* - curent de gândire între intelectualii din Iași formați de profesorul ardelean [Simion Bărnăuțiu](#); a rivalizat și polemizat cu Junimea, în special pe tema ortografiei, ei preferând ortografia etimologică, latinizantă, iar junimiștii pe cea fonetică folosită azi. ^
11. *de voim să scăpăm de evrei* - în realitate, Petre Carp (junimist fondator și om politic conservator) nu era deloc antisemit, dimpotrivă, era singurul care, la Junimea, lua ferm și răspicat apărarea evreilor (în Junimea pe atunci predomina antisemitismul, după amintirile lui Gh. Panu). ^

12. *peregrinările lui de școlar, de student, de actor* - Eminescu nu fusese actor ci, în adolescență, sufleur în trupe de teatru cu care a peregrinat prin toate regiunile locuite de români; la nevoie era și figurant. La Blaj a fost pe la 16-17 ani, încercând dar nereușind să-și continue acolo liceul. [^](#)

13. *la sfântul Dumitru și la sfântul Gheorghe* - pe vremuri, în România mutările în chirie aveau loc de obicei la sfântul Dumitru sau la sfântul Gheorghe, după un obicei rămas de la ciobani, care de sfântul Gheorghe (23 aprilie) plecau cu oile la stână, iar de sfântul Dumitru (26 octombrie) se întorceau cu ele la iernat - și tot atunci se făceau și desfăceau învoielile. [^](#)

V

Poetul se găsi în uliță, ușurat, voios aproape și pași cadențat ca după un regiment cu muzică militară. Nu se gândea la scena de adinioară decât pentru a se întreba:

— De ce s-o fi sperind cu toții așa de ploșnițe? Li se face, de bună seamă, o nedreptate, pe care e de mirat că n-a răzbunat-o [cavalerul tristei figuri](#). Ploșnița e odioasă și numai vederea ei, la altul, și deci inofensivă, produce dezgust și panică, pe când, dimpotrivă, puricele e simpatic, deși în realitate, ploșnița e un dobitoc molcom, cu care te înțelegi mai curând, în timp ce puricele e prin esență neastâmpărat; un singur purice irită mai mult decât o armie de ploșnițe; e de ajuns să se strecoare numai unul în cămașă, ca să n-ai liniște o zi întreagă: când îl simți pe gât, când e pe picior și nici nu-l poți prinde în cutele cămășei sau hainei; ploșnița, dimpotrivă, e discretă, greoaie și ușor de găsit și ucis.

Se mai gândi asupra lucrului cu atenția cuvenită unei chestiuni de interes științific.

— Nedreptatea vine de acolo, că puricele e sprinten, și voiciunea dă impresia inteligenței; [ticăită](#) și obeză, ploșnița nu poate fi simpatică.

Atitudinea săltăreață și voiciunea lui Carp îi treziră imaginea purecelui; comparația îl făcu să râdă, și-i abătu gândul de la întâmplarea lui. O uitase aproape; iuți pasul de frig și intră la Hugues. Străbătu cafeneaua repede, fără să se uite într-o parte sau alta, spre fundul sălei, la masa unde obișnuia să se așeze, când nu voia să se încurce la vorbă. Alături, Rocneanu privea tăcut în fundul ceștei de cafea; un bătrâior, încă destul de îngrijit, mic, puțin adus de spate, cu mustață sură, cu fruntea dezgolită; o înfățișare de om cuminte, așezat, meditativ și chiar filosof. Nu se știa ce face și din ce trăiește; venea la cafea și dimineața și după amiaza și seara; cerea o cafea, o bea tacticos și rămânea apoi de privea tăcut în fundul ceștei, cu o încordare liniștită a feței, ca și cum ar medita la vreo problemă filosofică. Era totdeauna singur; nu discuta cu nimeni și nu răspundea decât întrebat.

Eminescu îi aruncă în treacăt:

— Ei, nene Rocnene, când ai să extragi odată din fundul ceștei împătrita rădăcină a [rațiunii pure](#)?

Rocneanu își întoarse privirea blândă spre poet: dădu din cap fără să zâmbească, în atitudinea lui [Archimede](#) surprins de legionarii romani [în mijlocul calculelor geometrice](#).

— Ori poate dumneata, nene Rocneanu, citești în cafea destinul omului?

Rocneanu nu mai dădu nici din cap. Ci continuă să privească atent în drojdia groasă.

Pe Eminescu bătrânul îl atrăgea și-l speria: îl atrăgea liniștea, blândețea inofensivă, înțelepciunea întipărită pe fața lui calmă, într-un cuvânt, [ataraxia](#) budistă, pe care o căutase în lecturile lui de tinerețe; omul își găsisse liniștea lăuntrică în contemplația drojdiei cafelei. Îl privea însă cu spaimă pentru că în apatia lui, în indiferența și completa lui izolare față de viața din afară, în mijlocul unei cafenele pline de larma oamenilor, a țipetelor stridente ale alămurilor, el își descifra propria lui apatie și izolare împinse la concluzia lor logică. Unde îl puteau duce altundeva sila de oameni, dezgustul de a reacționa, indiferența față de orice clasare și nepăsarea față de grija persoanei sale fizice, decât spre acest nihilism? Apariția lui Rocneanu la masa cafenelei îi deschidea și perspective mohorâte; n-ar fi voit să sfârșească și el privind ceasuri întregi în drojdia cafelei. Îi fu silă și plecă.

Afară, pe trotuar, i se păru că un evreu bătrân, tremurând într-un pardesiu subțire, îl tot măsură cu ochii și i se tot învârtea în jur; când îl țintui bine cu privirea în dreptul unui felinar, se apropie de dânsul.

— Mă rog, spuse el, să nu fie cu bănat, da' nu-i fi mata conu' Mihăiță, băetu' lui conu' Gheorghieș¹ de la noi de la Ipotești.

Eminescu tresări. Nu-i spusese nimeni Mihăiță până acum. Zâmbi:

— Conu' Mihăiță nu sunt, că nu mi-a spus nici mama așa, dar băiatul lui conu Gheorghieș de la Ipotești, de bună seamă, sunt chiar eu. Dar dumneata cine ești?

— Cine's iu? Vai și amar de mama me! răspuse bătrânul, luându-se de cap cu amândouă mâinile, ca și cum ar fi vrut să se lovească de pereți. Cine's iu? Așa m-am schimbat, că nu mă mai cunoaște nici conu' Mihăiță!

Poetul îl privi lung, îl măsură fără să-și amintească cu siguranță.

— Ce, nu-ți mai amintești, coane Mihăiță, de când îți aduceam turtă dulce, și de sărbătorile noastre îți aduceam și [humântas](#) făcut de Ida... Cum m-ai uitat, coane

Mihăiță, că iu într-o vreme, când erai mata numai de o șchioapă, am ținut și accizul băuturilor spirtoase la Botușeni cu conu' Gheorghieș, tataia matale.

Poetul se luminează.

— Nu-i fi dumneata Nusăm Cucuș de la Botoșani?

— Ba chiar el! bătu-l-ar Dumnezeu să-l bată, că tare trebuie să fi îmbătrânit, de nu l-ai cunoscut mata, că-s doar de o vârstă cu conu Gheorghieș, și l-am văzut și săptămâna trecută, că venise la târg pentru o [polită](#), și nu știam că o să te întâlnesc pe mata, că-ți dam complimente de la el. Se ține bine conu' Gheorghieș, nu se dă; ci, da' nu mai e așa ca înainte, când trăia biata coana Raluca.² Nu că era mamaia matale, da' așa nobilă femeie nici c'am văzut! Când eram copil. Am fost și de casa lui conu' Vasile Jurașcu,³ din Joldești, ce om de ispravă! Unde mai sunt azi așa boeri! Da' știi mata, coane Mihăiță, că și Ida me s-o prăpădit și am rămas și iu ca conu Gheorghieș, fără gospodină acasă, ca vai de capul meu.

— Mi-aduc acum aminte de jupâneasa Ida, domnule Nusăm, cum să nu-mi aduc, dar pe cine căutai dumneata în fața cafenelei, de te tot învârteai în sus și în jos?

— Chiar pe mata te căutam, coane Mihăiță.

— Pe mine? cum pe mine? făcu mirat poetul ca de o glumă.

— Pe mata ori pe alt boer de la Botușeni, ori de la Moldova, că-mi spuneam iu că într-o cafenea așa de mare trebuie să pice și vreun boer de la noi – că a dat beleaua peste-mine, coane Mihăiță, și Dumnezeu mi te-a scos în drum. Să vezi ce-am pățit. Am venit ieri cu niște necazuri de ale mele – că ți-oi povesti și de ele, și azi într-o îmbulzeala pe Șelari, mi-a furat nu știu cine punga de am rămas fără niciun [crețar](#).

Eminescu stătu puțin pe gânduri; acum își amintea bine de evreul înalt, roșcovan, pe care-l văzuse adesea în copilărie prin curtea de la Ipotești, un [misit](#) de cereale; om bun, cu dragoste de copii; când venea cu docărașul, îl primbla și pe dânsul o bucată de drum; își aducea aminte și de humântașul triumfiular cu magiun, care-i plăcea atât. Buzunarele lui Nusăm erau pline de [roșcove](#) și de stafide, puse de Ida pentru copii. Murise și biata Ida cea groasă, murise și mama Raluca; murim cu toții.

Poetul se pipăi discret pe buzunare; își făcu în minte o socoteală, de cum sta cu avansurile de la Timpul și spuse domol:

— N-avea nicio grijă, domnule Nusăm, că o să facem noi cum e mai bine.

Bătrânul se repezi la mâinile poetului, ca și cum ar fi voit să i le sărute.

— Din mare belea mă scapi, coane Mihăiță; să-ți ajute Dumnezeu, că, pe urmă, ne socotim noi cu conu' Gheorghieș.

— Dar unde ai tras, domnule Nusăm?

— Apăi de tras, am tras iu la otel Patria, da-i vorba ca nu mă pot duce acolo, că n-am cu ci plăți.

— Nu te îngriji de asta, dar cât mai ai de rămas la București?

— Apăi știi iu?, iu zic să stau vreo două trei zile până ce-oi scăpa de năcazul aista.

— Atunci, uite ce, e mai bine să nu mai rămâi la otel ca să te coste bani; vino la mine. Mi-i povesti pe drum ce e și cu chestia dumitale.

— Ci om nobil ești mata, coane Mihăiță. Da' toți boerii de la Moldova sunt oameni de treabă și ne ajută la nevoie, nu ca aiștia de pe aici.

Porniră împreună la hotel Patria, de unde ovreiuil își luă calabalâcul. Pe drum îi povesti necazul. Chestia domnului Nusăm nu era prea complicată; avusese un fecior, pe Haim, cârciumar, care, îmbolnăvindu-se, își închinase cârciuma altui ovrei; folosindu-se de boala lui, chiriașul se învârtise de trecuse [patenta](#) pe numele lui; Haim murise acum, și nevasta se trezise fără dreptul de cârciumă. Eminescu îl asculta și zâmbea; chiar în acea zi scrisese la ziar: „Trebuie să cunoaștem exploatarea săteanului din Moldova prin manoperele uzuare, prin beție, ca să înțelegem pentru ce el nu numai n-a înaintat, dar a dat înapoi; pentru ce el ni se înfățișează abătut ca un idiot fără viață și fără plăcere pentru viață”.

— Uite ce, domnule Nusăm, reluă el, eu nu-s cine știe ce pe aici pe la București, dar tot cred că pot să te ajut. Să mergem mâne la Ministerul de Finanțe și să vedem dacă o putem scoate la capăt.

— Coane Mihăiță, ci om nobil ești mata! nu mai contenea bătrânul.

O luară pe micile străzi negustorești în pantă, ieșiră prin Piața sfântului Gheorghe, trecură pe la [turnul Colței](#) și răzbiră pe acolo unde e astăzi [statuia lui Rosetti](#); se

oprirea în fața unei mănăstiri înconjurată de ziduri ruinate și cu un șir de chilii dărăpănate în fund.

Evreul sări speriat îndărăt, cercetă zidurile, cercetă turlele și dădu din cap a mirare.

— Vai de mine, coane Mihăiță, da' aiasta e curată mănăstire; ci să caute un ovrei ca mine la mănăstire? Da' ci mata stai la mănăstire?

Poetul zâmbi și tăcu.

— Coane Mihăiță, mata râzi poate de mine? se văicări evreul mușcat de îndoială asupra intențiilor lui.

— Nu te speria, domnule Nusăm, că nu te spurc. Aici a fost odată mănăstirea [Caimata](#), dar acum nu mai este, nu vezi că-i numai ruină? N-au rămas decât chiliile din fund unde stau chiriași.

Evreul se tot uita la ziduri și la „conu Mihăiță” doar o da de adevăr.

— Hai, domnule Nusăm, nu te tot zbuciuma cu gândul; că nu-i nimic.

Evreul își făcu inimă, dând mereu din cap.

— Da' cum ți-a venit, coane Mihăiță, să stai în chilii de călugări?

— Uite, așa mi-a fost dat mie.

Pășiră pragul porții într-o curte întunecoasă, plină de noroaie și de bălării înghețate; din loc în loc câteva pietroaie trăgeau o cărare mai mult imaginară.

— Ia-o pe pietre, domnule Nusăm, să nu te umpli de noroi...

— Iata că o iau, consimți evreul căutând să-și păstreze echilibrul.

— Ține-te bine; dă mai bine mâna încoace; așa! Ei, acum sari pe piatra asta...

Evreul se opinti, sări și nimeri într-o baltă de se împrășcară amândoi.

— Nu prea ești tare la sărit, domnule Nusăm, glumi poetul.

— Cum să fiu tare, dacă aici e mai beznă ca la noi în mahalaua Broscăriei?

— Ei, acum mai ai numai o săritură și gata...

— Mai lasă-mă să-mi trag sufletul, se rugă evreul instalat pe o piatră mai mare.

Dădea din cap și nu-și venea în fire:

— Da' di ci te-ai mutat, coane Mihăiță, aici la mănăstire? insistă el pentru a treia oară.

— Apoi se vede că trag a biserică, glumi poetul, că de aici mare lucru să nu ajung la mănăstirea Neamț.

— Nu grăi așa vorbă, coane Mihăiță...

— Ei, acum, încetișor, domnule Nusăm, că am ajuns la palatele mele. Vezi că te-ai speriat degeaba? Bagă de seamă însă că sunt cinci trepte de piatră; una e ruptă și trebuie să sări puțin.

— Iarăși! gemu evreul.

— Așa. Una... două... Ei, acuma e acum... hopa! Iată că am ajuns în cerdac... Ia privește, domnule Nusăm, parcă am fi la Agafton, dar nici la Agafton nu e așa mândrețe de cerdac. Stai, domnule Nusăm, acum că ai ajuns, nu zburda, nu te duce mai departe, că e o scândură ruptă și te pomenești că de data asta sari îndărăt fără să vrei. Așa, bun... vino încoace și privește în jurul dumitale. Tot ce vezi sunt curțile mele...

Nu se vedea, firește, nimic; beznă pretutindeni, zloată urâtă și vânt suflând a pustiu.

— Ei, acum încetișor, domnule Nusăm, să intrăm în chilia sfântă... Pe baba Luța n-o mai scol, că o fi trudită și ea și e tocmai la celălalt capăt al chiliilor. Dar să văd de mi-a primenit apa...

Aprinse un chibrit, două, trei și cătă la un cofei așezat la ușa unei sălițe înguste.

— Ei bat-o s-o bată necuratul de babă! A uitat să o primenească; e tot stătută de dimineață. A prins și mușiță. Apleacă-ți acum capul că intrăm în casa Domnului, că acolo se intră cu capul plecat; să nu te împiedici pe pragul de jos, că-i puțin mai înalt, dar nici de cel de sus, că-i puțin cam jos, ca pentru oameni cucernici.

Străbătură o săliță lungă și umedă și apoi, pe dreapta, descuie o ușă:

— Iată că am ajuns, domnule Nusăm. Acum zis a Domnul să se facă lumină și lumină s-a făcut.

Frecă un chibrit umed și aprinse o lampă de pe masă; în conul slab al luminii, evreul să uită speriat în jur: două odăi boltite, dând una în alta, fără ușă între dânsule: în prima, o masă, un scaun, un pat învâlmășit, o canapea și pe masă, pe jos, pe fereastră, după sobă, pe scaun, cărți, reviste, hârtii răvășite; cealaltă părea o magazie: un dulap cu oglindă spartă, un lighean de tinichea cu ibric, o oală de noapte în mijlocul odăii, boccele aruncate unele peste altele, nedesfăcute încă și pretutindeni, clăie peste grămadă, mormane de cărți. Evreul stătea cu mâna la gură și privea dând din cap...

— Vezi, dumneata, domnule Nusăm, se simți obligat poetul să lămurească, în chiliile astea nu-s decât de două luni, așa că n-am avut timp să-mi desfac boccelele, și poate că mă mut de sfântul Gheorghe și ar fi o trudă zadarnică. Ei, acum să te instalăm; dar ce ai înlemnit cu mâna la gură, domnule Nusăm? Te temi să nu-l vezi pe dracul răsărind în vreun colț!... N-avea nicio grijă, că doar aici e lăcaș sfințit.

Evreul se scutură, dar nu-i veni să răspundă. Poetul îl îmbie voios:

— Scoate-ți, paltonul, domnule Nusăm... Ori, mai bine nu ți-l scoate, să nu-ți fie frig, că, vezi dumneata, n-am început să fac încă foc, că nu mi-au trimis argații lemne de la pădurile mele. Șezi: aici e patul și dincolo canapeaua; eu în pat și dumneata pe canapea; așternut, ca la om singur, n-am, dar tot ți-oi da o pernă ca să-ți odihnești capul.

Evreul sta prost cu pălăria în cap, cu pardesiul pe el. Nu-i venea să creadă; într-un târziu își luă inima în dinți:

— Da' gospodină n-ai, domnule Eminovici?

Îi pierise pofta de a-i mai spune „coane Mihăiță”, și așa îi știa el neamul de la Ipotești „Eminovici”. Poetului nu-i scăpă trecerea bruscă de la „coane Mihăiță” la „domnule Eminovici” și îi înțelese tâlcul; omul se îndoia asupra lui și poate că pentru dânsul nu mai era „un boer chiar așa de nobil”. Zâmbi și răspunse:

— Atât îmi mai trebuia, domnule Nusăm, o gospodină, că încolo, după cum vezi, toate le am! Acum, îi fi trudit; uite perna (îi aruncă una din pernele lui); întinde-te ca la dumneata acasă și te culcă, dar tot să-ți dau ceva să te învelești.

Trecu în odaia de alături și luă de pe o ladă brașovenească o velință, pe care o aruncă

pe canapea. Evreul se întinse iar poetul se așează la masă cu lampa ce fumega.

— Eu mai am câte ceva de scris, dar dumneata fă-te că nu vezi; întoarce capul spre zid și dormi de poți.

Lui Nusăm nu-i era însă de somn. Se uita mereu spre poet și se tot gândea cum să înceapă vorba și șovăia; într-un târziu îndrăzni:

— Ci faci mata aici la București, domnule Eminovici?

— Apoi ce să fac, domnule Nusăm? Ia cam ceea ce faci și dumneata la Botoșani...

— Cum așa? sări ars evreul.

— Chiar așa cum îți spun. Slugăresc la boeri ca și dumneata.

— Vai de mine, domnule Eminovici, dar cum slugărești mata la boeri? Ce fel de vorbă îi aiasta.

— Slugăresc scriind la ziarele lor. Înjur pe unul, laud pe altul, mai mult după cum îmi cântă ei.

— Mare minune! îngăimă evreul.

Cum poetul părea însă că vroia să scrie, tăcu. Se uită în tavan, dar tot mai spuse îngrijorat:

— Da' oare mi-i putea face ceva cu patentă lui Haim? Că mare necaz e pe nevasta lui.

— N-avea nicio grijă. O să facem ce s-o putea.

Evreul se întoarse cu fața la perete. „Ce s-o putea? se gândi el. Nu e mult”. Eminescu se puse să sfârșească articolul început. Își aminti de tot ce-i spusese Maiorescu și Carp; se uită și la omul de ispravă de pe canapea, ce-i aducea turtă dulce și roșcove, când era copil. Își muie pana în călimară și își muie și sufletul încheind:

„Precum un râu de munte îneacă, nefiind supus voinței determinante a omului, pe când cu albia regulată, el poartă vase și devine un izvor de înavuțire pentru câmpiile ce le petrece, astfel și un element etnic, care ar lăsa curs liber numai instinctelor sale ar fi periculos, pe când abătut în albia unei munci liniștite și

productive, ar deveni folositor patriei lui adoptive și, cu vremea, ar ține poate la pământul ei sfânt.”⁴

Se întrerupse:

— Domnule Nusăm, n-ai adormit încă?

— Nu.

— Spune-mi, te rog, ai putea dumneata ține la pământul sfânt al țării noastre?

— Iu? făcu evreul. Cum să nu ții? Numai că nu mi-l dă nimeni.

Poetul zâmbi și continuă:

..., Tot cu atâta tragere de inimă ca și urmașii acelor războinici păstori cu puternice și încăpătoare crani, ⁵ cu care au cuprins câmpiile Moldovei și ale Țării Românești” ...

Puse tocul și privi spre canapea; nu era nicio primejdie. Capul turmentat al lui Nusăm Cuceș n-avea cum să devină unul din imaginările crani puternice și încăpătoare ale războinicilor lui [Radu Negru](#) și [Dragoș Vodă](#). Părea totuși mulțumit că în cinstea lui Nusăm, misit de cereale din Botoșani, deschidea perspective mai vesele evreilor printre noi... Își propti apoi capul între mâini și își închise ochii; pe retină i se zugrăvi o casă gospodărească cu trei tei dinainte.

O odaie mică, scundă, curată și apoi alta mai mare, cu pereții văruiți proaspăt, cu perdele albe lăsate jos.

Miros de sulcină, de levănțică; podele de curând unse cu lutișor galben; la dreapta două divanuri cu [macaturi](#) și saltele de lână roșii și verzi; țesături de casă. Între ferestre o masă cu cărți, o lampă mare cu sfeșnice de argint, și un serviciu de porțelan de cafea. Cu puțină lui știință de carte, tatăl său se învrednicise să-și ridice așa casă, și să chivernisească o familie de zece suflete, pe când, el, după atâta trudă și învățătură, era silit să trăiască prin chilii umede de mănăstiri ruinate... I se aburi privirea.

Pe canapea, Nusăm nu-și afla odihnă. Nu se dumeria.

„Cât de rău a ajuns băetul lui conu’ Gheorghieș, un boer așa de ispravă! Un copil care

a învățat și la Viana și la Berlin” își tot zicea dânsul. El era om sărac, un misit cu o droaie de copii și ce [chilotă](#) îi adunase Ida în casă!... ce perne, ce [oghialuri](#), toate de puf de găscă! Vai de bietu’ conu’ Gheorghieș că n-a avut și el parte de băieți!... Se mai gândea și la patenta lui de la Finanțe. Cum are să i-o obție domnul Eminovici, care nici n-a putut să-i dea un oghial?!... Își pusese în minte să răscolească mâine tot Bucureștii, doar l-o găsi pe conu’ Costică Bobeică: „aista-i boer, nu glumă” și se întoarse cu fața spre poet, care-l privea cum se zvârcolește.

— Te-o fi mâncând ceva, domnule Nusăm?

— Cine să mă mănânce? se sperie evreul.

— Văd că te tot răsucești.

— Gândurile, domnule Eminovici, gândurile.

— Lasă-le în colo, domnule Nusăm, că nu-s bune la nimic. Eu mă temeam că te pișcă vreo insectă.

— Ce insectă să fie? sări ars evreul.

— Ia vreo ploșniță, că altceva nu poate să fie...

— Cât despre aista, n-am nicio grijă, se potoli evreul, îs deprins iu de la Botoșeni cu ele. Că n-o fi pe aici altele decât cele de la noi?

— Sunt tot la fel... Dar, vezi, unii se sperie de ele; uite, bunăoară, domnul Carp îmi spunea că trebuie mai întâi să ne scăpăm de ploșnițe și pe urmă de evrei.

— Conu Petrace Carp? sări din nou evreul.

— Da.

— Conu Petrace Carp de la Țibănești, care o fost și ministru?

— Chiar el.

— Și mata ai stat de vorbă cu conu’ Petrace Carp? se minună el tot mai mult.

— De ce nu? Uite chiar astă seară, înainte de a ne întâlni, îmi spunea că trebuie să li se dea drepturi evreilor.

Pe Nusăm Cucuș nu-l interesa însă în momentul acesta chestia revizuirii Constituției; el nu se gândea decât la patenta lui Haim. Nu-i venea să creadă ce auzea.

— Ci vorbești, coane Mihăiță, făcu el, mios și slugarnic, mata cunoști pe conu Petrache Carp, un om așa de mare?

— Îl cunosc.

— Nu digeaba ai învățat mata pe la Viana! O să-i spun și lui conu' Gheorghieș, că are să-i facă așa plăcere.

Se mai învârti el pe canapea și nu-și afla locul. Nu mai avea nevoie să caute pe conu' Costică Bobeică. Se întoarse din nou:

— Și ci spunea conu' Petrache Carp de patenta mea?...

— Care patentă?

— M-o luat gura pe dinainte, coane Mihăiță. Ci spunea el de ploșnițe și de evrei?

— Spunea că ploșnițele sunt mai primejdioase decât evreii.

— Tot grija lor să o am!

— Nu așa, domnule Nusăm? Vezi că ne înțelegem? Dar nu-i toată lumea ca noi. Ai auzit dumneata de [Ludovic al XIV-lea](#)?

Evreul se gândi o clipă.

— Nu era el un împărat la nemți?

— Cam așa ceva, dar nu la nemți, ci la franțuzi, și era așa de mare că lumea îi spunea că strălucește ca soarele. Ei bine, domnule Nusăm, nu mi-i crede, dar în palatul lui numai de marmoră, de oglinzi și de cristale, nu-și afla locul de ploșnițe. Noaptea, când nu putea să doarmă, își lua plapoma în cap și umbla ca strigoii prin sălile curților lui.

— Ei, bată-l pustia, făcu evreul. Și dacă era împărat, trebuia să se țină așa de mare?

— Uite așa și domnul Carp, nu poate de supărare când vede o ploșniță.

— Zi-i om cu nazuri, coane Mihăiță, că așa-s toți boerii mari.

— Ei, dar s-a făcut târziu, cu vorba noastră. Să stingem lumina și să ne culcăm. Nu te mai gândi la patentă că se face...

— Se face, coane Mihăiță?

— Negreșit. Și acum noapte bună, domnule Nusăm.

— Cum să nu fie bună, coane Mihăiță, când n-o să mă mănânce gândurile, cum mă mâncau adinioară?

-
1. *conu' Gheorghieș de la Ipotești* - Gheorghe Eminovici, tatăl lui Eminescu; de origine țărănească, fusese ridicat la rangul de mic boier (sluger, apoi căminar) și cumpărase moșia Ipotești din județul Botoșani. [^](#)
 2. *biata coana Raluca* - Raluca Eminovici, mama lui Eminescu, murise în 1876. Era dintr-o familie boierească mai veche. [^](#)
 3. *conu' Vasile Jurașcu, din Joldești* - stolnicul Vasile Iurașcu, tatăl Ralucăi, bunicul lui Eminescu. [^](#)
 4. „.....ar deveni folositor patriei lui adoptive și, cu vremea, ar ține poate la pământul ei sfânt” - fragment real dintr-un articol al lui Eminescu din *Timpul*, din 17 decembrie 1881. [^](#)
 5. „...războinici păstori cu puternice și încăpătoare cranii...” - Eminescu era adeptul [frenologiei](#), o [pseudo]știință la modă în epocă dar între timp dovedită falsă, care susținea că mărimea și forma craniului determină inteligența și caracterul omului. Și acest fragment e, în continuare, din același articol real al lui Eminescu. [^](#)

VI

Scena dintre Carp și Eminescu o răscolise adânc pe Mite. Îl ascultase la început și-i admirase însuflețirea; în firea lui tăcută și indiferentă, se aflau și rezerve de pasiune ce impuneau respect; în glasul moale de obicei se citea acum fanatismul; ochii visători și risipiți își strânseseră lumina într-un singur punct; se vedea, în sfârșit, și în el o voință energică; ceea ce nu era în stare să realizeze pentru dânsul se concentra în afară în principii de interes național. Toți trei își iubeau țara la fel, dar pe când la Maiorescu și Carp iubirea de neam se încadra în considerații generale de mecanică socială, la dânsul, ea pornea din instincte primare. Era un om de țară; trăit în toate regiunile locuite de români, noțiunea lui de neam nu rămăsese teoretică și abstractă. Alimentată și din vaste lecturi istorice și din cercetări lingvistice, nutrită deci de realități și nu de ficțiuni sociale, ea era mai dinamică decât cea a junimiștilor, naționaliști științifici. Pe Carp îl mai iritase și atitudinea lui dârză; deprins să impună printr-o superioritate naturală, nu admitea rezistența nimănui, iar în partid nu accepta decât existența unei singure păreri; cea a lui; născut pentru a conduce, educat spre același scop, prefera să întâlnească lanuri încovoiate. Doar poziția lui Maiorescu părea alta; o veche prietenie îi punea pe un picior de egalitate; un simț al demnității personale, o autoritate indiscutabilă în planul speculației intelectuale îi dădeau aparența ferului, deși, în realitate, era mai mult o trestie zugrăvită în culoarea lui, adică teoreticianul academic al unor concepții politice cu punctul de plecare aiurea. Dacă în lipsa aprobării, naționalismul fanatic al lui Eminescu găsea în cumpătarea criticului o relativă înțelegere, nu putea găsi în intransigența egală a lui Carp decât o iritare fatal pornită spre gestul brutal, care trecuse totuși pe lângă poet, fără să-l atingă, întrucât, de îndată ce-și expunea punctul de vedere, nu se mai preocupa de chestiuni personale. Se încheiase la haină și plecase cu o seninătate fără umilință. Mite se simțea însă umilită; din admirația cu care îi ascultase argumentarea plină de sânge și vehemență profetică, se prăbușise într-o realitate dureroasă; poetul era, în fond, un declasat social; întreținut în mediul distins al burgheziei intelectuale germane, rafinementul ei înnăscut de femeie nu putea decât suferi. Nu izbuti să adoarmă; se zbătuse sub focul stigmatului ce o înfierase, fără să știe ce o doare mai mult – aroganța lui Carp sau declasarea lui Eminescu; când uita de una, suferea de cealaltă; succesiv, își căuta într-însele motive noi de durere, căci, mai mult decât orice, avea nevoie de ea. Spre dimineață, fiindcă nu le putea schimba, nu-i rămase altă soluție decât să ia lucrurile cum sunt. La urmă, o lega numai propria-i iluzie și aspirație; își făcuse dintr-însul un idol ireal, ca toți

idolii, fără să fi schimbat o vorbă, o mărturisire... își închipuise doar; fusese o părere. El nu-i citise nimic în suflet și nici nu-și prefăcuse atitudinea față de dânsa; și de altfel, nici n-avea ce preface. Viața i se încadraseră fără putință de a se tulbura; fericită, între bărbat și copil, nu se mai afla loc pentru o prezență reală; se făcuse doar pentru o iluzie, pentru fantoma imaginației ei, pentru un ideal poetic; la nevoie, se va elibera...

Începând cu o durere pornită din umilirea feminității și a demnității ei, lunecă încetul cu încetul la alte preocupări în scopul de a găsi izvoare noi de durere. Pasiunea ei pentru poet nefiind cunoscută de nimeni, demnitatea nu avusese cum suferi decât în propria-i conștiință; el trebuia însă să sufere mai adânc și de aceea se gândi tot mai încordat la dânsul. Îl știa nepăsător pentru aparențe și atitudini; îl bănuia deci nepăsător față de părerea lui Carp; îi presupunea totuși o delicatețe de sentiment față de ea, pe care, dacă ar fi avut-o, cu adevărat, ar fi căutat de mult să-și pună ordine în viața exterioară. Nu reflectă însă la aceasta, ci numai la deprimarea morală, pe care, prin tendința firească de a ne substitui altora, i-o atribuia. Și-l închipuia abătut, descompus sufletește, neîndrăznind să vină la lecția de poimâine.

Indignată la început de umilința suferită și de dânsa din pricina lui, la ideea că se putea să nu vină, trecu cu hotărâre de partea lui. Se rușina chiar că se gândise numai la sine, în loc să se gândească și la el, la jignirea ce i se adusese pentru un lucru ce i se putea întâmpla oricui. De ce fusese Carp atât de disprețuitor? Cine îi dăduse dreptul în casă la dânsa? Ce ar fi, dacă de rușine, n-ar mai veni poimâine ori niciodată? Pe încetul, axa ei sufletească se puse în mișcare; trecu cu totul de partea poetului, cu care se simțea solidară; îi suferia jignirea ca o jignire personală. La ideea că se putea să nu vie, se frământă cu gândul ce să facă: să-i scrie și să-l cheme numaidecât, ar însemna să dea importanță întâmplării și să-i arate că putea avea, în adevăr, motive de a nu veni. Era mai bine să pară că n-a observat nimic, așa cum făcuse și el, afirmându-și calmul față de insolența lui Carp și netrădându-și emoția; plecaseră stăpân pe sine. Mai bine să nu-i scrie, ci să lase lucrurile în voia lor, până se vor resorbi. Dar dacă nu va veni?

Se întorcea la ideea aceasta ca la o amenințare apropiată, între cele două soluții, rămase, astfel, nehotărâtă, cu un prilej nou de zbucium. În căutarea continuă a unei formule mai bune, nu-i scrise totuși, așa că ora lecției o prinse așteptând la fereastră. În spectacolul de toamnă târzie a uliței, ea nu mai regăsea, totuși, elementele pitorești ce-i potoleau odinioară nerăbdarea așteptării; nici larva copiilor, nici inspecția domoală a domnului Ghiță Preda, nici măruntele incidente, al unui trecător lunecat în zloată sau al întâlnirii a doi îndrăgostiți înghețați lângă curtea bisericii, n-o putură

interesa; privirile i se risipiră pe maidan, pe turla de tablă a bisericii, spre firma vânătorului deșirat de la cârciumă, fără a i se opri undeva precis; ar fi voit să-l mai răsfoiască pe Creangă, despre care trebuia să discute, dar nu-i sta mintea la lectură. O chinuia un singur gând: va veni oare? Și dacă va veni, ce atitudine urma să aibă, și mai ales, ce atitudine trebuia să ia dânsa ca întâlnirea să pară naturală și să nu deșepte amintirea scenei de alaltăieri?

Pe la șase, sosi ca de obicei; de pe maidan îl văzu străbătând ulița cu pasul greoi, adus din spate, cu aceeași pălărie cu margini mari; nimic deosebit în mers sau atitudine. Nici n-avea cum să se vadă; intră tot atât de simplu, cu gesturi de candidă stângăcie, în care nu se distingea nicio intenție de a părea că a uitat scena penibilă. Uitase, în adevăr, totul; nu afecta. Arăta chiar o voie bună, pe care o și confirmă, povestindu-i cu umor întâlnirea cu domnul Nusăm Cucuș și felul cum îl tratase când cu „coane Mihăiță” când cu „domnule Eminovici”, după importanța momentană pe care i-o acorda și după speranța ce-și punea în el pentru rezolvarea chestiei patentei lui Haim. Fusese cu Nusăm pe la Ministerul de Finanțe și, dovedindu-se că patenta nu aparținuse lui Moise Cioară ci lui Haim Cucuș, dobândise câștig de cauză. Două zile nu-i slăbise prin birouri iar când se văzuse cu hârtia rezolvată, îl asaltase cu ploconeli: „Coane Mihăiță, mare boer ești mata aici la București. Am să-i spun și lui Conu Gheorghieș că stai de vorbă și cu conu Petrache Carp.”

Îi rostise numele fără necaz; uitase totul. Îi mai povesti și felul cum plecase la Botoșani. Când îi dăduse bani de drum, se uitase lung la ei și tot nu-i venea să creadă; apoi, după ce se chibzuise, izbucnise crucit:

— Amu, coane Mihăiță, că te-ai purtat așa de frumos cu mine, aș avea și eu de spus ceva, dacă nu-i cu supărare: di ci nu-ți iei mata gospodină?

— Dar baba Luța ce-i, domnule Nusăm? Nu-i gospodină bună? Nu te-a slujit bine? Mai uită ea, nu-i vorbă, să primenească apa în cofei, dar parcă alta n-ar uita? căută el să ocolească întrebarea.

— Lasă șaga, coane Mihăiță, că doar nu vorbim noi de baba Luța, ci de o gospodină de ale noastre, așa cum a fost biata Ida a me. Că mata ai nevoie de femei să te îngrijească, să țină casa, să măture, să spele, să facă mâncare.

— Poate că ai dreptate, domnule Nusăm, conveni el, dar unde să găsec eu așa comoară?

— Da ci parcă mata trebuie sa cauți? Tătă noaptea m-am gândit iu pe canape.

— Care va să zică, pe când eu mă trudeam pentru drăcia de patentă, dumneata îmi puneai gând rău? glumi el.

— Tot așa rău să dee peste mata, coane Mihăiță. Că de amu am înțeles ce-ți trebuie matale. Nu o cucoană mare, de aieste de la București, numai mode și mofturi, ci ia o gospodină de ale noastre, de la Botoșeni, harnică, cinstită, frumoșică. Ci să-ți mai spun?... ți-am și găsit-o!

— Dar bine, domnule Nusăm, știam că te ocupi numai cu grâne, nu și cu treburi de astea.

— Așa să mă bată Dumnezeu, dacă m-am gândit la vreo misitie!... Iu numai la binele matale m-am gândit, că ai fost așa de bun cu mine...

Apoi după o tăcere, șiret, insinuant, cu un ochi pe jumătate închis:

— Parale multe n-are, da tot are și e din oameni cinstiți și gospodari. Trebuie să o cunoști și mata...

— Eu?

— E de la noi de la Botoșeni... duduia O... limbia... Nu-ți aduci aminte?

— Duduia Olimbia? Nu.

— Fata coanei Cleopatra.

— Tot nu-mi aduc aminte.

— A Hopulesei, de, văduva dascălului Hopu de la sfântul Ion, de lângă [grădina Vârnav](#), ți-ai adus acum aminte?

Nu-și aducea aminte.

— Hei, că mata te-ai înstrăinat rău de noi, și-i păcat. Moldovanul trebuie să rămână moldovan. Ci mai vorbă, coane Mihăiță, o iau iu pe garanția me; fată bună și cinstită, cum îți trebuie matale, o gospodină cum o fost Ida me.

Chestiunea, firește, nu se hotărâse... Rămăsese „să mai vadă” și să-i scrie el mai

târziu. Dar Nusăm îi bătuse palma:

— Să fie într-un ceas cu noroc, coane Mihăiță.

Poetul râdea cu lacrimi de propunerea de căsătorie; aduse vorba și de Ipotești dar, când voi să-l mai întrebe despre copilărie și despre ai săi, ocoli ca de obicei, scurt; nu amintea bucuros de taică-su; numai din felul cum rostea uneori numele mamei sale moarte se vedea o durere sinceră. Atmosfera de libertate, de lipsă de constrângere, în care se simțea întotdeauna se risipi repede; incidentul nu lăsase urme. Reveniră la Creangă, izvor nesecat de discuții, ieșite din pasiunea lui Eminescu pentru chestiunile de limbă și din destinul femeii de a urma inițiativa intelectuală ale bărbatului. Se încercau, pentru moment, să scoată din opera povestitorului moldovean un număr de indicații asupra limbii populare.

— Cu cât îl citesc mai mult, încep eu, cu atât mă minunez de limba lui. Și eu am trăit la țară, și eu am studiat limba poporului și a cronicarilor, dar citirea lui Creangă îmi deschide mereu perspective noi și mă aduce la constatări surprinzătoare. Iată, la întâmplare, câteva dintr-însele. Din studiul operei lui constăți că, de pildă, conjuncțiile cauzale *fiindcă, pentru că, căci* (uneori), piese esențiale ale vorbirii culte și ale argumentării logice sunt înlocuite în limba poporului cu forma unică a lui *că*. Răsfoiește și vezi: *că mare-i Dumnezeu!... că Iașul ista-i mare... că bine zici... că să vezi cum stă lucrul... că n-apucă bine* – și la fel mai departe... Tot așa, fără să fie controlat cu deamănuntul, pot afirma că nu se găsește de loc ori foarte rar, *deci, prin urmare* ci numai *de aceea, de aceea vino pe la mine... de aceea nu mai sta la tocmeală... De aceea Harap Alb o prăpădea din ochi...* Nici expresiile *negreșit, firește*, nu circulă. Țăranul nu spune *Vin mâne, negreșit ori vin, firește* ci *vin, de bună seamă*; formele atât de uzuale *astfel altfel* etc., sau nu există sau au întrebuițări limitate: țăranul nu spune: *am vorbit astfel* ci: *am vorbit așa...* Am rostit adinioară pe *sau*; din scrisul lui Creangă vedem că țăranul îl preferă pe *ori*; nici chiar pe *deși* nu-l prea găsim ci *cu toate că*; forme ca *însumi, însuși* nu sunt populare ci *numai, singur*; prin urmare, nu: *el însuși a venit*, ci *numai el a venit* sau *chiar el a vorbit*. Formele flexiunii au particularități. Gerunziul, de pildă, există, dar întrebuițarea lui e limitată; în loc de a spune: *văzând că vine ploaia* poporul preferă: *și dacă văzu că vine ploaie* sau *și cum văzu că vine ploaia*. Citește în [Punguța cu doi bani](#) deschisă la întâmplare: „*Cucoșul cum scăpă din mâinile moșneagului, fugi de acasă și umbla pe drumuri. Și cum mergea el pe un drum, numai că iaca găsește o punguță cu doi bani. Și cum o găsește...*” Ce să-ți mai spun de formele viitorului: *voi face, voi fi făcut*? Ele nu există. Țăranul nu spune *voi face*, ci *am să fac*”: *are să vină și ea ziua aceea*; iar când vrea să-l întrebuițeze, îl reduce la *oi face, oi fi făcut*. Și mai interesant și aproape

capital pentru fizionomia limbii, o conjugare întreagă nu există: conjugarea pasivă; prin urmare nu: *pozna asta a fost făcută de mine ci eu am făcut pozna asta...*

După o scurtă reculegere:

— Ceea ce nu înseamnă că trebuie să ne întoarcem cu orice preț la limba simplă și limitată a poporului și să nu mai întrebuițăm pe *deci*, pe *căci*, *deși*, *fiindcă*, *pentru că*, *negreșit*, *firește*, sau *astfel*; ori să înlăturăm viitorul sau conjugarea pasivă... Nu. Limba progresează și devine un organ de precizie prin diferențiere; dar când punem să vorbească oameni de țară, atunci trebuie să vorbească limba de la țară, nu numai în cuvinte, lucru ușor, ci și în sintaxă. În această privință, Creangă e neîntrecut, și nu-i recitesc o pagină ca să nu dau peste alte amănunte ale graiului popular.

Mai am însă o observație de făcut; Creangă nu e folclorist, cum îl consideră unii, în sensul culegătorului de vorbe și locuțiuni, ci un mare artist, cel mai mare artist al limbii populare, lucru cu totul deosebit. El nu copiază, nu transcrie, ci transpune și dă valoare de mare artă expresiei țărănești. Ca dovadă e faptul că, de câte ori li se citește țăranilor, la sate, basme de Creangă, ei le ascultă cu mai multă nedumerire decât înțelegere.

Alături, în sufragerie, se auzi larmă de vorbe întretăiate; un copil se certa pe nemțește cu o femeie mai în vârstă.

— *Ich muss...*

— *Du kannst nicht...*¹

la care răspundea din nou un încăpățânat „*ich muss*” subliniat de lovitura în parchet a unui picioruș voluntar. Mite se sculă de la măsuța de lemn de trandafir, aeriană, fără obstacolul greutății; într-o clipă fu în sufragerie, unde Baby se încăierase cu *Fräulein*² Scharf, pentru că, aflând de venirea lui „nenea” Mihai, ținea să-i arate numai decât darul de la *Onkel*³ Ernst de ia Berlin; *Fräulein* se opunea, Mite încercă și ea să-l împiedice, dar intervenția poetului o făcu să-l lase.

Baby avea cinci ani; blond, roz, cu părul subțire revărsat în bucle, cu ochii albaștri ai mamei, guraliv, el era prietenul lui „nenea” Mihai. Veni încărcat cu două cutii de soldați de plumb, de toate armele, infanteriști și marinari, cavaleriști și tunari, de toate gradele, de la soldat de feldmareșal și cu un album voluminos, pe a cărui pagină din dreapta, soldații cu indicații asupra armei și gradului erau colorați, pe când pe

pagina din stânga se aflau numai desenați în negru spre a fi colorați... Baby și mângălise câteva foi; pentru a le individualiza, unor chipuri le adăugase chiar câte un amănunt; un barbișon negru îl fixa pe Maiorescu; un monoclu îl indica pe Carp; ar fi voit să-l facă și pe „nenea” Mihai și nu știa cum; mustața lăsată pe gură nu ajungea. Poetul îl ridică în brațe, îl sărută și-i făgădui că după lecție avea să-l ajute chiar el. Stătu puțin pe gânduri, cu gestul obișnuit de a-și roade mustața cu buzele.

— Uite cum își mănâncă musteața! exclamă copilul.

El râse.

— Ar fi un semn, dar e greu de făcut pe hârtie.

— Să încerc.

— Du-te deocamdată în sufragerie, așează-ți soldații pe masă, după arme și grad, ca să-i trecem pe urmă în revistă.

Copilul plecă mulțumit, se urcă în picioare pe un scaun și se puse conștiincios pe lucru.

Își reluară discuția asupra lui Creangă, și mai ales, asupra lui [Moș Nichifor Cotțaru](#) citit de curând.

— Vorbeam adinioară, începu el cald și intim, de talentul lui Creangă de a reda limba țăranului nu numai în particularitatea lexicală, ci în valoarea ei artistică. Creangă este însă mare nu numai prin limbă ci și prin finețea sensibilității lui estetice. Instinctiv, el știe că elementul esențial al artei este discreția și delicatețea; că arta nu spune, nu descrie, ci se ocupă de jocul forțelor ascunse de ordin sufletesc dindărătul faptului divers al vieții; nu afirmă, nu confirmă, ci sugerează și sporește intensitatea realității prin colaborația mintală a fiecăruia dintre cititori.

Iată-l, de pildă, pe Moș Nichifor; care e raportul dintre dânsul și Malca⁴? Nu-l știm precis; un scriitor fără talent ar fi insistat asupra întâmplării din pădure și a nopții petrecută acolo. Recitește scena dintre Moș Nichifor și Malca; nicio afirmare, niciun gest; fără să știi de s-a petrecut ceva între dânsii, scena conține în ea o forță de sensualitate mult mai activă decât cea a descrițiilor lascive; așa că, pentru cititor, sufletele, dacă nu și trupurile, ovreicuței de la Piatra și al Țuțuiianului s-au amestecat în posesiunea pasională în noaptea de pomină din pădure. Marea artă începe în

momentul când sensul noțional al cuvintelor expiră chiar în pragul emiterii lor pentru a împrăștia, în jur, o nouă irradiație de sensuri fosforescente ce depășesc realitatea.

— Mami, strigă Baby din sufragerie, câte trese are locotenentul și câte căpitanul?

— Lasă-ne în pace, Baby.

— Unul două și celălalt, trei, îi răspunse poetul.

Mite se uită la dânsul și i se păru, deodată, că se destramă; că-i aude cuvintele fără a-i vedea buzele mișcându-se; că se prefăcuse într-o pată alburie, pe a cărei realitate n-o mai putea prinde; voi să țipe, dar, dându-și seama de absurditate se reținu repede.

— Și parcă numai în artă, continuă el cu vocea profundă, muzicală. Dar în viață. Numai oamenii simpli trăiesc în realități și nu înțeleg decât ce pipăie și nu se bucură decât prin simțuri, ca și cum deasupra lor n-ar exista imaginația, fantezia și toate rezonanțele interioare cu zvonuri multiplicat de gesturi miraculoase. Aseară, de pildă – și glasul lui devenea tot mai patetic și mai intim – pe când mă întorceam acasă, pe o uliță dosnică, abia luminată de câteva felinare oarbe, zării de departe siluetele unei perechi; doi tineri, negreșit: ea, zveltă, mlădie, sau părându-mi-se așa din pricina ritmicei armonioase a trupului subțire ca lujerul de crin; el, tot zvelt; nu le distingeam fața, și, deci, nu puteam ști de sunt frumoși, dar trebuie să fi fost; nu se îmbrățișau și nici nu se țineau măcar de braț; nu-și încolăceau degetele, dar în mișcările lor unduitoare, ele se apropiau, se atingeau și păreau că se înfioară de atingere; se despărțeau apoi brusc ca de un păcat sau de o arsură, pentru a se ispiți din nou. Nu mai puteam vedea acum din trupurile lor decât șerpii de foc ai brațelor ce se căutau și se posedau discret. Am avut o senzație de voluptate, pe care nu mi-ar fi produs-o împerechierea cea mai pătimașă.

Se lăsă o tăcere vie de ființe ce stau să asculte zvonurile îndepărtate ale nopții. Mite rămăsese cu capul înclinat spre măsuță, cu ochii pe carnetul albastru, cu creionul de sîdef în mână oprit de mult din scris, iar el, în spate, pe un scaun mai înalt, dominându-o cu înălțimea capului; ochii lui căutau spre ceafa albă, fină, transparentă la rădăcina părului auriu și ușor răsucit.

Tăcură, astfel, câteva minute într-o atmosferă de efluvii ieșite și din vorbele lui pline de mister și de la cumpăna momentului de mult fixată de destin. Fără niciun gând precis, căpșorul greu de vuete interioare se înalță de pe carnet și fața iluminată se întoarse pe axa lui spre omul din spate, care amuțise de mult și, cum voi să cate spre

dânsul din jos în sus, n-avu timpul decât să-i vază figura dilatată, doi ochi măriți și trăsături estompate spre nesfârșit; liniile se descompuseră până se șterseră cu totul; nu mai distinse nimic decât doar simți pe buzele ei tremurânde o gură ce se puse, imaterială aproape, cu o dulceață de soare boreal învăluit într-un văl alburiu.

Nu țipă, tăcu molcomită; viața i se paralizase. Nu se așteptase. Nu-i spusese nimic; n-o pregătise cu o vorbă, pe care ar fi înlăturat-o; căci nu voia cu niciun preț. Îi povestise doar o scenă de mâini ce se ating și se sărută și fusese de ajuns. S-ar fi rușinat de lipsa ei de rezistență, dar nu mai era în stare de niciun gând, de nicio voință. Devenise un lucru inert; nu reacționase la sărutul lui; nu-i răspunsese cu nicio inițiativă, dar îl primise și ecoul lui îi vuia acum prin toate încăperile trupului neînsuflețit.

N-o luase în brațe, n-o strânsese la piept, nici măcar n-o atinsese cu mâinile, dar buzele moarte îi rămăseseră lipite de gura lui; nimic nu le mai putea despărți. Numai când se auzi din odaia de alături: – Mami, câte trese are [feldmareșalul](#)? Gurile li se desfăcură încet. Copilul privea prin ușa deschisă și aștepta răspuns; nu știa de-i văzuse, dar sentimentul liniștei interioare era atât de mare încât impusese spaimei. Nu-i văzuse; și chiar de i-a văzut, în clipa aceea nu avea nicio însemnătate. Ea rămase umilă, învinsă, cu senzația unui dezastru dar și a unui extaz; trufia ei de femeie cinstită nu se revoltase, pentru că se golise de puțința oricărei reacțiuni; nu cedase cu gândul, cu voința, cu inima chiar ci prin lipsă de conținut; pe scaunul de dinaintea măsuței de trandafir nu era ea, ci numai aparența ei corporală; el ședea tot în fotoliu lui, umil, fără semne de satisfacție intimă în privire; rămăsesse nemișcat cu ochii învăluiți în tristețe. Tăceau; adinioară vorba lui curgea lină, abundentă, voioasă de a se ști ascultată cu interes; acum nu mai avea ce spune; se rupse o coardă. Într-un târziu se întoarse spre ea, absent încă:

— Nu ai la îndemână un exemplar din [Infernul](#) în original?... rosti el impersonal.

— Am.

— N-ai putea să mi-l dai?

Se sculă automat și se îndreptă spre biblioteca din fund; scotoci într-un raft și veni cu un volum legat în piele roșie. El luă volumul, îl răsfoi leneș până ce ajunse la [cântul V](#) al „pătimașilor cu trupul”. Se întinse în fotoliu, cu capul răzimat pe speteză, cu ochii mai mult în tavan și se porni să citească, să declame aproape cântat episodul Francescei da Rimini⁵ :

„Quando leggemmo il disiato riso
esser baciato da cottanto amante,
questi, che mai da me non fia diviso,
la bocca mi bacio utto tremante;
Galeotto fu il libro e chi li scrisse;
quel giorno più non vi leggemmo avante.”

Ca și cum s-ar fi temut să nu-i scape sensul, traduse și în românește ultimele versuri⁶ :

— „Când citirăm că gura dorită atât de pătimaș s-a lăsat să fie sărutată de prea frumosul îndrăgostit, atunci acesta, care de acum va sta de-a pururi cu mine, mă sărută și el pe gură și-l simți că tremură.”

Se sculă apoi palid, dar calm și-i întinse volumul, rostind simplu:

— Iată!

fără să se poată ști, dacă vorba privea volumul, ori, peste el, mergea la scena dintre [Lancelot](#) și [Genevriève](#), trecută prin [Francesca da Rimini](#) și [Paolo Malatesta](#) și ajunseră, în sfârșit, la dâșii prin lungul lanț al tuturor îndrăgostiților, ce și-au împreunat gurile deasupra unei pagini, în care și-au regăsit povestea propriilor lor sentimente.

Apoi, fără niciun cuvânt de prietenie, de dragoste, de rămas bun, se înclină și plecă liniștit, deși umbrat de tristețe, murmurând impersonal:

...*quel giorno più non vi leggemmo avante.*⁷

1. „*Ich muss...* ” / „*Du kanst nicht...* ” (germ.) - „Eu trebuie...” / „Tu nu poți...” [^]

2. *Fräulein* (germ.) - domnișoară; aici, e vorba de guvernantă. [^]

3. *Onkel* (germ.) - unchi [^]

4. *Malca* - personaj din povestirea [Moș Nichifor Coțcariul](#), o tânără evreică pe care moș Nichifor, care era de meserie căruțaș (harabagi), o ducea la Piatra Neamț și înscenează o „pană” de căruță ca să rămână cu ea în pădure peste noapte. Faptul că povestirea nu spune explicit dacă s-a întâmplat ceva între ei în pădure ținea de fapt mai mult de standardul de decență al epocii; la *Junimea*

însă, conform amintirilor lui Gheorghe Panu, Creangă citise o variantă mai licențioasă a povestirii, astăzi pierdută. [^](#)

5. *episodul Francescei da Rimini* - în [Divina Comedie](#), în al doilea cerc din Infern, cel al păcatelor carnale, Dante îi întâlnește pe [Francesca da Rimini](#) și iubitul (și cumnatul) ei Paolo Malatesta. Francesca îi povestește povestea lor, cum au ajuns să se iubească, citind împreună povestea de dragoste a cavalerului Lancelot și a reginei Guinevere (Genevriève), soția legendarului rege Arthur. [^](#)
6. *traduse și în românește ultimele versuri* - de fapt traduce primele 4 versuri citate - până la „*tremante*” - nu și ultimele 2 versuri din citat. [^](#)
7. *quel giorno più non vi leggemmo avante* (it.) - în acea zi noi n-am mai citit mai departe (ultimul vers din citatul din Dante) [^](#)

VII

Rămase singură numai o clipă, fără simțire, până când glasul alintat al copilului o deșteptă din amorțire:

— Nene Mihai!

Cum nu-i răspundea nimeni, Baby se prăvăli de pe scaun, lovindu-se la picior, și intră vijelios în birou:

— Unde-i nenea Mihai?

Plecuse. Cum plecase? Începu el să țipe. De ce plecase? De ce-l mințise? Isprăvise de înșirat soldații după arme și grade și nenea Mihai se dusese, deși-i făgăduise să-l ajute la facerea pozei lui. Era indignat. Nimic nu-l putea liniști. Mite se așeză în fotoliul poetului și-l trase pe genunchi; îi șterse lacrimile, îi mângâie părul, îl strânse la piept pătimaș, ca și cum l-ar fi regăsit, după ce-l pierduse, ori se temea să nu-l piardă; îl legănă apoi „*süss Kindchen*”¹ – „*süss Kindchen*”. Simția nevoia frenetică de a-l pipăi, de a-l frământa ca pe o realitate, ca pe singura ei realitate. Era tot ce avea pe lume sigur, cinstit, numai al ei... Scena de adinioară se destrămasese; efluviile ce o învăluiseră se risipiseră; fusese numai o exaltare a simțurilor. Realitatea, iat-o: copilul mic cu bucle crețe, cu ochii și cu părul ei, cu nasul și gura lui Willi. Se puse să-l sărute lacom pe fiecare locșor al fragedei lui făpturi. Baby se potolise acum, se simțea bine în brațele mamei; era însă hotărât să se supere pe nenea Mihai că-l înșelase, plecând fără să-l vadă ca de obicei.

Sosi și doctorul însoțit de Maiorescu și, întreruptă o clipă printr-o întâmplare atât de neașteptată, la ale cărei consecințe nici nu avusese timpul să se gândească, viața continuă și ea punctată de o serie de gesturi automate. Maiorescu era sumbru și scrobit, cu atitudinea omului urcat cu macaraua pe o terasă superioară planului terestru; privia de sus și fără optimism, în el mocnea o iritare surdă împotriva lui Eminescu; scena de marți fecundase un teren pregătit; auzise poate ce se zvonește de prietenia poetului cu Mite ori bănuise chiar el ceva? Nu se știe. Voios ca totdeauna, doctorul privi circular cu exclamația:

— Dar domnul poet? Unde ți-e poetul, Mite! De ce nu l-ai oprit la masă?

Baby se porni să se plângă de nenea Mihai. Povesti scena în amănunt, dar se opri la timp. Nu văzuse nimic, nu înțelesese nimic, ori în micul lui suflet și începuse să se creeze frontiera între ce se putea spune și ce nu? Greu de lămurit.

Nu văzuse, probabil, nimic. De la supărare, trecu la pasiune: cerea ca nenea Mihai să vină la masă în fiecare seară; numai el se pricepea să-i facă castele de cuburi și să-i povestească basme. Doctorul era de aceeași părere, blândeța poetului îi plăcea. Ochiul lui știa deosebi nuanțele jocurilor sufletești și în suflet îi și încolțise poate o presupunere; îl judeca însă ca o necesitate și primejdia cea mai mică. Titu aruncă în cumpănă o tăcere grea de înțelesuri; privirea ascuțită a ochilor lui reci tăia aerul în felii categorice; mișcarea liniară a sprâncenelor stufoase impresiona imobilitatea restului figurei. Rupse totuși tăcerea cu o vorbă de data asta mai mult insinuantă:

— Să nu se spună că vine prea des.

La altul cuvintele ar fi trecut, poate, neobservate; nimic din ce rostea el nu rămânea însă neobservat; avea o artă instinctivă de expresie, de a sublinia, de a scoate în relief, încât vorbele lui nu se ascultau numai ci se vedeau și se pipăiau.

— Cum așa? îl înfruntă Mite cu sângele în obraz.

Inertă până atunci, nu participase la discuție; ascultase cu pleoapele ostenite, cu privirea absentă, cu atenția risipită, ea de obicei așa de vioaie, că-l făcuse pe Eminescu să-i spună odată:

— Te frământă atât de mult, încât și în somn trebuie să te miști.

Vorbele lui Maiorescu îi biciuiseră totuși sângele. Își oferi pieptul deschis primejdiei.

— Ce ai vrut să spui? repetă ea imperios.

Maiorescu dădu îndărăt. Nu voise nimic. O măsură de pază într-un oraș de bârfeală. Doctorul interveni cordial.

Gura lumii nu-l interesa. Venit de departe, de la Berlin, mediul vieții bucureștene îi era indiferent.

*Was ist mir Hecuba?*²

încheie el cu reminiscențe literare. Poetul îi plăcea și preocupările literare ale femeii

lui găsiseră într-însul un sfătuitor prețios, aproape indispensabil. Din toată discuția, Baby nu înțelesese decât că venirea lui nenea Mihai era amenințată prin răutatea lui *Onkel* Titus. El nu numai că nu vrea să plece nenea Mihai, dar îl cerea chiar acum și amenința că nu mai mănâncă. Nu știa cum să-l împace; Maiorescu trebui să consimtă că poate veni cât mai des, în fiecare seară, dacă vrea. Ridică mâna și rosti sacramental:

— Baby *dixit*.³

ca și cum ar fi vrut să arate că în fața fatalității nu se putea împotrivi. Scrisul urma să se împlinească. Înciudat încă, băețașul se strâmbă la unchiu-său. Fu scos de la masă și lipsit de compotul de caise. Baby nu se supără și nici nu țipă ca de obicei; umblă puțin îngândurat prin odăe și apoi, cu pas hotărât, se duse la bufet, de i se opri în față; cu mânuța pe tâmplă se gândea la ceva de care nu-și aducea prea bine aminte; se luminează apoi; grav șopti de pe vârful buzelor câteva cuvinte neînțelese; mai șopti o dată; zadarnic. Mânios izbi cu vârful pantofului în ușa bufetului.

— Mami, de ce nu se deschide?

— Ce să se deschidă?

— Bufetul cu compoturi.

— Cum să se deschidă, când îl vezi încuiat?

— Am spus cuvintele lui Ali Baba⁴ și bufetul tot nu s-a deschis.

Totul se explică apoi. Nenea Mihai îi povestise că, departe, în Persia, unde hoții îngrămădiseră, într-o peșteră, comorile de aur și pietre prețioase, la care nimeni nu putea umbla pentru că nimeni nu se pricepea să o deschidă, numai Ali Baba găsisese descântecul cu care ușa se dăduse la o parte. Îl rostise și el acum, dar bufetul tot nu se deschisese.

Nu-i spusese oare nenea Mihai cuvântul adevărat? Mite îl luă pe genunchi și-l lămurii că descântecul lui Aii Baba nu avusese tărie decât în Persia, hăt-departe, nu și în țara noastră; la noi nu se descoperise încă vorba, cu care se deschid peșterile cu comori și dulapurile cu dulceață și compoturi. Copilul rosti convins:

— Dacă l-o găsi nenea Mihai, n-am să-l mai spun nimănu.

Iar după o clipă de tăcere:

— Ca să-i fie necaz lui *Onkel* Titus.

Peste un ceas, pe biroul doctorului, Baby desena încordat.

— Ce faci acolo?

— Pictez.

— Ce pictezi?

Copilul ședea cu albumul dinainte, încovoiat ca un arhitect pe planșă; mânuiua culorile cu o seriozitate profesionistă.

Doctorul se apropie și văzu o mâzgălitură, un cerc, căruia copilul se silia să-i pună ochi, gură, nas și musteți.

— Pe cine îl pictezi?

— Nu-l recunoști? mormăi Baby supărat. Uită-te la musteața pe gură și la părul în sus.

— E cu părul în sus? Nu se vede. Te pomenești că e Ghiță gardistul.

— Ghiță gardistul? răspunse disprețuitor copilul cu simțul prematur al situațiilor sociale.

— Atunci, cine?

— Tu nu-l iubești pe nenea Mihai.

— E nenea Mihai? Bun, dar de unde scoți că nu-l iubesc?

— Pentru că așa.

— Să nu-mi răspunzi niciodată „pentru că așa”. Spune pentru ce?

Copilul șovăi puțin, ocupat de altfel să pună urechi cercului desenat.

— Ai auzit ce ți-am spus? Nu uita să răspunzi când ești întrebat.

— Tu nu-l săruți niciodată.

Doctorul sări nedumerit.

— Cum asta?

— El mă sărută pentru că mă iubește.

— Pe copii toată lumea îi sărută.

— *Onkel* Titus nu.

— N-are a face. Dar de unde ai scos că eu trebuie să-l sărut pe nenea Mihai al tău?

— Dacă îl sărută și mami.

Doctorul primi lovitura neclintit. Până acolo ajunseseră?

Lucrurile luaseră o întorsătură primejdioasă; era cotitura cea mai gravă; știa însă că n-o poate înlătura cu nimic; se încredea în perspicacitatea lui. Răspunse liniștit:

— Ce tot bâigui?

— Ba nu bâigui.

— Ți s-a părut.

— Nu mi s-a părut; eu mă jucam în sufragerie și ușa de la birou era deschisă.

Doctorul simți nevoia de a-și schimba tactica.

— Ei, dacă spui tu că ai văzut, atunci așa e.

— Așa e...

— Și mami ce-a făcut?

— Nimic. Mama îl iubește ca și mine, nu ca tine ori ca *Onkel* Titus, care spune să nu mai vină la masă...

Doctorul mormăi:

— Am să-l sărut și eu ca să fac ca voi. Luă apoi o atitudine de nepăsare; crezu că-i mai bine așa. Se mai primbla grăbit prin birou; răsfoi albumul lui Baby. Admiră barbișonul lui Maiorescu, monoclul lui Carp. Își luă apoi copilașul în brațe.

— Bine, Baby, dar trebuie să o știm numai noi... Poți tu ține un secret?

— Pot.

— Și nu mai spui atunci nimănu.

— Nici lui *Fräulein*?

— Nici. Te pomenești că vrea să-l sărute și ea. Ți-ar plăcea?

— Nu. *Fräulein* e urâtă.

— Bine. Ne-am înțeles.

— Nici lui Kati?

— Nici. La nimeni, pricepi tu? Să știm numai noi; eu și cu tine... între bărbați. Acum să mergem la culcare.

1. *süss Kindchen* (germ.) - dulce copilaș (alint) [^](#)

2. *Was ist mir Hecuba?* (germ.) - Ce-mi este mie Hecuba ? cu sensul de De ce să-mi pese mie de... - parafrazează o replică a lui Hamlet ([din actul 2](#)), referitoare la un actor: „*What's Hecuba to him, or he to Hecuba / That he should weep for her?*” [Hecuba](#) era un personaj din [Iliada](#), regina Troiei, soția regelui Priam și mama lui Hector și Paris. [^](#)

3. *dixit* (lat.) - a spus [^](#)

4. *cuvintele lui Ali Baba* - în povestea *Ali Baba și cei 40 de hoți* din [O mie și una de nopți](#), hoții își ascundeau prada într-o peșteră a cărei intrare se deschidea doar la cuvintele magice „*Sesam, deschide-te*”; Ali Baba i-a văzut și auzit când intrau, așa că după plecarea lor a intrat și el zicând „*Sesam, deschide-te*” și le-a luat comoara. [^](#)

VIII

Când se văzu în pat, Mite ieși din extazul primului moment și din automatismul serei petrecută în familie. Se regăsi pe sine, dar nu și pe dânsul. Nu înțelegea cum ajunsese la sărutarea neașteptată, în care stătuse inertă, pasivă, dar nu se ferise, ci primise fără protestare apăsarea buzelor lui, aproape imaterială. Cum judeca el acum lipsa ei de reacțiune? Întrebarea o chinuia; se temea să n-o disprețuiască.

Pe când ea se pierduse cu totul, el rămăsese încă stăpân pe dânsul; îi citise din *Infern*; făcuse literatură din momentul uitării de sine. Nu putea totuși s-o disprețuiască; îl știa leal și n-avea cum să se înșele asupra stării ei sufletești și asupra naturii ei cinstite. O iubea însă cu adevărat? Poate; nu i-o spusese însă niciodată; i se păruse uneori, fără să i-o confirme. Dar ea îl iubea? Poate. Nici asta n-o știa încă și trebuia să o știe. În spaima momentului de față, n-o mai interesa dacă o iubește, ci dacă ea îl iubește. Și ce urma să se întâmple? Când se simți destul de desprinsă din ambianța de foc a rătăcirii, care o prăvălise ca un fruct copt, se încorda cu toate puterile asupra chestiunii dacă îl iubea sau nu. Cu cât se încorda mai mult cu atât obiectul atenției îi scăpa analizei. Ce e iubirea? Ce înseamnă a iubi? Care sunt limitele dintre îngăduit și neîngăduit? Din năvala nesiguranțelor putu izola, ca o insulă între valuri, o singură certitudine: își iubea bărbatul, își adora copilul, ținea la cămin și pentru nimic nu i-ar fi părăsit sau n-ar fi renunțat la dânsii. De pe acest pământ sigur se puse să privească în jos. Ce vedea? Nesiguranțe; chemări, aspirații poetice, intenții generoase, atitudini sentimentale, o clipă de uitare de sine; nu și pasiunea care poate îndreptăți totul, dacă nu și ierta. „Îl iubia?”; putea ea spune ca-l iubia până la ruperea tuturor legăturilor vieții de până acum? Își recapitulă pentru a zecea oară momentele legăturii cu dânsul, de când auzise despre existența lui; simpatia i se desfăcuse din atmosfera de admirație, pe care i-o creaseră cei din jur, înainte de a-l cunoaște; apoi din poeziile lui desperate, din durerea lui, din iubirea înșelată, și poate din speranța obscură că ar fi în stare să-i însenineze fruntea. Când îl întâlnise întâi, avusese o mare decepție; omul nu răspundea ideii ce-și făcuse despre dânsul; revenise, negreșit, asupra impresiei. Poetul rămânea mare și sufletul lui plin de seninătăți de copil. Deși se simțise îndată bine lângă dânsul, nu ea îl adusese în casă ci, dimpotrivă, se opusese, când i se propusese să-i dea lecții de limba română.

Își amintea și acum scena, în care Maiorescu se arătase atât de tăios și i-l impusese

chiar cu aere de bănuială; el îi vorbise de masa de seară și chiar de leafă. Când îi arătase că chestia banilor era delicată, el și-o luase asupra lui, dar la sfârșitul lunii o lăsase pe seama ei. Scenă penibilă, pe care o retrăia și acum. Ședeau la gura sobei; el îi vorbea de greutățile ziaristicii iar ea se mira că se poate scrie articolele în zgomotul redacției. El zâmbise și găsisese chiar o formulă: „Mă fixează atât de încordat asupra ideilor ce am de exprimat, încât zgomotul de afară se absoarbe în liniștea dinăuntru”. Îi plăcuse formula și-i lăudase puterea de izolare, pe care i-o admirase de mult, în năvala atâtor neazuri.

El îi răspunsese:

— Ce merit ar avea izolarea, dacă ar fi o stare naturală? E ca și cum ai lăuda măcieșul că e măcieș și crinul că e crin. Izolarea nu începe a avea o valoare decât când e rezultatul unei voinți, al unei biruinți împotriva împrejurărilor din afară ce i se opun...

Se ridicase să plece; speriată, ea se repezise asupra cărții, pe care o ținea pe genunchi și trăsese dintr-însa un plic pregătit mai de mult. I-l întinsese cu stângăcie. El se uitase la dansa și la plic, lung, nedumerit. Îl deschisese apoi și scoase o hârtie de o sută de lei. Se încruntase puțin la început, zâmbise absent, și rupsesese încet hârtia în bucățele, pe care le aruncase în sobă, fără niciun cuvânt. Nu protestase; plecase liniștit cum venise. Pricepuse că-l jignise și se temea că nu va mai veni. Peste două zile apăruse la oră, cu înfățișarea obișnuită. Nu i se întâmplase nimic; uitase totul. Încă de atunci își dăduse seama de puterea lui de a se retrage în sine, de a se satisface pe sine și de a se refuza la tot ce venea din afară, la uzura timpului și la ocara oamenilor. Nu putea fi jignit; insulta luneca peste dânsul fără să găsească un punct de pătrundere. Indiferența nu venea dintr-o viață de nevoi și de suferință, ci din însăși natura sufletului său. [Nirvana](#) lui era teoretică; ea nu însemna abolirea lumii din afară, a simțurilor, a plăcerilor, ci, în mijlocul activității impusă de viață, putința de a-și izola o insulă spirituală, de preocupări pur intelectuale, la care nu ajungeau zgomotele de afară. Își reluase lecțiile ca mai înainte. Când se gândea acum la ele, la toate orele de convorbire și discuții literare, constată sentimentul unei plăceri nediscutate, cu diferențieri și nuanțe, de care își amintea limpede.

Spectatorului distrat, vagoanele perindate zilnic cu capetele călătorilor scoase pe fereastră, i se arată mereu aceleași; cu toată aparența lor de uniformitate, ceasurile petrecute cu dânsul aveau o individualitate ce nu le îngăduia să se confunde unele cu altele; în amintire ele deveniseră monede de aur cu sunet distinct. Înregistrarea lor atentă venea, negreșit, din rezonanța sentimentului ce găsisese într-însa omul cu ochi

visători și cu glas molcom. Își dădea seama: dar plăcerea de a fi cu dânsul, de a-l asculta, interesul pentru tot ce făcea el, însemna cu adevărat iubire? Nu.

Nu putea conchide altfel. La început fusese un sentiment romantic față de un geniu ciudat, apoi după prima reacțiune a cunoașterii, poetul i se așezase solid în afecție; îi admira talentul, inteligența, cultura, și în admirație pătrundea și o profundă milă pentru destinul lui izolat și nefericit; simția declasarea în care luneca, și scena cu Carp i-o înmprospătase, de curând, brutal; i se părea că se scufundă, pe încetul, în mizeria fizică; îi cunoștea viața dezorganizată, fără dragoste, umbrită de concepțiile desperate, dezechilibrată prin abuzuri, hărțuită de lipsuri. Ceea ce până acum fusese nelămurit în ea i se preciza deodată; își vedea rostul, spre care inconștient o împinsese șirul întâmplărilor; avea o menire în viața poetului, deasupra căreia presimțea amenințări invizibile. Va veghea. Cum? Nu știa încă bine; dar în afecția ei, nu putea să nu găsească o mângâiere, un reconfort, un punct fix în jurul căruia să-i organizeze o nouă existență mai conformă realității.

Iubită, numai în prezența femeii și încă e educatoare; cu atât mai mult când e în plina conștiință a unei misiuni de împlinit. Chiar și activitatea lui literară se resimțea de felul de viață; de câtva timp publica mai puțin, munca de la ziar și lipsa de ordine nu-l puteau decât distruge. Poetă, scriitoare, ea trăia prin toate fibrele pasiunea ce o lega de arta sa; a scrie, a cânta, a inspira. Da, a inspira; a lua de mână pe un om de geniu, a-i scoate din prăpastia, spre care-l mâna temperamentul, a-l călăuzi, a-i limpezi nu numai viața materială ci și gândul, talentul, inspirația, a-i face să-i lucească dinaintea ochilor o afecție pură, senină, binefăcătoare. Ce putea fi mai nobil pentru o femeie ca dânsa? Firește mai era și arta opririi la timp. Se credea destul de stăpână pe sine ca să rămână în rolul, pentru care se simțea chemată; o vor apăra bărbatul și copilul și rectitudinea ei morală. Uitase de sărutare; uitase de extazul cu care rămăsese supusă sub gura lui, aproape imaterială, fără să o poată scăpa nici simțul demnității femeiești, nici bărbatul, nici copilul.

IX

Numai când se văzu în ulița întunecată și rece, poetul căpătă sentimentul realității. Fusese calm, își adaptase situația unei situații universale, citise episodul din *Infern* cu o prezență de spirit aparent calculată, pe când, de fapt, fusese reflexă, fără participarea conștiinței. Automatismul femeii putea fi normal întrucât i se impunea o situație, la dansul însă nu; gestul presupunea o inițiativă momentană, dacă nu și viziunea clară a consecințelor lui. Nu era totuși așa. Ieșit din atmosfera ei și readus la realitate de vântul rece de decembrie, abia acum își dădu seama de situație. Nu-și premeditase gestul, desprins dintr-însul ca un fruct, natural; lunga lui obsesie găsisse scăpare într-o sărutare, căreia, de la început, conștiința de sine și muștrarea de cuget îi dăduse o aparență de imaterialitate; expirase de cum se înfăptuise. Intuiția actului reținut o avusese din chiar momentul producerii lui; pentru a o masca, se refugiase, probabil, într-o amintire literară și își încadrase fapta în seria situațiilor istorice similare. Cu toată dulceața otrăvii ce-i umbla încă prin vine, cu cât se depărta și se zgribulea în paltonul ros, repulsia pentru ce făcuse se preciza ca adevărată încheiere a discuției cu sine. Veneau scrupulele: intrase într-o casă respectată; se știa prețuit de toți și îi stima pe toți; găsisse un cămin, un mediu intelectual, în care poezia lui trezise vibrații adânci: lauda reținută și circumstanțială a lui Maiorescu, entuziasmul Mitei, bătaia cordială pe umăr a doctorului și curiozitatea imitativă a lui Baby, pus și el pe poezii. Cu ce-i răsplătea? Se gândi și la Veronica; nimic nu-l obliga față de [Micle](#) și șapte ani legătura lor fusese platonice. Alta era situația actuală: totul îl împiedica de la o atitudine echivocă. O sărutare, plecată din reflexe, putea fi uitată; nu era un act ireparabil... Ce-i rămânea de făcut? Nu va mai veni în Batiște; și nici nu mai avea nevoie să o vadă; îi simțea prezența în toate fibrele; chiar acum, când îl biciuia vântul, în trupul ostenit și strâns de frig, el adulea limba de foc a unei călduri interioare, după cum în spațiile tuturor gândurilor dușmane constata continuitatea prezenței ei imateriale dar tutelare... Nu dorea mai mult. Se mulțumea să o poarte într-însul, difuzată ca o licoare impalpabilă ce-l amețea și-l transpunea într-un perpetuu extaz invizibil altora; se surprinse mergând într-o cadență vioaie în care-i bănuia prezența. Pe Calea Victoriei, [prin dreptul casei Oteteleșeanu](#), zări departe silueta masivă a lui Caragiale.

În dialectica lui sufletească polarizată, când spre remușcarea faptei, când spre dulceața amintirii, ar fi voit să fie singur și mai ales să nu-l întâlnească pe Caragiale,

în care totul se înfățișa sub forma gratuității pornită din capriciu. Cu dânsul se putea discuta orice, dar, din lipsă de rezonanță sufletească nu i se puteau face spovedanii sentimentale. Rezerva firească a poetului se ciocnea întotdeauna de brutală lui luciditate, ce nu cruța nimic și pe nimeni. De aceea, la crize sufletești, prefera să-l ocolească. Încerca tocmai să apuce la dreapta în jos, pe lângă Teatrul Național, când auzi de departe un categoric:

— Stai!

Trebui să se oprească.

— Să nu miști un pas la dreapta ori la stânga!

Nu mișcă.

— Bine, mă, credeai că ai să scapi așa ușor? Unde te scoborai pe aici? Nu cumva...?

— Fii pe pace.

— Atunci?

Poetul îngăimă ceva, și-i întoarse apoi întrebarea:

— Dar tu?

— Eu, răspunse Caragiale, mă duc unde te duci tu. După felul cum pășești văd că nu ești grăbit, iar eu nu-s grăbit niciodată. Vrai să te scobori?... Ia-o înainte și te urmez ca o umbră chiar și în infern.

Nu mai putea scăpa. Se scoborâră pe Matei Millo, o luară la stânga, pe Brezoianu, în colțul bulevardului se încălziră la soba unui vânzător de castane; suflară apoi în pumn și își umplură buzunarele; porniră pe Elisabeta. Discutară de toate; vești și impresii de la redacție, chestiile de la ordinea zilei, problema evreiască mai ales; se legară de „ciocoi”. Trecură la teatru; Caragiale îi povesti subiectul unei comedii, în amănunte, replică cu replică, jucând-o ca un actor. Eminescu îl ascultă cu interes iar când isprăvi de povestit îl întrebă:

— Când te pui s-o scrii?

— Ce să scriu?

— Piesa...

— Care piesă?

— Piesa, pe care mi-ai povestit-o...

Caragiale izbucni acru:

— Bine, mă, dar [geanabet](#) mai ești! Dacă ți-am povestit-o, ție, ce să o mai scriu? Și apoi și tu crezi că așa se scriu piesele?...

Era replica obișnuită și tragedia intimă a acestui om de mare imaginație cheltuită în vorbe, ce se trudea totuși atât cu scrisul. Trecu la alte subiecte; la fiecare doi-trei pași se oprea, gesticula, imita în ton și în mișcări pe cineva, în timp ce poetul mergea grăbit.

— N-o tot lua înainte, că tot acolo ajungem amândoi și ar fi păcat să ajungi tu cu câteva minute înaintea mea.

Eminescu trebuia să se întoarcă îndărăt. Vorbiră, firește, și de femei. Poetul, exaltat, ca de obicei; i se abătuse în deosebi, să-i laude rolul de inspiratoare în creația artistică și, pe când vorbea se gândia la Mite, a cărei prezență o simțea risipită în el.

Brutal, ca totdeauna, Caragiale interveni gutural:

— Femeia e mamă de familie; n-are ce căuta în viața profundă și cu atât mai puțin în procesul de creație al artistului.

Se opri o clipă la un smârc acoperit cu o pojghiță de gheață, pe care o sparse violent cu bățul:

— Conștiința creatoare este o apă limpede; când își vâra în ea femeia degetele înmănușate sau inelate, apa se tulbură, planurile se frâng și imaginile reflectate se strâmbă. Iată rezultatul intervenției ei.

Apoi brusc, fără nicio pregătire, cu cinismul lui obișnuit de a-și crede îngăduit să pună nume și ființe de carne pe idei abstracte și sentimente.

— Ascultă, mă, dar cu nemțoița ta ce mai e?

Eminescu se feri un pas îndărăt:

— Ce nemțoiçuța?

— Aia... dar ce te prefaci, mă? Nu cumva crezi că nu se știe?

— Ce se știe?

— Știe toată redacția și toată cafeneaua.

— Ce știe?

Caragiale nu dădu îndărăt; nu era omul măsurilor pe jumătate.

— Fiindcă îți ascunzi capul în nisip, ca struțul, îți voi spune; de cine e vorba: e vorba de domnia-sa doamna Mite...

Poetul rămase ca și cum s-ar fi prăvălit peste dânsul un zid de casă. Nu găsi nicio replică, niciun cuvânt, în legătură cu o întrebare atât de neprevăzută. Se întoarse puțin spre dreapta și arătă cu mâna:

— Eu mă duc pe aici...

— Hai, mă, într-o simigerie, că am dat de una, la Chirică, foarte bună, căută să-l îmbune Caragiale.

Eminescu nu-l auzi: porni pe unde arătase cu mâna, adică spre o casă mare, cu o mișcare atât de hotărâtă, că păru că ține să treacă prin zid. Trebui să se întoarcă îndărăt; o luă pe Schitul Măgureanu, urcă și intră în Cișmigiul troienit. Vântul sufla printre copaci și spulbera zăpada înghețată. De cum făcuse câțiva pași se simți ușurat; îi trecuse mânia. Pasionat numai pe principii, mâniile lui adevărate rămâneau abstracte chiar când se raportau la oameni; printr-înșii violența lui țintea să ajungă tot la idei. În relațiunile zilnice îngăduia aproape orice; mâniile treceau repede. Prin dreptul lacului își regretă purtarea față de Caragiale; uitase de indiscreția și cinismul lui. Analiză situația: „dacă într-o discuție cu totul teoretică, asupra femeilor, a pomenit de Mite, nu e vina lui ci a mea, se gândia el. Prezența ei imaterială în mine trebuie să fi fost atât de puternică, încât a sfârșit prin a se materializa și exterioriza. Chipul mi l-a văzut, cu siguranță, în ochi, iar numele l-a auzit rostit de buzele mele mute.”

Își trecu mâna rece peste față, ca și cum ar fi voit să oprească în loc subtila fluorescență a sufletului ei ce-l aureola...

Nu știa ce aflase Caragiale, din redacție și de la cafenea și ce adăugase el singur cu presupunerea lui iscoditoare, dar de acum nu mai avea nevoie să presupună; gestul lui de bruscă plecare îi trădase existența răni mai mult decât orice mărturisire; se spovedise fără să vrea. Gestul nu-l luminase, de altfel, numai pe Caragiale ci-l luminase și pe dânsul mai mult decât sărutul însuși; violența lui reflexă de a-și apăra taina sentimentului său îi dovedea tăria. Pornise de lângă Liceul Lazăr și se îndreptase să iasă din [Cișmigiu](#) prin intrarea nordului; o ceață deasă se lăsă pe neașteptate peste copaci și înveli totul într-o scamă neagră. Din lac distinse doar luciul gheței; o ținu mereu spre nord.

Când ajunse la poartă băgă de seamă că se afla tot la punctul de plecare; se învârtise pe loc. I-ar fi fost ușor să apuce pe bulevard, dar se încăpățâna să străbată Cișmigiul. Nu se întrebă de ce anume; știa doar că trebuie să iasă prin intrarea nordului. Porni din nou la drum cu sentimente de explorator polar, ori de navigator hiperborean; nu se mai gândi decât la ținta ce-și pusese, străbătu cărarea tăiată frust între mormane de zăpadă, trecu peste pod și ajunse. Nu fusese prea greu. Dar n-apucă bine să se desmeticească și se văzu pe Batiște ca la o [ultima Thule](#); numai atunci înțelese că steaua polară ce-l călăuzise prin zona de îngheț și de ceață a Cișmigiului fusese Ea. Nu se întrebă ce căuta acolo; simțise totdeauna nevoia de a trece prin fața casei femeii iubite, ca s-o vadă ieșind sau intrând, ori numai la geam, când n-o putea întâlni altfel.

Nu asta îl aducea acum. Abia plecase de la dânsa și ar fi putut rămâne, dar nu voise; ce căuta deci? Din locul lui cum îl zări domnul Preda îl salută pe nume.

— Vă salut, domnule Eminescu. Vă duceți la domnul doctor?

— Nu, mormăi el, stânjenit de întâlnire și apucă înainte ca pentru un scop anumit; la prima stradă, pe dreapta, se trase după o casă, de unde, prin ceața subțiată urmări mișcările gardistului; domnul Preda se hotărî să facă o inspecție și pe la cârciuma Vânătorului deșirat.

Îndrăzni atunci să iasă din ascunzătoare și să treacă pe dinaintea casei; nu ținea să fie văzut; nu ținea nici să vadă; ceața îl învelise de altfel în scamă. Storiurile de la geamuri erau trase; se aflau încă înăuntru în birou. Evocă scena sărutului; era însă prea recentă și trecerea timpului n-o limpezise încă; îi reveni atunci o scenă de acum

câteva săptămâni, cu o intensitate pe care n-o simțise atunci; senzațiile lui creșteau, de obicei, în amintire și deveneau mai precise decât în timpul percepției lor.

Era după lecție; ședea în fața focului, când intrase deodată în birou Baby cu o cutie subsuoară; îl ocolise în fugă de două ori și se oprise apoi, suflând greu, pe genunchii lui.

— Baby, îi spuse el, luându-l în brațe, ai văzut tu flăcările deasupra comorilor?

— Nu. Dar tu le-ai văzut?

El răspunse râzând:

— Nici eu; ai să înțelegi mai târziu că poeții pot vorbi de ceea ce n-au văzut.

— De ce flacără mă întrebi?

— De flăcările ce aleargă deasupra comorilor pe câmp. Când ocoleai prin întuneric în jurul mesei, părul tău auriu alerga la fel.

Copilul se uitase la el, mirat, fără să înțeleagă.

— Ce imagini frumoase ai totdeauna, când vorbești cu copiii, îi spuse Mite, mișcată.

— Ascultă, Baby, o întâmplare din timpurile de de mult, pe când nu trăia nici mama, nici eu, nici nimeni dintre noi toți de acum. Într-o cetate mare, care ardea, era și un copil mic ca tine; taică-su cu toți ai casei se pregăteau să fugă de prăpăd, dar bunicul, un moș de peste o sută de ani, nu voia să se urnească; spunea că dorește să moară acolo, și numai dacă o face Dumnezeu vreo minune, avea să plece și dânsul. Abia a vorbit și, iată că-n jurul părului copilului s-a arătat o flacără, de s-au speriat cu toții și au început să alerge care încotro să aducă apă ca să-i stingă focul. Când colo, ce să vezi; locul nu ardea, uite așa ca părul tău; lumina, dar nu ardea.

Vorbia și se uita când la copil, când la părul aprins al femeii. Copilul se gândise puțin neîncrezător:

— Mare minune! Nici focul de la artificiiile pomului de Crăciun nu arde.

El încuviințase râzând:

— Așa e. Tu nu crezi în minuni.

Mite intervenise și ea:

— Pe vremea aceea, nu era pom de Crăciun și nici foc de artificii așa că tot minune rămâne.

Copilul nu păruse convins. Venise cu o cutie de pietricele și voia să înalțe un castel împreună cu nenea Mihai.

— Lasă-l în pace, îi spuse sever Mite.

— Atunci ajută-mă tu.

Răsturnase cutia cu pietre colorate jos pe covor.

— Vino, mami.

Spontan, ea se așeză pe covorul persan; trupul mic și fin cizelat se desfăcuse arc și îndoindu-și un picior sub dânsa șoldul se rotunjise sub satinul rochiei de casă, întinsă; reflexe de foc i se jucau în părul incendiat, se prelungeau apoi pe linia pură a gâtului descoperit și mai mult pe haina trasă în jos și se furișau și în sânul dezvelit până în rădăcină; el privia lacom plastica încordată a femeii.

Atentă la pietrele ce se suprapuneau, Mite clădea și, cum nu se gândea că e observată, gestul părea simplu și natural. O văzuse arcuită la lumina focului; când o va vedea tot așa de arcuită, goală, încolăcită în jurul lui? Își alungă imaginea...

Se mai plimbă de câteva ori prin fața casei; se opri apoi la pândă pe maidan și, pe urmă, mai departe, lângă biserica din colț, ca și cum din fiecare punct de observație i s-ar deschide o perspectivă nouă și ar avea altă senzație; se hotărî în sfârșit, „cea din urmă oară”. Numai când luminile de la ferestrele de la stradă se stinseră și viața se retrase în camera de culcare din fundul curții – își spuse că venise, în adevăr, momentul plecării. Ce căuta el prin strada înghețată la o oră atât de târzie?

Își aminti că, după ce o sărutase, luase hotărârea să înceteze lecțiile; să nu mai calce pragul casei din strada Batiște. Revenit la locul crimei, își mărturisi că nu era în stare s-o facă. Nu era, de altfel, nici cuminte. Ce aveau să zică doctorul, Maiorescu, lumea? Brusca lui dispariție avea să fie și mai comentată decât venirea lui stăruitoare.

Era nevoie de mai multă discreție; va veni tot mai rar, până ce, la urmă, de va fi nevoie, nu va mai veni de loc; numai așa dispariția lui va părea normală. Acum, la început, sub pretextul activității suplimentare la ziar va dispărea o săptămână.

— Azi e joi; pe joia viitoare își spuse privind încă o dată spre casa în care avusese atâtea emoții și se îndreptă spre maidan.

Ieșind încălzit de la Vânătorul, în vremea aceasta, domnul Ghiță Preda dădu cu ochii peste un om ce voia să se dosească pe maidan.

— Anafura lui de individ, bombăni el scoțând la repezeală țignalul.

Fluieră. O luă apoi în goană „la fața locului” și-i căzu în spate. Speriat, poetul se întoarse cu fața spre dușman.

— Dumneavoastră sunteți, domnule Eminescu! Nu v-am recunoscut. Scuzați, vă rog, mormăi încurcat gardistul.

Stânjenit, poetul își înfundă pălăria pe ochi și își văzu de drum fără nicio vorbă, în vreme ce, din ceață, domnul Ghiță Preda se uită după dânsul, dând mirat din cap:

— Uite, măi!

X

Nu apucă să facă decât doar câțiva pași și, din partea cealaltă a maidanului, o umbră masivă se apropie amenințătoare.

— Oprește, că trag, se auzi glasul gutural al unui om cu bățul întins pușcă.

— Mâinile sus! repetă glasul.

El se opri; după atitudine și intonație recunoscuse pe Caragiale. De n-ar fi fost surprins într-o situație delicată, întâlnirea i-ar fi plăcut; din convingerea că fusese prea brutal cu un prieten vechi, îl iertase și ținea chiar să-și răscumpere plecarea grăbită; uita și ierta repede, pe când Caragiale nu regreta nimic și ducea până la capăt o atitudine odată luată. Întâlnirea îl aruncase, așa dar, din nou într-o poziție de inferioritate față de verva nemiloasă a satiricului.

— Și așa, mă, intră el brutal în subiect, te supărași de parcă te-aș fi pârlit pe sub coadă. O luași razna prin ziduri, numai să scapi de întrebarea mea, ca și cum ar fi fost în joc onoarea [infantei](#) Spaniei, pe care te temeai să n-o compromiți, în timp ce tu o faci de ocară chiar față de gardist, că doar l-am auzit dând alarma și l-am văzut fugind după tine ca după vagabonzi...

Și după ce-și mai trase răsuflarea:

— Să nu crezi că te-am urmărit, deși o meritai, că mult mi-ai sfârâit inima cu țâfneala ta. Află, geanabetule, că pe aici mi-i drumul, chiar prin fața ferestrelor infantei de las Mercedes.

— Ascultă, Iancule, încercă el să-l oprească.

— Niciun Iancu, înțelegi? Niciun Iancu! ripostă Caragiale energic, ca și cum ar fi scos o sabie din teacă... Ce să ascult? N-ascult nimic. Stai smirnă și ascultă-mă tu până la sfârșit, că multe am pe suflet, de nici nu știu cum să încep.

Se trase un pas deoparte; îl măsură de sus până jos, fierbând și căutându-și începutul, până ce izbucni:

— Bine, mă, ne faci nația de ocară, cum ai spune tu la gazetă! Ce suntem noi, gușați

sentimentali! Mi-e milă de tine, căci te admir. Doi scriitori mari are țara asta: tu și cu mie. Nu protesta, că așa e. Dacă nu ne-om admira noi, apoi, cine are să ne admire? Odăiașul de la redacție ori poate „domnul” Maiorescu?

Ca la teatru izbucni într-un râs gros, sardonice:

— Știi că-mi place domnia-sa domnul Titus Maiorescus, *vir academicus, rector magnificus*¹ ... și nu mai știu ce... Ascultă-mă pe mine, ăsta e un [iezuist](#) cu un ochi la slănină și altul la făină. Vrea să împace și capra și varza. Oftează cu noi și se înfundă în toate fotoliile oficiale ale statului... Universitate... Academie... Parlament... ministere. Că ia spune-mi tu: judecată estetică e asta? Având în vedere și ținând seama de faptul că, în sfârșit, dar, totuși, și până la proba contrarie, domnul Mihai Eminescu e poet, poet adevărat² ... Spirit critic e ăsta? Laudă e asta? Virilitate e asta? Adevărul – fără: dacă, totuși, în sfârșit, însă, și ținând seama – este că tu ești cel mai mare poet al nostru. Ți-o spune nenea Iancu, care n-a învățat la Viena și la Berlin și nici nu e la Universitate, la Academie, ori în Minister, plătit adică din bugetul țării ca să aibă gust literar și mai ales îndrăzneala opiniei. Urmă n-are să rămână din amintirea damblagiilor de la Convorbiri, azi poeți fără totuși, dar, însă, ținând seama, și tu ai să fii încă privit ca cel mai mare poet al nației astea! O afirm eu și ia notă...

Trăgându-se apoi iarăși un pas și măsurându-l de sus până jos:

— Acum, după ce ți-am spus ce aveam pe inimă despre poet, am tot dreptul să adaug: mare poet, dar mare gușat! Mă și prinde mila de tine, când te văd înghețând pe la geamuri la miezul nopții, așa fără niciun rost. O iubești? Își înfipse el, brusc, lancea în inima poetului, care voi să protesteze.

— Nu protesta, mă, că nu te-am întrebat. Spun și eu așa: o iubești? Nu fac personalități, n-o numesc; e nemțoaica asta sau altcineva, n-are importanță: o femeie. Să zicem că o iubești. Ce-ți rămâne de făcut? Intră pe ușă ori, la nevoie, dacă devine cazul, pe fereastră și spune-i în genunchi sau nu...

— Angel radios, îl întrerupse poetul.

— Nu vorbi prostii. Îi spui: „Doamnă, ori *Madame*, ori *Gnädige Frau*,³ după cum e de ale noastre din popor, ori e cucoană, ori nemțoaică. Te iubesc și te vreau.”

— Scurt. Amor republican ca la Ploești: [Rică Venturiano](#) la picioarele Zincăi. Bine, Iancule, tu ne confunzi pe toți cu eroii tăi și nu vezi amorul decât ca la mahala. Nu

toate femeile sunt Mița Baston.

Caragiale izbucni răgușit:

— Vorbești și tu! În amor, domnule, toate femeile sunt la fel: ce mi-i Mite ce mi-i Mița! Toate procedează la fel; cu fasoane la început și cu „[vitrion](#)” la urmă, de nu mai poți scăpa de ele. Bărbatul să fie bărbat; să știe ce vrea și să meargă de-a dreptul la țintă; nu cu scări de mătase, cu versuri leșinate, cu suspine și oftări, cu ochi dați peste cap, cu serenade pe la geamuri și cu toată mizeria sentimentală, cu care ne faceți neamul de ocară. Ștefan cel Mare se iubea cu toate muierile din [țara de sus](#) și din [țara de jos](#), iar Vlad Țepeș, de te-ar prinde înghețat pe maidan, te-ar trage în țepă ca să dea o pildă tuturor stârpiturilor sentimentale, care ne-au umplut literatura de văicăreli.

Întorcându-se apoi din nou, brusc, spre poet, ca și cum ar fi voit să rezolve o chestie personală, și apucându-l de nasturele paltonului:

— Căci, în definitiv, ce cauți, domnule, la miezul nopții pe la ferestrele femeii ca vagabonzii?... O iubești? Spune-i-o; așteaptă-i răspunsul, după cuviința situației, o săptămână, o lună, dar nu mai mult, că ești pierdut; fără melancolie, fără ochi dați peste cap, fără suspine și fără alte nerozii poetice. Cum luneci la declarații sentimentale și analize sufletești, s-a isprăvit; ai intrat într-un ghem de complicații ce paralizează acțiunea. Amorul, domnule, e drumul cel mai scurt între două puncte, între două principii: femininul, principiul moale, flasc, penetrabil; masculinul, principiul tare, dur, penetrant; unul îl pătrunde pe celălalt. Atât; restul e flecăreală. Linia dreaptă înseamnă: „Doamnă, îmi plăci și te vreau”. Dar...

Izbucni iarăși într-un râs de teatru, gras, în cascade:

— E un dar. Dacă o vrei trebuie să i-o poți dovedi pe loc. Nu de alta, dar te pomenești că primește fără termene și amânări și fără să-ți dea răgazul să-i spui: „Ascultă-mi mai întâi poezia, pe care ți-am făcut-o astă-noapte, când mă gândeam la tine și te iubeam cu disperare”. Nu zic, mai pe urmă, da; dacă vrei să te arăți galant, în loc de flori, poți să-i oferi versuri; ar fi, ca să zicem așa, recunoștința digestiei. Dar dacă începi cu versuri să știi că nu mai ajungi la digestie.

— Din nenorocire, glumi poetul, intrând în același fel de a vorbi, pe urmă nu-i mai faci versuri.

— Bine, atunci scrie-le înainte, dar citește-le pe urmă. Principalul e să fii prezent la

chemare, cu untdelemnul în candelă, ca fecioarele cuminți.

Măsurându-l apoi de sus în jos:

— Acum te ascult și pe tine, dar să nu fii academic și superior ca domnul *rector magnificus* Titus Maioresculus și nici să nu-mi faci metafizica amorului ca [Schopenhauer](#).

Eminescu rămase puțin pe gânduri; nu știa nici el cum să înceapă. Supărarea îi trecuse; uitase de Mite. Într-un târziu porni încet și metodic.

— De unde îți scoți tu literatura, Iancule?

— Eu? se miră Caragiale. Mi-o scot din ochi și din urechi; la drept vorbind, mai mult din urechi. Aud, ascult, pe toți gușații și-mi ajunge ca material prim.

— Asta înseamnă...

— Ia ascultă, măi, se burzului el, nu mă lua ca la școală cu întrebări și cu răspunsuri.

— Trebuie să plecăm de la un punct stabilit.

— De logica lui Maiorescu?

— De orice logică. În creația ta pleci, așadar, de la obiect.

— Mare lucru!... Se vede că și în discuție ca și în amor îți place să treci pe la geamuri.

— Așteaptă puțin. Procesul creației mele e altul, pentru că eu nu văd, nici nu aud nimic.

— Nu-i fi cumva orb și surdo-mut?

— Aproape. Nu mă aplec în afară, ci înăuntru, asupra mea. Cu alte cuvinte...

— Cu alte cuvinte ești un scriitor subiectiv, că grozav de tipicar deveniși.

— Exact. Legile creației mele sunt cu totul altele decât cele ale tale.

Caragiale izbucni furios cu un joc de coate ce-și fac loc în mulțime:

— Ce-mi tot vorbești de artă și de legile creației? Lasă-le pe seama domnului rector magnificus. Nu mai încurca lucrurile filozofând, că doar nu suntem caraghioși să ne ocupăm de legile creației, aici, în drum, când ne îngheață suflarea în gură. Nu ți-am vorbit de artă, domnule, ci de viață; mai explicit: de dragoste; vino la ea și nu mai umbla pe la ferești.

Eminescu zâmbi serafic:

— Mai am puțin; rămâne să precizezi în ce calitate vrei să judecăm chestiunea?

— Mă iei iar cu întrebările?

— Răspunde.

— În calitate de oameni, bufni Caragiale.

— Sunt oameni și oameni. Ca [Lache și ca Mache](#), de pildă, ori ca Eminescu și Caragiale.

— Noi nu suntem tot oameni? Nu te vei fi crezând zeu?

— Suntem oameni prin atâtea funcții fiziologice comune și printr-un destin comun: moartea. Mai avem, însă, o funcție ce ne deosebește de ceilalți.

— Care?

— Funcția creației estetice.

— Și funcția creației estetice ne împiedică de a fi oameni ca Lache și ca Mache?

— Da și nu; mai precis, uneori da și alteori nu. Depinde de natura creației și de aceea ți-am și vorbit adinioară de genuri literare ca la carte.

— Iar amesteci literatura cu viața?

— Literatura pornește din viață, adică din felul cum concepem viața sau cum o trăim potrivit structurii sufletești, care, la rândul ei, depinde de fiziologie; aptitudinile psihice sunt dictate de biologie. Tu ești scriitor obiectiv și trăiești prin ochi și urechi: înregistrezi atitudinile gușăților și le realizezi estetic. Atât. Funcția ta e de a crea obiectiv; dragostea nu intră de loc în compoziția talentului tău; ea poate fi la fel cu cea

a lui Lache și a lui Mache, să zicem normală. Vezi o femeie și îți place: „te iubesc și te vreau”. Atât. Exact ca eroii tăi.

— Și tu, adică, faci altfel?

— Firește. Funcția mea este exclusiv lirică; creez din propria mea substanță, din sentimentul și sensibilitatea mea, din îndoială, din teamă, din spaimă, din bucurie, din speranță, din disperare, din suferință, pe care la nevoie mi le provoc singur.

Caragiale îl măsură, bănuitor, prin ochelari.

— Ascultă, măi, nu-i fi și tu unul din ăia care...?

— Ba, chiar din ăia! Ce n-ai băgat încă de seamă?

— Ptiu! făcu nenea Iancu scuipând gros. Să-ți fie rușine că o mai și spui.

— Sufletește, Iancule, sufletește, ca toți poeții lirici, căci poezia lirică fără durere nu se poate.

— Așadar, când iubești nu cauți satisfacția ci suferința?

— N-o caut; vine. Din satisfacție nu ies poezii ci copii; ea nu mi-a fost dată mie ci lui Lache. Aceasta-i răzbunarea lui asupra noastră.

— Și atunci ce faci în fața femeii, pe care o iubești?

— Ca toți poeții: reacționez emotiv. Îngălbenesc, roșesc, îmi pierd cumpătul; departe de ea mă zbucium: e prea frumoasă și eu prea urât; e prea sus și eu prea jos; e prea tânără și eu prea bătrân; îmi creez mereu dificultăți: e prea bogată, e prea cinstită, își iubește prea mult bărbatul, nu pot călca legile prieteniei; într-un cuvânt, scrupule morale, cazuri de conștiință. Mă pun să-i scriu, rup scrisorile – dacă ajung în mâini streine? Sufăr de insomnie; îmi pierd nopțile făcând poezii; deger prin fața ferestrelor, de mă ia la ochi și domnul Ghiță Preda; mă îndoiesc, interpretez fiecare gest, îmi zic; acum e momentul și apoi amân, nădăjduiesc și deznădăjduiesc... În timpul ăsta, sătulă de atâta așteptare și șovăire, doamna visurilor mele se aruncă, poate, în brațele unui ofițer de roșiori, care nu-i face poezii, nu suspină, nu degeră pe la ferestre, nu se îndoiește de sine și care, când vrea să fie poet, privind la lună plină, îi spune cu mâna pe gâtul iubitei: „uite, dragă, ce frumoasă-i luna, parcă-i iapa mea de la regiment”.

— Fie, măi, că urâtă meserie mai aveți și voi poeții, dădu din cap compătimitor Caragiale.

— Meserie? Spune-i blestem, că doar nu suferim ca să scriem poezii, ci scriem pentru că suntem făcuți așa și pentru că lirismul iese din zbucium. La curtea unui dinast din Sicilia, un poet se îndrăgostise de o sclavă, pe care tiranul nu voia să i-o dea cu niciun preț; într-o zi, pe când stăteau de vorbă, din odaia alăturată se auziră deodată suspinele de voluptate amoroasă ale femeii iubite; nebun de durere, poetul se repezi cu pumnii spre ușa ferecată, în timp ce tiranul își freca mulțumit mâinile:

— Suferă, poete! Așa se scriu poeziile frumoase!

Poezia lirică este expresia unui sentiment nesatisfăcut, și acum judecă-mă, dar înțelege și măreția tragică a destinului nostru.

Caragiale tăcu câteva clipe, apoi emoționat:

— Mă luași de departe, mă abrașule, dar tot te-am înțeles. Vino să te pup, și-l sărută în plină uliță, sub un felinar.

Scrutând pe urmă întunericul cu bănuială:

— De ne vede cineva, ne crede beți!

Rămase puțin locului; își scoase apoi batista de-și șterse o lacrimă din colțul ochiului.

Stânjenit, reluă:

— Să nu crezi, mă, că de emoție, că oricât le-ai ticlui tu ca la carte, nu plâng eu de atâta lucru. De frig, mă; bătu-l-ar nevoia de frig. Că tu nu vezi ce ger e, și noi stăm de vorbă ca geanabeții despre artă și despre legile creației, ba ne mai pierdem vremea și cu femeile, noi, care suntem scriitori, mă, oameni subțiri, mă: unge-mă și freacă-mă, unge-mă și freacă-mă. Arta e lucru de preț, mă, că iese din vâlvătaia asta dinăuntru. Ce știi gușății ăștia de literatură? Ei cred că a scrie înseamnă a te așeza numai la birou, și gata poezia, gata piesa! Scriitorul suferă, mă...

Și apoi, brusc, fără demarcație sigură între parodie și sinceritate:

— Ce-ai zice tu, dacă până una alta, ne-am îneca suferința într-un vinișor chihlimbariu de la Duro? L-am descoperit ieri. E mai tare decât [Lacryma Christi](#), mă, ceva

nemaipomenit.

— De ce nu, Iancule? dacă zici tu, încuviință Eminescu, uitând de toate.

— Atunci să o apucăm pe aici că e mai pe aproape...

Cotiră pe strada Academiei, în timp ce Caragiale bombănea, ca pentru dânsul:

— Arta e cevașilea, mă... e lucru subțire, mă, mătasă, mă... ceasornicărie de precizie, mă... unge-mă și freacă-mă!... Unge-mă și freacă-mă!...

-
1. *vir academicus, rector magnificus* (lat.) - bărbat academic, rector magnific [^](#)
 2. Trimitere la articolul lui Maiorescu din 1872, „[Direcția nouă în poezia și proza română](#)”, în care criticul spunea despre Eminescu:

„Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, până acum așa de puțin format încât ne vine greu să-l cităm îndată după Alecsandri, dar, în fine, poet, poet în toată puterea cuvântului, este d. Mihail Eminescu.”

Să ținem cont totuși că pe atunci tânărul poet Eminescu era un student de 22 de ani când Maiorescu îl declara deja al doilea poet al țării (după Alecsandri) - și Eminescu însuși își va judeca foarte exigent și autocritic mai târziu poeziile de la început. [^](#)

3. *Gnädige Frau* (germ.) - stimată doamnă [^](#)

XI

Sâmbătă, pe înserate, se îndrumă, ca de obicei, spre strada Batiște, la lecție și la masă. Se limpezise, se luminase: discuția cu nenea Iancu îl răzbunase asupra vieții. Își cunoștea datoria și nu venea în contradicție cu starea lui sufletească; putea iubi și totuși respecta; destinul lui nu era destinul lui Mache.

Joi noaptea când se plimbase pe la ferestre și pândise de pe maidan, se hotărâse să-și mai rărească vizitele și pentru a se deprinde pe încetul cu absența ei și pentru a nu da de bănuț printr-o plecare bruscată. Acum revenise asupra hotărârii: „cel puțin deocamdată” cum își spunea ca să-și dea răgaz; mai târziu, da. Pentru moment nu găsea motive; făgăduise; era așteptat și apoi, după gestul lui, dispariția putea fi luată drept o lașitate; i-ar fi subliniat importanța. Nu trebuia deci să lipsească de la datorie; va veni; va repara sau strica după moment și voința destinului. Intră, așadar, cu pasul lui de totdeauna, adus din umeri și cu ochii pe jos; doar musteața și-o rodea mai mult ca de obicei. Sună. Kati îi deschise, dar se dădu un pas îndărăt, nedumerită, căci avea ordin să spună că nu e nimeni acasă; știa totuși că „domnul profesor” era totdeauna primit. Poetul îi citi pe față nehotărârea și se sperie brusc. Se întâmplaseră, desigur, lucruri grave; voi să plece, dar fata îl pofti, în sfârșit, să intre în birou. Când intră i se păru că aude pași ce fug și uși ce se trântesc; aer de panică: nu-l așteptau. În biroul pe jumătate întunecat, nimeni; nici foc în sobă, focul obișnuit la care citeau din Creangă. Neîndrăznind să se așeze, rămase în picioare; i se păru că intrase într-o casă streină, cum i se mai întâmplase o dată, când nimerise într-un salon, unde fusese poftit să aștepte puțin: se încălzise la sobă, trecuse la piano și când intrase o doamnă și făcuse lumină în salon, își băgase de seamă greșeala. S-ar fi gândit la o întâmplare la fel, dacă n-ar fi recunoscut lucrurile din jur... Nu așteptase totuși niciodată ca acum. O impresie de neprevăzut, de catastrofă puse stăpânire pe dânsul. Să-i fi povestit oare Mite lui bărbatu-său scena de joi, care și luase măsuri împotriva lui? I-ar fi scris să nu mai vină. Îl apucă panica și ar fi vrut să plece... De abia acum își dădu seama de îndrăzneala gestului său; când va veni doctorul, îi va cere scuze, pe dată, și-i va făgădui că nu-i va mai călca pragul. De ce mai venise azi? Ce va spune Maiorescu, mai înțepat cu el de câtva timp? Ce vor spune ceilalți prieteni ai casei? Se auziră pași în odaia de alături. Inima îi zvâcni; pași de bărbat. Era doctorul, în haine negre, fără cordialitatea obișnuită. Părea încurcat și nu-și găsea cuvintele. Poetul făcu un pas spre dânsul ca să-i mărturisească totul.

— A, domnul poet! spuse el, simulând voioșia. Treceai, se vede, pe aici.

Eminescu tăcu, pironit de siguranța că totul e știut.

— A uitat, poate, Mite să-ți spună?

— Ce? mormăi el sfârșit.

— Astă-seară suntem invitați la masă la Mister Schuyler, ministrul american.

Poetul se descreți deodată. Își aduse aminte:

— Firește că mi-a spus, dar am uitat eu.

Se luminează; sângele începu să i se împrăștie din nou prin corp, furnicându-l plăcut. Numai atât și ce-și închipuise el! Cum se putea ca Mite să-i spună doctorului? Mai era și copilul, dar copilul nu văzuse sau nu înțelesese nimic; oricum, îl simția de partea lui. Uitase de invitația de la legația americană și că Mite îl rugase să nu vină sâmbătă. Se crezuse victima unui scrupul, pe când în realitate dăduse buzna. Ce-și va închipui Mite de insistența lui? Își ceru iertare și voi să plece. Doctorul își recăpătase însă voia bună; nimic din atitudinea lui nu trăda scena cu Baby; se silea să fie egal și curtenitor.

— Nu pleca, domnule poet, așteapt-o și pe Mite să vină. Se îmbracă pentru serată.

Eminescu se învoi. Întrebă:

— Dar Baby?

— Baby e în dormitor, în fustele maică-sii, cum e întotdeauna când se îmbracă.

Peste câteva minute veni și Mite însoțită de copil.

— Uită-te la mami, ce frumoasă e! spuse el îmbujorat.

Era într-o rochie de [tul](#) albastru, simplă, grațioasă, în decolteu, în spate aproape cu totul, în față până la rădăcina sânelui, unde strălucea focul discret al unei broșe de safir.

Poetul se simțea cuprins de emoție; se credea în fața altei femei. N-o văzuse niciodată în toaletă de seară, aproape goală, cu diamante în păr și cu licăriri de pietre în cuibul

sânului mic. Era, totuși, Mite, pe care o văzuse de atâtea ori, în fotoliul din fața focului, în haina simplă de casă sau în taiorul sobru de stradă; mică, fină, delicată, să o strângă într-un pumn ca pe un pui de păsărică.

Cum se dislocase în rochia cu trena lungă, ce înaltă și impunătoare părea! Ce albeață a pieptului, a sânilor! Ce iradiere a părului, ce degete lungi, subțiri, inelate! În imaginația lui o îmbrăcase și o dezbrăcase felurit, goală, în toate atitudinile familiare și voluptoase, dar nu și-o închipuise niciodată atât de frumoasă, de statuarică. Nu-i venea să creadă că o sărutase de curând. Gura i se încleștă, albă de spaimă, de emoție; gândurile, senzațiile i se perindau, dar buzele tot nu spuneau nimic. Ea își dădu seama de impresia ce i-o produsese; ochii i se măriră de fericire; își gustă succesul neașteptat. Devenită vorbăreață, își cerea scuze, îi explica pentru a nu știu câta oară invitația de la legația americană, pe care n-o putuse refuza; ciripea plăcut, alintat și inutil. Când, la un moment, Baby intră într-o discuție cu doctorul, într-un colț al biroului, cu buzele arse, cu ochii sfâșiați de tristețea unei mari nenorociri, privind-o ca pe o stea îndepărtată, păru a expira șoptindu-i:

— Cât de frumoasă ești dumneata! ca față de ceva inaccesibil, fără entuziasm și cu disperare chiar.

Se ridică să plece. Stăruiră cu toții, Mite, doctorul și mai ales Baby, să rămână la masă cu Baby. Copilul își aduse cuburile, cutiile cu soldați de la unchiul Ernst de la Berlin, culorile, albumurile; se bucura să petreacă o seară singur numai cu nenea Mihai. Se rugă, imploră, se supără, plânse, întrebuiță, în sfârșit, toate armele răsfățului – dar nu izbuti. Poetul nu primi. Simțea nevoia să plece, ducând în pupila lui, într-o singurătate absolută, icoana femeii aproape goală, în tul albastru, cu safire și diademă de diamante; să o admire, să o iubească, să i se prosterneze la picioare – și să sufere, să sufere; căci, știa bine, că extazul de acum se va sfârși, la urmă, în nemulțumire de sine, într-un sentiment de profundă nemernicie. Doctorul stăruie și el; se apropie de Mite și puse mâna pe broșă:

— Ai văzut broșa de safir? E darul meu de Crăciun.

Scena se întorcea spre idilă conjugală. Cu toate lacrimile lui Baby, poetul își grăbi plecarea.

XII

Se trezi în ulița rece și tot nu-i venea să creadă că ceea ce văzuse cu propriii lui ochi fusese aievea. Procesul lui sufletesc își urma cursul obișnuit. Nu era o femeie ci o ființă de basm; o vedea sus, imaterială, în aureola frumuseții sale, pe un tron înalt de trandafiri, iar el jos și miser. Cum îndrăznise să-și arunce privirea spre o ființă atât de pură? Se simți năpădit de o tristețe de moarte, o sfâșiere în fața unei fericiri imposibile; se închipuia mic și se credea umilit; îl apăsa o nemulțumire de sine, o scârbă de întreaga lui ființă, sub toate raporturile.

Poet!... Vânturător de vorbe goale... slugă la boieri; mai rău decât Nusăm Cucuș, gospodar la casa lui. Redacția?... Cafeneaua? Îi era silă de ele... fum, camarazi triviali. Mizerie. Dacă ar da boala peste dânsul, n-ar avea o sută de lei în buzunar ca să se îngrijească. Gândul îl fulgeră deodată cu ascuțimea unei senzații inedite: să muncești o viață întreagă și să n-ai o sută de lei puși deoparte! Viață e asta? Țară e asta? Dreptate e asta? Se căută nervos prin buzunare; cincizeci și șapte de lei. Atât. Era de treizeci de ani și nu avea mai mult de cincizeci și șapte de lei! Cum nu plătise chiria pe luna din urmă, de murea mai rămânea și dator. Dar nu putea muri. Ca să moară, îi trebuiau haine negre; morții nu se îngroapă altfel... și el nu le avea.

Râse; își spuse spasmodic: „nu pot muri! Sunt nemuritor! Mizeria mă conservă în viață”. Se gândi apoi la poezie; îl invadea amărăciunea. Poezie? Iluzie, nebunie; adunare inutilă de cuvinte – de imagini... Câți o înțeleg? Cui folosește? Trezise oarecare admirație – dar platonice, verbală, ineficace. I se recunoștea de unii talent – dar talentul nu trebuia să-i dea scriitorului puțința unei vieți omenești? „Talentul cu dumnealui și situațiile cu noi” păreau să spună chiar și cei ce-l laudau și ar fi trecut peste dânsul fără nicio considerație. Și cu dreptate, căci, la urmă, ce e talentul? Cine l-a văzut? Cine l-a cântărit? Talentul e o ficțiune, pe când diplomele sunt o realitate, garantată de mai multe iscălituri oficiale. De aceea îl și dăduse afară cu umilință și ocară din micile slujbe, în care fusese numit. Mai rămâneau... gloria, reputația, satisfacția de a fi cunoscut.

Se strâmbă amar. Unde-i gloria să o pipăie? La cafenea, din zece scriitori strânși la o masă, cinci pretindeau că n-are talent, doi că e o simplă creatură a junimiștilor, unul se ferea de dânsul de teamă să nu-i ceară ceva cu împrumut; al zecelea îl admira pentru că-i laudase și el cândva o poezie. Gloria la cafenea e contestație, ură sau admirație cu reciprocitate; în stradă, în public, în lume, jos o masă de analfabeți, sus o

pătură suprapusă, străină de tot ce se scrie în românește, își aminti brusc de o scenă din vacanța trecută. Pe un amurg frumos de toamnă, se afla într-una din mahalalele Botoșanilor, invadată de grădini, încărcate de roade. Dintr-o cârciumă ascunsă în pometuri și flori ieșise deodată pe poartă un domn bine îmbrăcat, rumen, plăcut altfel la înfățișare dar beat, care ridicase brațele în sus spre dânsul și exclamase îngălat:

— Frumos e dom'le, pe aici, pe la dumneavoastră la Botușeni!

Respiră adânc mireasma pământului violet și moale, a ierbii înalte.

— Aer, dom'le! Nu ca la noi la Iași... Am fost eu în multe locuri, dar ca pe aici, pasă!

El tăcuse.

— Nu știi dumneata, dom'le, unde stă profesorul Ghețu?

— Nu știu.

— Da' de ce nu știi? Nu ești de pe aici?

— Așa și așa...

— Cum așa și așa? se ițise brusc omul pus pe ceartă. Ce fel de vorbă e: așa și așa?

— Oprește-te, dom' Mitică, se auzise deodată un alt glas din poarta pe care ieșiseră încă trei oameni beți, tovarășii de chef ai lui dom' Mitică; se apropiaseră împleticindu-se:

— Oprește-te, dom' Mitică; dumnealui e de ai noștri, dar stă acum la București. E dom' Eminescu. Mă prezint: Pânzariu, zise el, întinzându-i o mână umedă.

Tăcere.

— Pânzariu, de... mă cunosc toți în oraș. Noi știm cine ești mata. Respect!... Vezi, dom' Mitică, dumnealui e scriitor...

— Cum scriitor?

— Scrie... Uite așa (făcu țuguind mâna) scrie tot ce se întâmplă pe aici pe la noi... prin mahala. Las' că știm noi, dom' Eminescu. S-a auzit și pe aici.

Ceilalți trei îl îngânară în cor:

— Am citit scrierile matala.

Îndulcit, la despărțire, dom' Mitică îi declara sentimental cu mâna pe piept:

— Cum să nu știm noi cine-i dom' Eminescu. Apoi, acasă la Ieși, am tăti cărțile matala... Nevastă-mea le citește în fiecare zi.

În nevoia de a se umili, îi trecu prin cap o idee ciudată; râse diabolic; își va face dovada. Pe Scaune, în dreptul unei case boierești, în poartă, un colonel, gata să plece, se uita bănuitor la cer. Se apropie de dânsul:

— Domnule colonel, mi s-a spus că pe aici pe aproape stă Mihai Eminescu. Nu știți dumneavoastră unde?

— Avocatul? făcu, îndatoritor, colonelul.

— Care avocat?

— Avocatul Emil Mihăilescu cu trei case mai înainte, tot pe dreapta.

— Nu, scriitorul Mihai Eminescu.

Colonelul dădu din umeri și-și văzu de drum; n-auzise de dânsul. Înverșunat se adresă și altor trecători, aleși după categorii sociale și vârstă, un domn bătrân, o doamnă tânără, un licean, un funcționar comercial; n-auzise nimeni de dânsul. Atunci unde e gloria căreia artiștii le jertfesc realitățile vieții? Reputația literară este născocirea câtorva zeci de oameni de cafea, unde se otrăvesc cu alcoolurile bârfelii, se invidiază și se înțepă ca aricii strânși la un loc.

Cu astfel de gânduri întunecate, ajunse în dreptul locuinței sale din fundul Caimatei. În curte, beznă și troiane de zăpadă neridicată; zăpada violată de murdării domestice; vântul fluiera răgușit prin pridvoarele ruinate. Se poticni pe scara ruptă; în cerdac tot vânt; nimeni în jur; baba Luța dormea departe; cofeiul de apă înghețase în tindă; în fundul sălii înguste o gazorniță afumată fumega. Se plecă să nu se lovească de prag; în odaie frig și duhoare. Adulmecă; după sobă se aflau rufe murdare uitate acolo de două zile de baba Luța. Le luă în brațe de le aruncă în odaia cu boarfe în dezordine; deschise fereastra ca să lase să intre aerul rece; cel puțin să nu mai miroase. O închise apoi și se așeză la masa de brad; nu izbutise încă să aibă un birou; nici foc în sobă nu

i-ar fi stricat. Căzu cu capul între palme și se adânci în mizeria existenței lui; își aduse apoi din odaia de alături o oglinjoară crăpată, de se privi: nebărbierit. De ce nu se bărbierise când știa că merge ia dânsa? Cravata destrămată, cămașa țărâită de baba Luța, în dreapta lângă guler; gulerul slinos. Se lovi cu pumnul în cap și gemu. Avea în buzunar cincizeci și șapte de lei; de ce nu-și cumpărase o cravată, un guler, o cămașă? De ce nu se răsese?

Se compară: ea albă sub lumina policandrelor, strălucind de briliante și safire, și el murdar, neîngrijit. Îi fu silă. Toată tragedia lui vestimentară îi reveni tăios în minte; de abia acum o simțea. Nu se mai gândi la epocile de lipsuri, ori de rătăcire cu trupele de actori, ci la epocile în care avea cu ce trăi. Niciodată nu fusese îmbrăcat pe de-a-ntregul; când avea haine noi, n-avea pălărie; când avea pălărie nouă, n-avea ghete; când avea ghete, n-avea cămașă curată; când avea cămașă îi era cravata destrămată; totdeauna i-a lipsit ceva; totdeauna s-a temut de o privire stăruitoare îndreptată asupra lui, ca să nu descopere o ruptură, o pată, o necurătenie. Fusese o dată invitat la masă la [Lascar Catargiu](#), care-l prețuia și voia să-l cunoască mai deaproape. Se îmbrăcase îngrijit, cu jachetă nouă, cu tot ce avea mai curat; în drum se oprise câteva minute la Hugues, unde, la o masă, se nimerise Goicea, un ziarist acru. Cum aflase unde se duce, îl măsurase de sus în jos, îl privise stăruitor și dăduse din cap sceptic și cu dispreț. „E invidios” își spusese el. Peste doi ani îl întâlnise la un colț de stradă; știa că înnebunise; în adevăr, pe un frig înțepător, cu pălăria în mână, el bălăbănea din cap, vorbind singur. Căutase să-l ocolească, uitându-se în altă parte, când se auzise strigat pe nume:

— Treci mândru pe lângă mine și te faci că nu mă vezi? Te duci iar la Catargiu? Hai? De aia ești, poate, cu nasul pe sus? Ascultă, măi poetule, dacă te duci la dânsul, schimbă-ți cravata, că aia de atunci era ruptă, să nu ne faci de răs pe noiăștia, care nu mâncăm pe la mărimi.

În sminteala lui, nebunul își mai amintea de cravata lui, din pricina căreia, se vede, îl măsurase și-l privise cu dispreț; nu i-o spusese atunci, dar se răzbuna acum. Un val de sânge i se urcă în obraz. De ce se lăsa în starea de părăsire de sine? Atâția oameni mai săraci decât dânsul, se purtau îmbrăcați cuviincios, pe când el nu putuse, nu izbutise nici chiar când încercase. Nu avusese niciodată o legătură cu vreo femeie, fără neliniște și teamă; haina era descusută subsuoară; ciorapii puteau fi rupți și rufăria neprimenită. Se reținuse de atâtea. Ori numai din panică. Deși simțea dureros privirea oblică îndreptată asupra manșetei rămasă fără buton sau asupra gulerului, părea nepăsător față de dezordine. De unde-i venea atunci nepăsarea? Nu-i lipsea nici simțul demnității personale, nici facultatea înregistrării tuturor jignirilor aduse, ci

numai putința reacțiunii în planul existenței materiale. Primenirea rufăriei, grija hainelor, curățenia strictă a corpului, i se părea a reclama o multiplicitate de eforturi, de care nu se simțea în stare; buna lui voință parțială și oarecum teoretică, nu mergea până la combinarea eforturilor în vederea unui scop unitar; îi lipsea întotdeauna ceva și absența unui singur lucru legitim prin logica ei și alte absențe; căderea unui nasture, de pildă, legitimă căderea mai multora; prezența unei pete scuza pe cea a mai multora. Incapacitatea de reacțiune provenea din convingerea metafizică a lipsei de sens a oricărei eforturi susținute. Mare sau mic, prețuit sau disprețuit, spulcuit sau desmățat, primenit sau nu, la ce bun? Distincțiile sunt iluzorii, satisfacții mărunte. „E un nepăsător” îl judecau cei din jurul lui, pe când el era doar un resemnat, din incapacitate de reacție. Îl călcaseră atâția în picioare; îi contestară și dreptul la o bucată de pâine.

Deși rămăsese, în aparență, indiferent, suferea totuși de inferioritatea, în care se vedea. Acum în noaptea rece, în mizerul decor al vieții lui, suferea în deosebi; îl strivea contrastul dintre idolul făurit de propria lui imaginație și trivialitatea existenței lui. Din puținele elemente ale decorului văzut, din tulumul albastru, din broșa de safir, din vălvătaia părului auriu, din pielea albă întrezărită până în depărtările intime, imaginația lui crease o ființă distantă, învăluită într-un nor de mister, de puritate ce nu-și putea scobori ochii spre dânsul. Cum să reacționez ca să o câștig? Cu ce să începă? Totul era de făcut. Nimic în chilia asta nu era la locul lui... Se gândi cu amărăciune la Nusăm Cucuș, la figura lui speriată, când îi văzuse dezordinea din casă... și cum îl declarase brusc în „domnu’ Eminovici” din „conul Mihăiță”... Se mai gândi și la propunerea lui de a-i găsi o gospodină; ba îi și oferise pe duduia Olimbia, fata coanei Cleopatra, Hopuleasa, de, văduva dascălului de la Sf. Ion. De la o fereastră cu mușcate, poate ca ea și visa la dânsul, gata să-i deretice prin casă, să-i facă ordine în lucruri, în viață. Încercă să și-o închipuie. O vedea galeșă și codană, subțirică și încondeiată... Dar ce departe era!... Cât de complicat i se părea totul! Câte eforturi trebuiesc pentru a împlini ceva, pentru a muta un lucru din loc – dar încă pentru a descrie gestul uriaș, care să-i schimbe așezarea vieții lui pulverizate din lipsa voinții. Cum să facă fericirea altuia, când el nu și-o putea face pe a lui? Ridică mâinile cu desperare, și se prăbuși plângând pe canapea...

XIII

În ochii măriți la început ai poetului, Mite citise o admirație, ce nu-i putea încăpea, ca un pian cu coadă, care nu intra pe ușa prea mică a salonului; numai cu greu izbutise să o vâre întregă în toată splendoarea frumuseții și a înălțimii ei dislocată de rochia lungă și de spaima frenetică a ochiului lui. Se bucurase; femeia dintr-însa se deșteptase în toate instinctele de cochetărie și de vanitate... Vorbise volubil, căutase să se apropie de dânsul, cu cât se străduise cu atât buzele îi rămăseseră mai închise și ochii se încărcaseră de o tristețe ce creștea ca o pânză de ceață. Nu înțeleșese de ce extazul atât de vizibil întâi se prefăcuse în melancolie; nu pricepea că cu cât era mai frumoasă cu atât se depărta mai mult, cu atât devenea mai inaccesibilă. Când voise să-l mai rețină ca să i se dea prin parfumul cărnii ei, refuzase, și se grăbise să plece; dacă nu înțelegea încă motivul unei atitudini ce i se părea ciudată, prin intuiția ei de femeie, înțelegea totuși că punctul de plecare al bucuriei și durerii lui se afla într-însa; că în ochii ei albaștri își găsea climatul sufletesc...

Impresia o avusese mai demult, dar întâmplarea de acum o convinsese și o umpluse de unda unei mari bucurii; imprecis încă, sentimentul ei începu a se întări și el; îl iubea, negreșit. Ar fi voit să rămână, să nu se mai ducă la serată; să facă focul în soba stinsă și să-și ia lecția obișnuită de limba română, alături de dânsul, ca să-i simtă frumusețea, a cărei conștiință și vanitate i se treziseră acum brusc – dar simția că el n-ar fi voit; darul îi era nefolositor. De ce nu voise?... Se intimidase, probabil; se considera mulțumită și cu această biruință.

Cu mintea plină de vuetul scenei trăite plecă la legația americană. Mister Schuyler era un bărbat la vreo cincizeci de ani, americanul clasic, zvelt, athletic, cu ochii albaștri, cu obraji roșii și fragezi, cu dinți solizi, cu mișcări sportive. O primi fără să se sperie, și se aplecă să-i sărute mâna cu gestul de a respira o floare; admirația din privire își șterse repede senzualitatea într-un omagiu curtenitor. Mister Schuyler era un prieten al casei. În afară de câțiva diplomați, mai erau și Maiorescu, Carp și [Teodor Rosetti](#). Așezată lângă american, ea privi circular la bărbații în smoking și la femeile în decolteu; ochii tuturor se concentrau spre dânsa; privirea consilierului de legație german, von Gablitz, i se păru, în deosebi, împlântată pe linia sânelui despuiat. În atmosfera de dorință, simți o ușoară amețală, întoarsă repede spre melancolie. Pentru întâiași dată, de când îi cunoștea, i se întâmpla să-și amintească de dânsul printre străini: în larma discuției vesele, în întretăierile de priviri ce o răscoleau și o

învăluiau într-o plasă de senzualitate spirituală, ea se gândea, până la obsesie, la omul ce o privise o clipă cu extaz și apoi se întristase ca de o nenorocire.

În timp ce Schuyler o întreținea de ultimul concert al lui Coronini, absentă, ea își spunea: „E oare cu puțință să-l iubesc?” N-o interesa concertul lui Coronini, nici politica lui [Bismarck](#), asupra căreia Carp se dezlănțuise în paradoxe. O interesa numai absența lui.

Privi în jurul mesei, ca și cum ar fi vrut să-l descopere: dădu din nou peste privirea lui von Gablitz, dilatată și împlântată în sânul ei. Îi făcu plăcere; ar fi voit să i-o prindă în mână și să i-o ofere lui ca dovadă a prețuirii altora.

Fiindcă nu-l vedea și nici nu se putea gândi în voie la dânsul, se sili să aducă vorba de el. Își aminti de scena venirii lui și i-o povesti și lui Maiorescu din față. Mister Schuyler ascultă-cu politeță de gazdă:

— Eminescu? spuse el, gutural. Nu e tânărul cu fruntea frumoasă și cu figura inspirată, pe care l-am întâlnit la masă la dumneata?

Vorbele lui Schuyler o umplură de o satisfacție nemărginită; se îmbujoră de plăcere și de teama de a nu fi surprinsă în sentimentul ei. Îl întâlnise, în adevăr, o dată la masă la dansa și nu-i scăpase figura în care se oglindea, deopotrivă și inteligența vie, dar și absența contemplativă; îi citise geniul pe frunte și inspirația în privire. I se păru atunci, brusc, că-l văzu intrând pe ușă ca Mântuitorul în chilia anahoretului, cu ochii profunzi, calzi, melancolici, cu fruntea largă, boltită, încăpătoare și dominând lumea asta de diplomați în haine negre și de femei decoltate, simple utilități sociale. Uitase cu totul de american, care o întrebă, placid:

— Mister Eminescu face poezii?

Mite izbucni ca din pușcă:

— Poezii, mister Schuyler! Cele mai frumoase poezii ce s-au scris în limba asta, căreia i-a dat un farmec și o dulceață unică.

— A-oh! făcu americanul curtenitor.

Ațâțată de răceala lui protocolară, Mite nu se mai putu opri:

— În afară de asta, e una din personalitățile cele mai puternice; are o mare cultură

filosofică iar iluminarea patriotică îi dă vorbelor lui un accent de sinceritate profetică.

Americanul aprobă iarăși indiferent:

— A-oh!

Când i se păru că femeia își isprăvisese entuziasmul, se întoarse spre dânsa:

— Desigur că mister Eminescu are o situație potrivită meritelor lui.

Mite îl privi aspru, cu o tremură nervoasă a sprincenei drepte. Nu răspunse. De bună-credință, el stăruie însă:

— E profesor la Universitate? E membru al Academiei? A fost membru al Guvernului regal? Are vreo însărcinare culturală?

Întrebarea ieși ca o sabie din teacă; fără nicio ironie, omul se informa doar.

— Nu-i nimeni profet în țara lui, scrâșni Mite printre dinții strânși.

Cum americanul nu păru totuși convins, ea izbucni:

— Nici [Edgar Poe](#) n-a fost, după cât știu, președintele Republicii Statelor Unite, ori măcar membru al Academiei federale din Washington!

Arătând apoi cu mâna spre masă:

— Pentru asta sunt buni dumnealor.

Americanul râse și, ca și cum ar fi primit o minge de tenis în piept, spuse:

— *Very well!*

Plecându-se apoi în gest de [menuet](#):

— Versurile lui mister Eminescu trebuie să fie, în adevăr, foarte frumoase.

— De ce? făcu Mite, bănuind o ironie.

Curtenitor, americanul îi dădu replica:

— Pentru că frumusețea versurilor lui se oglindește în strălucirea ochilor dumitale, mistress Kremnitz.

Mite se descreți. Cum poezia lui mister Eminescu nu-l interesa, americanul prefera să vorbească despre concertul lui Coronini. O rugă deci să-i dea în traducere, o poezie a lui și crezu discuția închisă. Se porni apoi în considerații asupra artei lui Coronini cu amănunte tehnice; era violonist și avea teoriile lui. Mite nu-l asculta; gândul îl flutura tocmai asupra momentului apariției ei în toaletă de seară, în cadrul ușei, și a extazului cu care o privise, cu ochii dilatați, somnambulici. Mister Schuyler continua să se arate mai puțin mulțumit de Coronini decât anul trecut, când îl auzise la Viena. Mite tăcea; n-o interesa Coronini, n-o interesa nici concertul de anul trecut; n-o interesa nici mister Schuyler. N-o interesa decât el; ar fi voit să-l mai vadă intrând pe ușă. Mister Schuyler se obosise însă să vorbească singur, fără răsunet, și o întrebă dacă finalul [Appassionatei](#) nu i se păruse cântat într-un tempo mai lent decât cerea momentul.

În timpul acela ea își aminti de scena supărării lui Baby, când, după ce încercase toate mijloacele să-l împiedice de a pleca, începuse să-l bombardeze cu ce-i ieșea înainte, cu soldați de plumb, cu pietricele, ba și cu o cutie de culori, ce i se strecurase în buzunar, fără ca el să observe. Se gândea la surprinderea lui, când o va găsi și, neauzind întrebarea americanului, se porni pe râs.

Atins, Mister Schuyler o privi lung – dar ea continua; își dădea seama de situație, dar nu se putea opri, râdea mereu nervos. Când, în sfârșit, izbuti să se oprească, se întoarse, rușinată, spre american:

— Mister Schuyler, îți cer iertare. Ai înțeles, desigur, că n-am râs de întrebarea dumitale.

Americanul se înclină protocolar.

— Am înțeles, negreșit, că în momentul de față aveți alte preocupări.

Apoi, fin, ironic, se adresă lui Maiorescu:

— Excelență, data viitoare, când veți veni la legație, mi-ați face mare plăcere, dacă ați aduce și pe mister Eminescu, de care am auzit că e un mare poet.

Cătând la Mite, Maiorescu se învoi cu o ușoară ridicare din umeri, ca și cum ar fi voit să spună: „se și nimerește”.

XIV

A doua zi, duminică, pe la patru după amiază, pe când Mite se juca în birou cu Baby, auzi soneria; peste câteva minute Kati îl anunță pe „domnul profesor”.

— Să intre! exclamă ea mirată, cu tremurătura nervoasă a sprâncenei drepte.

Nu-l aștepta; se sculă repede cu altă grijă ca înainte; își înfoie părul auriu, își rânduie haina; o undă de roșeață îi trecu pe sub pielea fină a obrazului; ca și cum pe ușa deschisă avea să vină primăvara, tremură ușor, copac umflat de vânt. Poetul intră, închis, posomorât, absent; se trudiră, ca doi străini, să găsească un subiect de conversație... I se trezi impresia revenirii târzii pe locurile unei străluciri trecute; vizita de a doua zi făcută unui castel, care, după ce arsese în torțe de lumini răsfrânte în oglinzi infinite, răsunase de orchestre nevăzute și de dansuri aeriene, tânjia acum cu luminile stinse, cu muzicile ațipite, cu mobilele acoperite. Biroul i se păru șters și neprimitor; femeia în rochia de casă nu mai era apariția în tul albastru, goală și strălucirea pielii ei satinată și în incendiul diamantelor din păr și al safirelor de pe sân. Excitația căzuse și ochiul percepea realitatea în latura ei mărunță. Și în sufletul femeii încolțise același sentiment de decepție; iată omul pentru care se exaltase la legația americană, a cărui absență în mijlocul unei societăți atât de strălucite o sfredelise chinuitor; îi părea acum [bizotat](#), bec lipsit de incandescența firului interior. Stăpâniți de aceeași impresie de năruire, rămăseseră câteva clipe în așteptare. Stângaci, ca și cum s-ar fi simțit gol, se scuză de sosirea lui neașteptată; venise numai pentru câteva minute ca să-i aducă micuțului cutia de culori, rătăcită în buzunarul hainei. Mite își aminti de scena cu mister Schuyler și râse; de la deziluzia mută a începutului trecu la o atitudine nervoasă, cu care voia să și-o acopere. Povesti zgomotos întâmplarea de la masă, râsul ei la amintirea cutiei uitate în buzunar, discuția cu mister Schuyler, și propunerea americanului făcută lui Maiorescu. El nu răspunse nimic; părea absent. Puse cutia lângă copil.

— Domnule Baby...

Răzimat în cot, copilul se făcu a nu auzi:

— Domnule Baby, v-am adus cutia de culori...

Baby continua să privească aiurea cu mutrișoara încordată și severă.

— Nu voiam să credeți că v-am furat-o. Nici n-am putut dormi de grijă să nu mă bănuți; de aceea m-am grăbit să vă o aduc.

— Las-o aici, mârâi dușmănos copilul.

— Am lăsat-o și acum rămâneți cu bine, domnule Baby, pentru că plec pentru totdeauna.

Ciulind deodată urechea, copilul își întoarse capul:

— Și de ce pleci pentru totdeauna?

— Pentru că, dacă nu mai vorbești cu mine, eu nu mai am ce căuta aici.

Copilul se uită lung, când la poet, când la maică-sa, ca să afle adevărul.

— Mami, nu spune minciuni nenea Mihai?

Mite îl dojeni:

— La noi, aici, nu spune nimeni minciuni. Să nu mai vorbești așa.

Poetul făcu un pas spre ușă.

— Chiar pleci?

— Dacă nu mă iubești!

Baby îi sări atunci în brațe și-l apucă de gât cu amândouă minutele.

— Nu pleca.

— Ba tot am să plec, dar nu pentru totdeauna. Mai viu pe la tine.

Mite îl întovărăși până la ușă; el se opri o clipă și, ca și cum abia atunci și-ar fi adus aminte, rosti șovăitor:

— Uitasem să vă spun, doamnă, că am mai venit pentru ceva...

Femeia deschise ochii mari în așteptare; pentru a-i abate însă solemnitatea vorbii, îl întrerupse:

— Credeam că ne-am înțeles de mult să dispară dintre noi formulele de politeță... Să-ți spun drept, preferam cum îmi spuneai la început, când ne-am cunoscut: mata. E mai blând.

— Știu eu? răspuse el. E un moldovenism adus de acasă la București, unde mi s-a părut apoi că nu se potrivește cu tonul protocolar al relațiilor...

Mite așteptă... El reluă încurcat:

— Uite ce, gnädige Frau, mi-aduc aminte... cred... mi se pare că ți-ai exprimat odată dorința de a avea o poezie de la mine.

— Da, izbucni femeia, brusc invadată de emoție.

— Așa că eu mi-am permis să vii azi anume ca să-ți aduc o poezie scrisă pentru dumneata.

Mite se luminează ca de o geană de foc.

— Dumneata?... dumneata?...

Nu-și găsi cuvintele:

— Dumneata mi-ai făcut o poezie?

— Da, răspuse el cu aerul unei mărturisiri vinovate.

Recunoștința izbucni în ea cu violența unui șuvoi scăpat dintre stânci; s-ar fi aruncat să-i strângă mâna, să i-o sărute poate; tot mai încurcat, el se scotocea însă nervos prin buzunare. N-o găsea; își scotoci și portmoneul fără folos; căută prin hârtii, scrisori, manuscrise. Nimic; se îmbroboni pe frunte, când își aduse brusc aminte:

— Am pus-o în cutia de culori a lui Baby, ca să fiu mai sigur că n-o uit.

Era, în adevăr, acolo și i-o dădu împăturită. Plecă apoi. Rămasă singură, Mite trimise copilul să se joace în sufragerie, se așeză în fotoliul de lângă sobă și citi:

*Atât de fragedă te-asameni
Cu floarea albă de cireș
Și ca un înger dintre oameni*

*În calea vieții mele ieși.
Abia atingi covorul moale
Mătasa sună sub picior,
Și de la creștet până-n poale
Plutești ca visul de ușor.
Din încrețirea lungii rochii
Răsai ca marmora în loc –
S-atârnă sufletu-mi de ochii
Cei plini de lacrimi și noroc.
O vis ferice de iubire,
Mireasă blândă din povești,
Nu mai zâmbi! A ta zâmbire
Mi-arată cât de dulce ești.
Cât poți cu-a farmecului noapte
Să-ntuneci ochii mei pe veci
Cu a gurii tale calde șoapte,
Cu îmbrățișări de brațe reci.*

*Deodată trece-o cugetare.
Un vâl pe ochii tăi fierbinți:
E-ntunecoasa renunțare,
E umbra dulcilor dorinți.*

*Te duci, ș-am înțeles prea bine
Să nu mă țin de pasul tău.
Pierdută veșnic pentru mine.
Mireasa sufletului meu!*

*Că te-am zărit e a mea vină
Și veșnic n-o să mi-o mai iert,
Spăși-voi visul de lumină
Tinzându-mi dreapta în deșert.*

*Ș-o să-mi răsai ca o icoană
A pururi verginii Marii,
Pe fruntea ta punând coroană,
Unde te duci? Când o să vii?*

O citi o dată, de două, de trei ori, într-o năvală de sentimente și de senzații ce o împiedicau să o înțeleagă; i se păru că uitase românește; căută în dicționar forma necunoscuta „tinzându-mi” în loc de „întinzându-mi”, și, numai după multă încordare, înțelese totul. Își realizase visul de a inspira un geniu; instinctiv, își puse speranța într-însul: se vedea acum; întinsă – albă, încremenită pentru veșnicie, îmbălsămată în aroma armoniilor nemuritoare. Ea era „floarea albă de cireș”, se recunoștea; recunoștea și scena de ieri:

*Abia atingi covorul moale,
Mătasa sună sub picior,
Și de la creștet până-n poale
Plutești ca visul de ușor.*

*Din încrețirea lungii rochii
Răesai ca marmora în loc —*

...momentul intrării ei pe ușă, în rochia de tul albastru cu trena lungă. Îi apăruse venind ca în vis și se oprise apoi ca un monolit încremenit de marmură. Își aminti extazul ochilor lui măriți și, la urmă, sfâșierea despărțirii:

*Te duci ș-am înțeles prea bine
Să nu mă țin de pasul tău.*

*Că te-am văzut, e a mea vină,
Și veșnic n-o să mi-o mai iert,
Spăși-voi visul de lumină
Tinzându-mi dreapta în deșert.*

I se stinseră luminile din privire și un sentiment de desperare i se citise pe chipul sumbru. Pentru că apariția ei în cadrul ușii i se păruse „un vis de lumină” de scurtă durată, pe când plecarea la legația americană o plecare pentru totdeauna – trecuse brusc de la extaz la desperarea încleștată. Îl vedea, în imaginație, pornind, sumbru, zguduit de emoție, dar și distrus de senzația pierderii definitive; și-o va fi închipuit la recepție, în mijlocul lumii alese, elegante, de diplomați și miniștri, într-o atmosferă de lux și senzualitate, inaccesibilă, în timp ce ea, acolo, se gândise numai la dânsul și-i exaltase geniu în fața americanului sceptic, el, cumpănit între extaz și desperare, se așezase, probabil, la masa de brad, petrecuse o noapte de insomnie ca să o evoce și să o îmbălsămeze pentru veșnicie în leagănul de mătase a versurilor armonioase. Tot ce era în ea senzualitate feminină, tot ce era senzualitate artistică, tot ce era vanitate, o

răscoli adânc; emoția îi paralizase simțirea, cugetarea; căzu cu fața pe hârtie, plângând. Copilul intră în birou.

— Mami! de ce plângi? sări la dânsa, speriat.

Ea nu-i răspunse; nu-și mai putea opri lacrimile.

— Mami, de ce plângi? o întrebă din nou el și îi scoase din mâini foaia de hârtie. Se uită la ea, căutând să silabisească:

— E scrisul lui nenea Mihai, recunosc copilul.

— Da.

— Scrie ceva rău în ea?

— Nu; e o poezie.

— Da' ce, poeziile te fac să plângi? Eu știu patru poezii și niciuna nu mă face să plâng.

— Nu toate. Unele sunt însă așa de frumoase că-ți vine să plângi.

— Nenea Mihai scrie poezii care te fac să plângi?

— Da.

— Atunci, dacă te fac să plângi, am să-i spun să nu ți le mai dea.

— Nu, Baby, pentru că am plâns de bucurie.

— De bucurie? Eu n-am plâns niciodată de bucurie, bombăni el mirat...

Poetul plecă, petrecut de privirea plină de înțeles a domnului Ghiță Preda. Era mulțumit de sine și de poezia pe care i-o închinase; senzația lui pornea din buna credință. Mite se învelise în versurile lui că într-un giulgiu de armonie verbală și, totuși, poezia...

Atât de fragedă te-asemeni...

o începuse și o realizase într-o primă formă cu șase ani înainte. Cine i-o inspirase?

Nu-și mai aducea aminte. Poate Veronica... Trecuse timp de atunci și poezia trecuse și ea prin versiuni felurite, se scurtase și se lungise, își scuturase versurile prin alte poezii, se clătise în apele numeroaselor variante. Numai după șase ani de prefaceri, după ultima lovitură de clește a întâlnirii lor, ajunsese în forma în care, pe o mică foaie împăturită, o strecurase în cutia de culori a lui Baby. Femeia o citise cu extaz, și-l închipuise petrecându-și noaptea în fiorii inspirației, la masa de brad; din tulpul albastru al rochiei ei de seară, din decolteul pudrat și din marii ei ochi albaștri își scosese murmurul versurilor. Așa scria ea: la biroul de lemn de trandafir, cu oglinda în basculă, compunea cu ușurință poezii, nuvele, romane, piese; geniu facil, nu cunoștea munca trudnică și nu scria pentru timp ceea ce nu făcea cu dânsul; din cele câteva zeci de volume ale ei nu ne-a rămas niciun ecou; iedera grațioasă a amintirii ei s-a răsucit doar pe columnele de marmoră ale câtorva strofe ale lui Eminescu. Controversa artei, văzută sub dublul aspect al inspirației și al muncii artistice, era, de altfel, mai veche între dâșii în ceasurile de lecție:

— Ce este arta? îl întrebase ea odată.

— Nu știu ce e arta, îi răspunsese, dar simt de unde începe. Artă unui scriitor nu stă în ceea ce scrie, ci în ceea ce nu scrie; nu stă în ceea ce lasă, ci în ceea ce șterge. Artistul își creează o limbă nouă, un nou mod de expresie; artă nu e inspirație, ci realizare tehnică; a scrie zece pagini și a lăsa zece rânduri este semnul indiscutabil al prezenței unei conștiinți: artă începe de aici.

Mite zâmbia și-i lua teoriile drept paradoxele unui scriitor cu elaborație lentă, pe când mâna ei alerga sprintenă pe foaia de hârtie albă. Satisfacția de a-l vedea compunându-i sub biciul emoției o poezie în spațiul unei singure nopți, îi era cu atât mai mare; în ea citea, în sfârșit, biruința inspirației.

...Deși îi trebuise șase ani ca să o scrie, el își simțea totuși conștiința împăcată; își socotea gestul spontan și vedea în Mite pe inspiratoarea poeziei, fără să-și scruteze adâncurile. Nu-și da nici el seama, cine îi inspirase poezia aceasta, ca și pe celelalte; Veronica, Cleopatra¹ ori Mite? Toate și niciuna din ele, deoarece, în realitate, el nu cântase decât un tip imaginar creat de sensibilitatea lui și identificat sporadic în câteva exemplare întâlnite întâmplător. O poezie începută pentru Veronica putea fi închinată lui Mite, fiindcă amândouă se topeau în tipul ideal al femeii eminesciene: mică, albă, cu ochi albaștri, blondă, cu păr auriu, cu „mănuțe reci”, cochetă și frivolă: „floare albă de cireș” cu mersul „ca visul de ușor”, femeia înger, blândă – ce se depărta apoi, încetul cu încetul, și se estompa sub forma inaccesibilă a „verginii Marii” spre care-și tindea „dreapta în deșert”...

-
1. *Cleopatra Poenaru Lecca* - fiica pictorului [Lecca](#) și verișoara lui Caragiale, i-a inspirat lui Eminescu o scurtă dar intensă pasiune. [^]

XV

O săptămână după prima sărutare...

— Ce-ar fi de ți-aș spune tu?

— N-ar fi nimic; dar de ce sa-mi spui tu?

— Nu găsești că e mai dulce?

— Poate. Dar cuvintele trebuie să vină spontan, necesar. Crezi că între noi tutuirea a ajuns necesară?

— Poate că ai dreptate, dădu el din cap resemnat.

— Și apoi, adaoase ea glumind, ca să-i încerce ciudata reținere, de care de o săptămână se mira, chiar în *Aniversara* dumatiale, Cezara¹ îi spune ea mai întâi iubitului ei tu.

— Așa e, răspunse el aproape convins de un argument atât de șubred...

— Să păstrăm deci ritmul literaturii, continuă ea cu o surdă iritare, cumpănindu-se între glumă și ironie ușoară.

— Să-l păstrăm, consimți...

Stătu o clipă ursuză și nervoasă.

— În lumea obișnuită, își reluă ea vorba, mușcându-și buzele, nu începe femeia cu tu.

Senin, absent, cu o candoare peste moment și veac, el îi replică:

— Eu nu fac parte din lumea normală.

Crezu că-l atinsese.

— N-am voit să-ți spun asta. Știi cât te prețuiesc; știi că te privesc ca cel mai mare talent al țării; peste dumneata nu văd nimic mai înalt. Poezia ce mi-ai închinat-o m-a

zguduit în toate fibrele simțirii; am plâns cum n-am plâns niciodată; am plâns de bucurie, de emoție, de fericire că ți-am inspirat versuri atât de frumoase; că te-am întâlnit și că îți cunosc geniul și presimt tot ce va ieși din el.

— Îmi dai prea mult...

— Îți dau cât ți se cuvine și aș dori să adaug și ce nu-ți dau alții. Dar n-am voit să-ți spun asta, am vrut să spun, că în raporturile obișnuite între un bărbat și femeie, i se cuvin totdeauna bărbatului inițiativele.

— Inițiativele?

— Firește.

— Poate, reluă poetul tot mai visător: ai desigur dreptate, dar eu am văzut totdeauna altfel femeia.

— Cum?

— Am văzut într-însa o experiență mai mare.

— O experiență mai mare? De unde să o aibă? Presupunerea dumitale e aproape jignitoare.

— Cuvântul poate nu e bine ales pentru că e vorba de o forță ce precede experiența, de feminitatea compusă din viclenie, bunătate, blândeță, forță mascată, finețe calculată; femeia e o mână trecută prin păr ce înseninează o frunte amanta, femeia e o protecție; ea trebuie să aibă deci și inițiativa amoroasă.

— Rămâi în paradox.

Mite privi lung, neînțelegătoare la omul cu ochi absenți.

— Și ai întâlnit vreodată o astfel de femeie cu experiență și inițiativă?

— Niciodată. Am visat-o, am așteptat-o, dar n-a venit. Cred totuși că există, de vreme ce am conceput-o și răspunde unei necesități sufletești.

Mite dădu din cap:

— Cine știe?

Tăcere mai lungă, apăsătoare, întreruptă de întrebarea lui fără rost:

— Dar, dacă aş începe eu, te-ai supăra?

Încăpățânarea lui într-o atitudine atât de copilăroasă de a cere drepturi ce se iau de la sine, ori nu se iau de loc, o făcu să ridice din umeri.

— Numai faptul că mă întreb și te gândești că aş putea să mă supăr, arată că n-a sosit momentul acestei intimități și tutuirea nu răspunde realității.

El păru a nu înțelege; stăruie:

— N-a sosit încă momentul? Dar copiii cum își zic tu de îndată ce se cunosc.

Mite îl măsură uluită:

— Noi nu suntem copii.

El nu răspunse pentru că în toate vorbele lui nu era o logică aparentă ci una interioară, pornită din însuși sângele lui... Se aruncă, dus, asupra dorinței de a reveni la copilărie.

— Cum aş vrea să fim copii.

Ea îl privi tot mai mirată:

— De ce să fim copii?

— Ai rămâne mereu cu mine; nu te-ai duce în lume, la recepții, la serate, la baluri; nimeni nu ne-ar avea grija și ne-ar lăsa singuri; ți-aș face jucării; te-aș învăța jocurile noastre de la țară, nu de pe maidanele Capitalei; ți-aș face păpuși; te-aș îmbrăca, te-aș dezbrăca; ți-aș împleti părul de aur în codițe, aş sta în genunchi înaintea ta și te-aș adora. Căci atunci ți-aș spune tu, fără să te superi, firesc.

Femeii îi venea să zâmbească de această evadare în absurd; se reținu totuși, glumind.

— Frații mai mari nu se poartă așa cu surorile; de obicei le smulg de păr și le fac mizerii. Mă tem că te-ai purta la fel cu mine și m-ai bate. N-aș vrea să-mi fii frate... Prefer să rămânem cum suntem...

El nu înțelese vorba cu tâlc, căci pentru dânsul nu exista decât obsesia visului său. Se îmbufnă ușor ca în fața refuzului real, de a fi copil ca el, de a-i fi soră mai mică. Se scutură totuși dintr-o visare pentru a luneca în alta.

— Dacă nu vrei să fim copii, atunci mă gândesc că ar fi mai bine să fim țigani.

Ea izbucni voios în râs.

— Țigani!

În fața absurdității dorințelor lui, ușoara iritare i se risipi de tot. Omul voia să fie copil și era copil; copil mai delicios decât copiii ce vor să fie oameni mari.

— Țigani! repetă ea. E foarte interesant! Și cum ți-a venit așa deodată ideia să ne facem țigani?

— Nu mi-a venit așa deodată, cum crezi, ci de mult, de când te cunosc.

— Și pentru ce să fim țigani?

— Pentru că am duce o viață liberă, pe câmp, departe de orașe, mereu aiurea, în căruță, fără obligații sociale, fără lume, mese, serate, baluri...

— Iarăși vorbești de serate, baluri, parcă cu mi-aș petrece viața acolo, și n-ar fi numai niște evenimente destul de rare...

Și pe urmă cu oarecare cochetărie:

— Nu-i fi cumva gelos?

— Ba da.

Înviorată, roșie de plăcere, iute:

— Pe cine?

— Pe toată lumea, pe toți cei ce vin la dumneata, pe toți cei din jur până și pe Kati, pe *Fräulein* Schart, pe Baby.

— Dar pe Willy?

— Pe doctor, nu. E firesc.

— A! făcu ea contrariată de ciudățenie.

— Și pe aerul pe care-l respiri, și pe lucrurile neînsuflețite...

— Exagerezi, consimți ea, cum nu-i rămânea altceva de făcut. Și ce ar fi de am fi țigani?

— Dacă am fi țigani, nu m-aș mai chinui cu gândul unde te duci peste zi sau cine vine să te vadă.

— Te chinuie gândul ăsta? Pentru ce? Nu înțeleg pentru ce? Nu mi-ai spus niciodată că ai vreun motiv ca să te preocupe gânduri de felul acesta...

— Cu alte cuvinte, nu ți-am spus niciodată că te iubesc?

— N-am voit să spun asta.

— Așa e și nici nu e nevoie. De altfel, când spun că-s gelos pe cei din jur, nu trebuie să o iai în sens obișnuit; nu e vorba de o gelozie materială, ci de una pur spirituală și transcendentă; e o necesitate sufletească pe care poate n-o înțelegi...

Ea voi să abată discuția.

— Crezi că țiganii duc o viață de libertate și nu cunosc toate necazurile legate de pasiune? Astă vară la Solești, poposise o șatră de țigani, vreo cincizeci, conduși de un venerabil bulibașa, om cam de cincizeci de ani, stăpân nediscutat peste poporul lui de bărbați și femei, ce păreau că trăiesc de-a valma, cum se întâmplă, liberi, promiscui. Ieșind într-o după-amiazi de la curte, dau peste o hărmălaie la primăria satului; aduși între jandarmi, țiganii și țigăncile împuiau văzduhul cu țipete, unii șiroind de sânge, care cu buza ruptă, care cu pieptul crestat, care înjunghiat, iar bulibașa într-un lac de sânge... Abia am putut da de rostul întâmplării; beat, bulibașa se legase de o țigancă tânără; omul ei îl înjunghiase și toată șatra se împărțise în două tabere și se încăierase. Viața nu e slobodă, cum pare, nici la țigani; și la dânșii femeia e apărută cu moarte de om.

Cu același ton copilăros de pură gratuitate:

— Dar avem să fim numai noi singuri...

Intrând în jocul lui, ea se adaptează încetul cu încetul tonului:

— Dacă suntem țigani, trebuie să trăim în șatră, să avem și un bulibașă.

Apoi cu toată seriozitatea de copil plecat asupra unei grele probleme:

— Știi ce propun eu? Să nu mai fim țigani: să fim alt neam de oameni.

Cum se apropiase de o consolă, puse mâna pe un vas.

— Uite darul lui bărbatu-meu de ziua mea...

El luă vasul, cu frunze moarte înăuntrul pastei; îi admira transparențele fine, dulci.

— E minunat.

— Odată cu vasul am primit și șalul ăsta.

Un șal venețian, pe al cărui fond negru se desfășura o vegetație bogată de flori de mătase; el îi pipăi moliciunea voluptoasă.

— Dacă am fi țigani, reluă femeia în ton glumeț, n-am mai avea nici galeuri, nici șaluri venețiene, nici covoare persane și alte lucruri și mai folositoare cum e, de pildă, apa caldă.

El dădu din cap; păru convins. După câteva minute își reluă însă ideea sub altă formă:

— Eu tot nu-mi părăsesc gândul de a te răpi.

Ea izbucni într-un râs cristalin; naivitatea lui îi păru, în adevăr, încântătoare.....

— Vrai să mă răpești! Hrănești astfel de intenții și nu-mi spui nimic! Dar e de neînchipuit, ce-ți trece prin minte! Ce ți-am făcut eu?

— Uite așa, mormăi poetul simplu și absurd.

— Dacă nu suntem copii ori țigani, măcar să mă răpești!... Și cum? Spune-mi și mie cum?

— Foarte simplu; tot trec cu noaptea des prin fața casei; am să te răpesc.

- Ai funie de mătase?
- Nu-i nevoie pentru că ferestrele sunt joase.
- Și de ce să mă răpești?
- Ca să fim singuri numai amândoi.
- Nu văd pe nimeni în odaie, spuse ea uitându-se în glumă în jur.
- Dar poate veni. Și pe urmă aici ești alta; o ființă străină, distantă, înconjurată de lume, de prieteni, de admiratori, de lux. Ai galeuri, șaluri venețiene, covoare persane; apari în decolteu, cu broșe de safir și cu diademă de briliante; mătase și catifea.
- Și ce-ți fac dumitale mătasa și catifeaua; nu-s tot eu sub ele?
- Da; dar mă intimidează.

Mâna ei se lăsă ușor pe fruntea lui întunecată.

- Ce copil ești! Ce mare copil ești!

-
1. Confuzie între doua personaje din scrieri diferite ale lui Eminescu. De fapt, eroina povestirii [La aniversară](#) se numea Elis, iar Cezara e eroina nuvelei [Cezara](#). Și una și alta spun ele mai întâi *tu* celor pe care îi iubesc - Elis prin viu grai, Cezara într-o scrisoare-declarație de dragoste - de aici poate confuzia lui Lovinescu, deși în *La aniversară* eroii sunt elevi adolescenți contemporani cu Eminescu, iar în *Cezara*, o fiica de conte și un tânăr călugăr din Italia, dintr-un trecut neprecizat, poate renascentist. [^](#)

XVI

— Mite!

— A! făcu ea bucuroasă că-i spusese pe nume, fără să-i fi cerut voie.

— Mite, repetă el.

Ea îl privi ca îngrijorare.

— Pari tulburat.

— Sunt.

— De ce?

— Am avut o noapte de insomnie. Am eu de multe ori astfel de nopți, dar din alte motive; nici motivul ăsta nu este de altfel rar.

— Ce motiv? șopti femeia, trecându-i mâna pe frunte ca să-i alunge gândurile grele de copil.

— O tulburare metafizică.

Ea izbucni zglobiu:

— Nu ne ajung celelalte tulburări, ne mai trebuie acum și tulburări metafizice!

— Pentru oameni ca mine fizica și metafizica se confundă; nu știu deosebi visul de realitate și nu numai liziera tulbure a veghei ci în miezul zilei. Mi se întâmplă să mă îndoiesc dacă totul nu e cumva o halucinație a mea și să mă întreb dacă există în realitate ori ești numai proecția minții mele. Nu se pune chestiunea iubirii care iese din domeniul investigației omenești. Sentimentele sunt impenetrabile; nu le poți cunoaște. Sunt apoi și variabile; abia începi să crezi în existența lor obiectivă și ele se și schimbă. De aceea nu te întreb de mă iubești.

— Slavă ție, Doamne. Atunci ce mă întrebi?

— Te întreb dacă exiști.

— Vezi, asta n-o știu nici eu, glumi ea.

— Toată noaptea m-am chinuit cu întrebarea de exiști cu adevărat ori nu. Am venit hotărât să-mi faci dovada.

— Ce dovadă?

— Că ochii ăștia albaștri există, că părul ăsta blond e o realitate, că întreaga dumitale făptură atât de fermecătoare nu e o creație absurdă a minții mele...

— Fă dovada, spuse ea înveselită.

El îi pipăi ochii, fața, trupul, ca un orb ce ar pipăi clapele unui pian.

— Te-ai convins că exist?

— Da, dar nu-mi ajunge.

— Ce a mai rămas?

— Febra mea de astă-noapte cere mai mult. Exiști în adevăr; am pipăit, am simțit; ai contururi, ai suprafețe. Nu știu dacă ai și greutate! Dacă nu ești cumva o simplă linie, un simplu contur!

— Nu înțeleg.

— Obsesia mea îmi cerea să mă conving dacă ai și greutate.

— Și atunci?

— Uite...

Șovăi.

— Uite, aș dori mult.

— S-a împlinit.

— Da?

— Da.

— Așa pe neștiute.

— Nu pe neștiute pentru că am început să înțeleg.

— Îți mulțumesc. Uite ce e: aș dori să te iau în brațe și să te ridic în sus.

Îl privi liniștit:

— Ia-mă!

Se aliniase, drept, ca un soldat ce prezintă arma cu mâinile lipite pe trup, cu ochii închiși – în așteptare. El se apropie, o luă în brațe, voinicește. Era ușurică; o ridică în sus, cu mult deasupra capului lui, o ținu așa câteva secunde și o lăsă apoi ca pe un copil în fotoliul larg.

— Nu ești grea – atârni totuși.

— Te-ai convins că am și greutate, prin urmare exist. Ce-i dreptul, nu sunt prea grea, dar tot mai mult decât piuma al vento.

— Asta e nedumerirea și spaima mea. Ești așa de mică și fragilă... mâini... picioare... trup... figură... păpușă adorabilă... miniatură și totuși ce mare te simt în mine, ce puternică, ce uriașă, ce forță inaccesibilă, în fața căreia mă prostern.

— Ești un copil minunat.

XVII

— Mă iubești.

— Cred.

— Cât?

— Mult.

— Dar pe doctorul?

— E cu totul altceva. El e realitatea vieții; dumneata, un vis fermecat.

— Ai realizat armonia, unind visul cu realitatea.

— Poate. Te iubesc cu totul ce e nobil, ideal în mine, cum spuneai că trebuie să iubească o floare pe altă floare, ca pe o aromă a sufletului meu.

— Cum văd, mă înăbuși cu propriile mele cuvinte și imagini.

— Cred apoi ca mă cunoști destul de bine; știi că nu mi-aș putea călca jurămintele făcute și ieși din norma vieții mele. Îl iubesc pe Willy; îl iubesc pe Baby; respect cinstea și liniștea căminului, demnitatea femeii. Dumneata reprezintă altceva; nu ești o obligație, un jurământ; ești o mână invizibilă, pusă pe umărul meu; de când m-a atins, m-a cuprins o pace adâncă; tot ce-a fost tulbure în mine s-a potolit; trăiesc ca și cum aș visa.

El o privi lacom și recunoscător.

— Iată pentru ce, te rog să nu mă tulburi; iubirea ce o ai pentru mine e totul, dar doresc să rămână pură, ideală; să găsesc într-însa o mângâiere și un reconfort; nu voiesc să mă neliniștească, să mă smulgă de la datorie, să mă dezrădăcineze ca să nu mai pot sta cu fruntea sus între bărbat și copil; să trăiesc în minciună și spaimă... Nu... Nu.

Se apropie de dânsul pe scaun; îi trecu mâinile amândouă prin plete, cu sânii aproape goi sub nările lui pline de parfumul cărnei ei.

El tăcea copleșit.

— Am toată încrederea în dumneata; îți cunosc lealitatea. Făgăduiește-mi încă odată că...

— Jur.

Cuvântul căzu ca o lovitură de gong, sonor, solemn, lugubru. Femeia tresări speriată; se deslipi brusc, decepționată; se frecă ușor pe tâmpile. O durea puțin capul.

XVIII

Sumbru, cu ochi întunecoși:

— Nici nu știi cu ce gânduri negre am venit aici.

— Gândurile dumitale sunt totdeauna întunecate, îi răspunse Mite, dar nu negre.

— Mai întunecate ca de obicei.

— Atunci e rău.

— Ghicești cu ce gânduri?

— Nu pot ghici.

El se plimbă agitat prin cameră; își trecu mâna prin păr.

— Am avut astă-noapte iarăși insomnie și nu m-am gândit decât la asta.

— La ce?

— Că dumneata n-ai să poți fi niciodată a mea.

Ea îl privi blând ca pe un copil; cu un zâmbet de confirmare, în fundul căruia s-ar fi putut poate descifra o întrebare: „de unde știi?”

Nu spuse totuși nimic ci așteptă. El tăcea.

Tot ea trebui să reia vorba:

— Ei și dacă n-am să fiu niciodată a dumitale?

— M-am chinuit cu gândul la ce-mi rămâne de făcut și am găsit că nu-i altă soluție decât...

— Decât?

— Decât să viu să te omor, să te gâtui, uite cu mâinile astea. Figura lui luă un aspect și

mai întunecat, cu ochi convulsivi, amestec de durere și de deznădejde. Străpunsă de un ciudat pumnal de voluptate, ea îl privi și cu mai mult interes; abia își înăbuși un strigăt de satisfacție. Se reținu și izbucni într-un râs copilăresc, cum îi ședea mai bine...

— Vra să zică, dumneata n-ai găsit nimic mai bun de făcut cu mine decât să mă omori! Dar ce ți-am făcut eu, domnule poet?

— Te iubesc.

— Și dacă mă iubești ori trebuie să ne facem țigani, ori trebuie să mă omori... Altă soluție nu mai e?

El ședea în fotoliu, cu capul între mâini, cu privirea în jos; ea se aplecă deasupra, îl mângâie și-și lăsă mâna pe față. El i-o sărută deget cu deget și apoi podul palmei.

— Ce mână răcoroasă ai. Cum îmi răcorești febra! Dar ce păcat...

— Ce păcat?

— Că n-ai să fii niciodată a mea.

Ea îl privi din nou cu o tremurare nervoasă a pleoapelor în fața acestei obsesii de a ști dinainte ce are să se întâmple. Cum n-avea ce să-i răspundă, preferă să-l liniștească.

— Nu sunt a d-tale?

— Cum?

— Nu-ți aparțin cu tot ce-i mai bun în mine?

— Cu ce?

— Inima, gândurile, visurile. Te admir; văd nefericirea pe fruntea dumitale și aș dori să o alung. Cea mai mare bucurie a mea ar fi să te pot face fericit.

— E singurul lucru, pe care n-ai să-l reușești.

— Sunt mai tari lecturile, teoriile, filosofia decât dragostea mea?

— Teorii? filosofie? Ce filosofie? Crezi la fel cu ceilalți că devii pesimist pentru că

ai citit o carte. Pesimismul filosofic este numai o concepție a lumii fără nicio legătură cu viața de toate zilele. Pesimismul meu nu e aici (și se lovi pe frunte), ci aici (și se lovi peste corp) în organe, în sânge, în celule. Da, în celule. Poate și în cerul gurii, care nu percepe nici el savoarea vieții ci numai durerea ei. De aceea toată noaptea am avut obsesia că n-ai să fii niciodată a mea și m-am gândit la ce-mi rămâne de făcut; am găsit la urmă că singura soluție ar fi să te omor.

— Simplu, glumi ea.

Apoi:

— Și după ce mă vei omorî, ce are să se întâmple?

— Nu m-am gândit. M-am gândit doar că n-ai să mai fi a altuia.

— Ca mării criminali pasionali, glumi ea, din nou, văzându-l totuși atât de absent și de resemnat.

Îl mângâie pe păr:

— Știi ce?

— Ce?

— Nu mă omorî chiar acum. Amân-o pe mai târziu. Am început un roman și n-aș vrea să-l las neisprăvit. Baby e prea mic și ar rămâne orfan și, pe urmă, mai e ceva...

— Ce?

— Și dumneata ești încă prea copil și n-ai avea cine să te mângâie pe frunte... Să mai crești puțin.

— Ai dreptate, se resemnă el ușor, îngropându-și fața în palma ei răcoroasă.

XIX

— Lasă-mă să mă uit în ochii dumitale...

— Uită-te.

— Ce frumoși sunt!

— Sunt tot cei de ieri, răspunse ea cochet.

— Dar să nu crezi că vreau să mă uit mult în ei pentru că sunt frumoși.

— Nu cred nimic. Te întreb, totuși, de ce?

— Voiesc să mă uit cum te uiți la soare, lung, până ce nu mai vezi nimic precis.

— Nu înțeleg.

— Voiesc să mă uit în ochii dumitale atât de mult până te voi vedea dublu, triplu...

— A! îl întrerupse voios femeia. Nu-ți mai ajung așa acum sunt?... Vrai să mă vezi dublu, triplu... Imaginație de sultan oriental.

— Nu e asta... Uneori nu mai simt realitatea; totul îmi pare o proiecție a simțirii mele; ca să mă conving trebuie să pipăi ca orbul; văd lumea cu degetele. Alteori, realitatea mă copleșește, mă obsedează; îmi pare trivială și excesivă, aș vrea să o spiritualizez sau măcar să o deformeze. Mă uit atunci la un lucru, fix, până nu-l mai văd așa cum este; se dislocă, se descompune, se lungește și apare altceva decât este; ochiul izbutește să schimbe realitatea. Mă apucă o furie de a distruge materia.

— Cum?

— Prin contemplație – știu eu! Pentru mine e o problemă, cum iubirea, care e esența cea mai pură a ființei omenești, n-a izbutit să-și anuleze materia.

— În ce chip?

— Nu pot înțelege cum se iubesc oamenii prin organe și deci prin imperfecții și

impurități.

— Cum s-ar putea altfel?

— Prin suflet, adică prin tot ce e nealterat în el. Împreunarea să nu se facă prin organele de evacuare, într-o promiscuitate jignitoare de funcțiuni, ci prin organele superioare ale facultăților intelectuale, iubirea să stea în împerechierea a două suflete ca două flori ce și-ar amesteca aroma.

Și câștigat de propria lui exaltare:

— N-ar fi mai bine să fim amândoi niște flăcări jucăușe și să alergăm prin oadaie unul după altul? Ne-am mângâia, ne-am săruta cu o pasiune de foc.

Ea trebui să întoarcă șirul vorbirii lui spre glumă:

— Nu. Știu ce ar fi atunci, dar văd că nu-ți mai plac așa cum sunt. Ai vrea să fii o flacăra de foc, un fel de [frumoasă fără trup](#); ai ceva cu „trupul” meu.

El înțelese gluma.

— Ca să-ți dovedesc să n-am nimic, dă-mi voie să te sărut pe păr.

— Sărută-mă, dar nu-mi mai cere voie, îi răspunse ea izbucnind într-un râs ciudat, nervos.

XX

— Nu știu de ce mă simt totdeauna așa de singur.

— Nu-i măgulitor pentru mine...

— Nu m-ai înțeles. Dumneata ești dimpotrivă oaza mea.

— Adică?...

— Punctul de izolare în mine.

— Tot n-am înțeles.

— Fiecare din noi are nevoie de un loc de izolare în sine, un fel de incintă sfântă, unde nu ajung zgomotele de afară, larma vieții; e o pasiune pentru flori, pentru muzici, pentru orice artă sau o dragoste cum e dragostea mea pentru dumneata. De îndată ce sunt lângă dumneata totul a dispărut, mizeriile vieții, și politica și dușmanii și nevoile; mă simt într-un loc răcoros, ocrotit de mâini reci și de căldura prezenței dumitale... Dar ești așa de puțin cu mine; nu vrei să ne facem țigani și să umblăm cu șatra. Dumneata ești departe, inaccesibilă, cu legături înalte și la palat chiar. Când sunt singur, caut să mă încălzesc la gândul dumitale, dar nu izbutesc... nu mă pot apropia... ești departe... streină... sus.

— De ce mă vezi așa de sus?... Eu cred în geniul dumitale, și nimic nu e mai sus decât geniul... Cum aș dori să mă scobor ca să simți o dată că sunt lângă dumneata, mică și afectuoasă.

El clătină violent din cap.

— Nu asta vroiam să spun. Mă gândeam numai la singurătatea, în care trăiesc toți cei ce doresc absolutul ca mine. Nimic din ce e al meu nu e al dumitale, nimic din ce e al dumitale nu e al meu; nu ne putem contopi și totuși ținta iubirii e contopirea.

Ea tăcu; dădu totuși ușor din umeri, ca și cum ar fi voit să spună: „a cui e vina”?

Fără să vadă, el reluă ca pentru sine:

— S-ar părea că mai rămâne posesiunea fizică. Dar tocmai în ea se produce deziluzia cea mai mare, deziluzia tragică; în posesia fizică se exasperează și mai mult nevoia contopirii și se face dovada impenetrabilității absolute dintre oameni; fiecare e o imensă solitudine; astru condamnat să călătorească pe cer fără a se întâlni cu altul.

XXI

Pe gard două vrăbiuțe se alungă, se găsesc, stau cioc în cioc, se umflă în pene, se giugulesc. Ei le privesc de la fereastră cu interes amoros.

— Uite, așa aș vrea să fim, spuse poetul, două păsărele, două vrăbiuțe modeste ca cele de pe gard; privește-le cum se drăgostesc, nepăsătoare, vesele, fără nicio grijă de viață și de politică.

Ea tăcu o clipă apoi îl dojeni puțin enervată:

— Ai vrea să fii păsărică... ai vrea să fii copil... ai vrea să fii țigan... ai vrea să fii într-un pustiu... ai vrea să fii floare. Ai vrea să fii întotdeauna ceea ce nu ești. De ce nu spui o dată; ăsta sunt eu, pe care mă pipăi și asta ești dumneata. Să fii altceva decât ești nu se poate; e zadarnic deci să-ți frământă mintea. Suntem amândoi așa cum suntem; atât și nimic mai mult; dar din ceea ce suntem se poate scoate încă destul, fără să ne chinuim cu gândul că nu suntem flori ori păsări; eu cred chiar că e mai bine că suntem oameni și nu păsări și oameni de situația noastră și nu țigani.

Poetul dădu din cap.

— Poate. Așa e firea mea să nu intru în cadrul realității, să mă doresc altul decât ceea ce sunt.

Atunci ea cu o glumeață cochetărie:

— În cazul acesta, prezența mea poate că a și devenit de prisos, pentru că nu pot fi alta.

— Nu. Tot ce doresc, doresc să fim împreună, să fim amândoi paseri sau flori, să ne bucurăm amândoi de o formă nouă de a fi.

— Eu mă mulțumesc și cu ceea ce suntem și aș fi fericită să-mi ajung scopul.

— Ce scop?

— Să te împac cu viața, cu realitatea, să nu părăsești fericirea prezentă pentru reverii încântătoare dar irealizabile.

Și șezând lângă dânsul și mângâindu-i părul:

— Spune-mi ce rău îți găsești vieții în momentul de față, și pentru ce ai vrea să fii o vrăbiuță într-un vârful de par, în loc să te simți bine aici lângă mine; nu sunt chiar o pasăre, dar, dacă mă iubești, trebuie să-ți plac așa cum sunt.

Poetul conveni din vârful buzelor și ca un copil își lăsă capul pe sânul moale al femeii, care-l înconjură cu brațul gol. Din culcușul de căldură voluptoasă, el scânci:

— Nu vorbesc de acum. Este încă o incompatibilitate între mine și viață; cu ea am deschis ochii la Ipotești, și cu ea sunt și acum; m-a urmărit ca o umbră.

— Mi-am pus de la început ca scop al iubirii mele să te scap de umbra ce te urmărește; să te fac fericit numai din egoismul de a simți că ești fericit prin mine.

— Ce bună ești! Ești o [fee](#)... Nu pot să-ți spun altfel; ești o fee și eu o rămă la picioarele dumitale.

Se desprinse apoi din cătușa brațelor ei și i se aruncă la picioare.

— Ca o rămă; strivește-o, apasă-ți pantoful pe care ți-l sărut, după cum îți sărut și poala rochiei; îmi pari că arzi ca un rug la lumină și de pasiune... Și ce nevredește mă simt aici lângă tine, femeie adorată; cum aș putea să mă umilesc îndeajuns ca să simți, în sfârșit, toată tragedia dragostei mele?

Își așeză apoi capul în poala ei și cu buzele în mătasea rochiei șopti:

— Și totuși mai de grabă s-ar putea întâmpla să deviu pasăre sau floare decât să izbutești să mă împaci cu viața.

XXII

Din nou tulbure, încruntat.

Ea îl privi îngrijorată.

— Iar n-ai dormit?

El nu răspunse. Într-un târziu, bufni aspru:

— Unde ai fost ieri?

— De ce tonul ăsta?

— Am vreun ton deosebit?

— Mi s-a părut poate.

— Am fost și ieri și nu te-am găsit acasă.

— N-am ieșit.

— Am intrat prin toate camerele; vraiște pretutindeni; n-am dat nici peste *Fräulein*, nici peste Baby, nici chiar peste Kati. Am ajuns la ușa camerei dumitale și am sgâlțâit-o puțin. Era închisă pe dinăuntru?

— Da.

— Erai acasă?

— Nici nu m-ara sculat toată ziua; m-a durut capul.

— Da? făcu el, incredul.

— Da, răspunse ea enervată. Nu te așteptam.

— Venisem cu gândul să te omor, răspunse el cu glas neconvins, moale, fără elasticitate și voință; se simția totuși în el o durere reală, profundă, care nu știe să se exprime. Femeia se îndulci și-l privi cu o milă afectuoasă; nu-i putu răspunde decât

glumind:

— Devii primejdios; încerci să mă omori pentru a doua oară. Acum câteva luni am scăpat ușor; ieri mai greu; dar într-o bună zi mi se va împlini. Nici nu te mai întreb de ce era să mă omori, pentru că știu...

— Ce știi?

— Că mă iubești prea mult, răspunse ea și nu se putu feri de a nu amesteca și puțină ironie în ton.

Ca și cum ar fi auzit ceva neștiut de nimeni el se încruntă:

— De unde știi ce se petrece cu mine?

— Aș spune că ți-am citit-o în ochi, dar aș minți, căci ochii ți-s tulburi și nu exprimă sentimente bune. Mi-ai spus întâia oară acum șase luni și nu cred că de atunci să fi găsit alte motive.

El consimți, zâmbind:

— Ai dreptate; sunt exact ca acum șase luni; pentru mine timpul nu merge; mă uită într-un colț, de mă găsește tot acolo unde m-a lăsat, ca pe o umbrelă. Nu ți s-a urât cu mine? Nu sunt prea monoton?

— Nici una, nici alta, deși sunt lucruri pe care nu le înțeleg la dumneata, așa de pildă, mă întreb de unde îți vin ideile de omor? Le-aș lua drept glume și poate și sunt, dar prea le spui tragic, și prea citesc nefericirea pe chipul dumitale. Ești, în adevăr, nefericit?

— Da.

— Pentru ce? pentru ce? strigă femeia cu desperare și enervare.

— Mai întâi pentru că e primăvară, și primăvara sunt totdeauna nefericit; mă copleșește, mă apasă, mă distruge cu o abundență de viață, pe care n-o pot suporta; aduce o sevă prea puternică, de care îmi plesnesc vinele.

Frumoșii ei ochi albaștri se umbriră, se aburiră și lacrimile se arătară pe gene.

— Ești nefericit! Ce am dorit să fac și ce a ieșit! N-am izbutit nimic, nimic. Sunt poate în primejdia de a-mi strica liniștea căminului și totul a fost în zadar; n-am reușit să-ți dau măcar o picătură de fericire.

Își sprijini capul în mâini; el își dădu abia acum scama de durerea ei și i se aruncă la picioare murmurând:

— Iartă-mă, sunt atât de vinovat.

Mite își șterse ochii și de pe degete își prelinse lacrimile pe părul lui; el își afundă fața în rochia ei în poziția ce-l împăca mai mult.

XXIII

După câteva luni.

— De mult n-ai mai publicat nimic și nici nu știu ce mai scrii.

El se încruntă puțin; își risipi apoi privirea în vag cu aerul lui obișnuit de absență și de oboseală.

— Nu mai scriu nimic.

— Nimic?

Femeia se apropie felină și-l mângâie pe frunte.

— E cu putință să nu mai scrii nimic?

El scutură din umeri:

— Mizeria muncii ziaristice, alergătura, viața mohorâtă și nesigură.

Ea se întunecă:

— Am nădăjduit să aduc o oarecare lumină în viața dumitale și să pun ceva ordine în suflet – care să-ți dea puțința unei activități literare mai liniștite. Văd că m-am înșelat în speranțe.

— Lumina dumitale e mare și sfântă și o simt în toate adâncurile mele; dar apa mea e turbure; nimeni n-o poate limpezi, neprețuită Mite. Pune-ți mâinile pe fața mea.

Ea i le puse.

— Ce răcoare simt! Simt cum mă limpezesc... Dacă ai fi totdeauna lângă mine...

Mite stăruie în ideia ei:

— Mi-ai spus că poezia nu vine numai din limpezire ci și din zbucium; de ce n-ai scris măcar în clipele de zbucium? Știi ce bucurie mi-ai face; în fiecare poezie aș avea o confirmare a admirației mele pentru geniul dumitale.

— În mine nu vezi decât arta?

— Numai arta! Văd și personalitatea rară, ciudată, unică, îi admir pe Titu; îi admir și pe Carp și pe Caragiale pentru inteligența și caracterul lor; dar niciunul nu-i ca dumneata; pe lângă inteligență, ai și-o duioșie de copil dezarmat; pentru ceilalți femeia e o tovarășe, sau un obiect de plăcere, pentru dumneata simt că e o protecție afectuoasă, un îndemn și o îndrumare: ci au talent și inițiativă, dumneata ai numai geniu. Îți mărturisesc că ceea ce mă atrage spre dumneata e că ai nevoie de mine, cum n-are nimeni altul din câți cunosc eu. Willi trăiește pentru profesia lui, pentru copil; aș putea să-i lipsesc și nu s-ar simți cu nimic. Dumneata mi-ai dat iluzia că aș putea avea o influență binefăcătoare, că aș putea îndemna geniul dumitale spre o activitate mai spornică. Încep însă să mă tem că m-am înșelat și că n-am nicio influență.

Poetul zâmbi și rosti solemn:

— Femeie adorată, de ce te îndoiești de mine? Iată că am scris o poezie.

— Ai scris o poezie? sări ca voioasă. Ai scris o poezie și nu mi-o spui, deși cunoști bucuria ce-mi faci.

— Nu ți-am spus și nu ți-am arătat-o pentru că tot n-o socotesc în forma ei definitivă... E vechea mea greutate de a scrie, ce mă face să sângerez la fiecare cuvânt. Voiam în deosebi să-ți placă.

— Pentru ce în deosebi?

— Pentru că mi-ai inspirat-o.

— Eu? sări ca din nou, exaltată. Eu?

— Da.

— Eu, femeiușcă asta neînsemnată, sunt cântată de dumneata? Cum aș putea să-ți mulțumesc?

— Dacă-ți place, mi-ai mulțumit.

— E prea puțin; de altfel, întotdeauna dumneata te mulțumești cu atât de puțin.

El desfășură liniștit o foaie de hârtie acoperită cu un scris mărunț și feminin. Ea voi să

i-o smulgă.

— Așteaptă puțin. E pornită de astă vară la plecarea dumitale la Solești; e, prin urmare, o despărțire; o despărțire pentru o vară, care în ochii mei a luat proporțiile unei despărțiri pe vecie... Înțelegi?

— *Anche io!* !... glumi ea.

— Firește; exagerarea despărțirii într-o sensibilitate ce vibrează se pricepe de la sine...

— Să lăsăm explicațiile... Citește-o...

— Citește-o dumneata...

— Ba dumneata, că ai să o citești mai frumos.

— Bine. Un moment numai să-mi dispară emoția.

Își trecu mâna pe frunte și se scufundă în timp. Era sincer și de data aceasta ca și întâia oară; își credea poezia scrisă pentru Mite, deși o pornise cu cinci ani înainte; poate nici nu-și mai amintea din ce împrejurare anume o începuse; poate pentru Veronica, poate pentru nimeni; fusese inspirat de despărțirea de o femeie anume ori poate de femeia în sine, căci tragicul moment al despărțirii îl avea în sine, în însăși structura lui sufletească în perpetuă dislocare. Reluase poezia, la plecarea ei la Solești, așa că acum o identifica, sincer, în acel moment. După ce se liniști, desfăcu foaia de hârtie și porni cu glasul lui monoton și muzical:

*Te duci și ani de suferință
N-or să te vază ochi-mi triști,
Înamorat de a ta ființă,
De cum zâmbești, de cum te miști.*

*Și nu e blând ca o poveste
Amorul meu cel dureros,
Un demon sufletul tău este
Cu chip de marmură frumos.*

În față farmecul palorii

*Și ochii ce scânteie de vii –
Sunt umezi înfiorătorii
De lingușiri, de viclenii.*

*Când mă atingi, eu mă cutremur,
Tresar la pasul tău, când treci;
De al genei tale gingaș tremur
Atârnă viața mea de veci.*

*Te duci și rău n-o să-mi mai pară
De acum de ziua cea de ieri,
Că nu am fost victimă iară
Neînduratelor dureri.*

*C-auzu-mi n-o să-l mai întuneci
Cu-a gurii dulci suflări fierbinți,
Pe frunte-mi mâna n-o s-o luneci
Ca să mă fac să-mi ies din minți.*

*Puteam numiri defăimătoare
În gândul meu să-ți iscodesc,
Și te uram cu-nverșunare,
Te blestemam, căci te iubesc.*

*De acum nici asta nu-mi ramâne,
Și n-o să am ce blestema,
Ca azi va fi ziua de mine,
Ca mâni toți anii s-or urma.*

*O toamnă care întârzie
Pe un istovit și trist izvor,
De-asupra-i frunzele pustie –
A mele visuri care mor.*

*Viața-mi pare o nebunie
Sfârșită fără a fi-nceput,
În toată neagra veșnicie
O clipă în brațe te-am ținut.*

*De atunci pornind a lui aripe
S-a dus pe veci norocul meu –
Redă-mi comoara unei clipe
Cu ani de părere de rău.*

O mai reciti ca să întindă și mai bine plasa armoniilor. Cu lacrimi în ochi, Mite îi luă poezia și o citi și ea până se pătrunse de toată tristețea ei. Îi luă apoi mâna mică, mâna de femeie, azi mult mai îngrijită decât cum i-o cunoscuse la început, i-o puse pe inima ce zvâcnea și apoi i-o sărută ca o mână de vlădică.

— Ești cel mai mare poet ce cunosc; la fiecare poezie a dumitale îmi retrăiesc emoția puternică simțită la citirea Melancoliei. Sărut și binecuvântează mâna ce poate țese așa vrajă de armonii...

Tăcere mai lungă, emoționată și dintr-o parte și din alta.

— Mă doare, totuși reluă ea, când văd că stăruie să existe ceva care-ți înveninează și clipele de liniște și de pace, de unde altul n-ar fi scos decât miere. Căci, ieșind din sugestia de durere spre care te trage poezia, să o judecăm raportând-o la evenimente, așa cum s-au petrecut.

— N-aș vrea să le discut...

— Trebuie totuși. Ascultă:

— Te duci și ani de suferință...

Unde mă duc? Și de ce ani de suferință, e vorba? Mă duceam la Solești, la Rosetti, pe o lună jumătate de vară și atât; o despărțire, dar o despărțire afectuoasă; cele două după-amiezi petrecute aici, înainte de plecare, mi le amintesc și acum ca niște lumini, pe care n-am să le uit niciodată. De unde scoți ani de suferință?

— Asta este însăși formula sensibilității mele, de a dospî, de a crește, de a intensifica. Dar chiar în acele zile luminoase de dinainte de plecare a fost un punct de întuneric care, probabil și-a dat tonalitatea dureroasă întregii poezii.

— Un punct întunecat?

— Da.

— Care?...

— Ai și uitat; eu l-am simțit cu sfâșiere. Când ți-am cerut voie să-ți scriu, ai consimțit cu o oarecare reticență și ai adăugat repede: bine, dar rar, și mi-ai fixat o zi anume pe săptămâna.

Ea râse voios:

— Cum era și firesc; știi bine că eram cu toții acolo, și că scrisul dumitale e cunoscut. Willi îmi aducea scrisorile și nu voiam să vadă ce-mi scrii...

— Da? făcu mirat poetul. Și pentru ce?

— N-am crezut să-ți spun cu de-amănuntul și nici chiar să-ți pomenesc despre atitudinea bărbatului meu.

El simți cuprins de panică:

— Știe ceva?

— Dacă aș crede că știe ceva ar fi încă o situație limpede; ne-am putea explica și ar vedea că nu l-am lipsit cu nimic din ce i se cuvine. Dar așa n-am nicio siguranță; uneori mi se pare că bănuiește, uneori că n-are nicio bănuială. Nu mi-a făcut niciodată cea mai mică aluzie; față de dumneata se arată la fel de prietenos; cred că nu ți-a făcut niciun neajuns?

— Niciunul.

— Se poartă întocmai ca înainte: sunt totuși anumite nuanțe și imponderabile care mă fac să cred că în sufletul lui ei un început de bănuială. Prezența dumitale aici are un înțeles; o corespondență asiduă poate că i-ar fi trezit o îndoială, de care am crezut că trebuie să-l feresc.

— Eu am interpretat-o altfel.

Ea se lăsă în voia amintirii.

— Când ai ști care era starea mea sufletească atunci față de dumneata, ai muri de rușine de gândurile pe care le-ai avut. Așteptam joia ca o mare zi de bucurie; pe ploaie ori pe căldură înăbușitoare, îmi găseam pretexte pentru a mă duce singură doi

kilometri până la primăria din sat ca să-ți iau scrisoarea; când nu venea la timp, treceam și a doua zi, și a treia zi în zbucium. Cum o primeam eram alta; o săptămână întreagă trăiam din ce-mi scriai, o citeam de zeci de ori, comentând-o până ce o știam pe de rost. Și în timp ce eu mă zbuciumam și trăiam numai din harul mâinii d-tale, domnia-ta, scumpul și marele meu poet, vorbești de ani de suferință, și îți găsești „amorul dureros” ori cu „neîndurate dureri” și noroc că mă „iubeai” căci altfel erai pornit să-mi iscodești „numiri defăimătoare” ca unui „demon” ce sunt... Pentru ce-ți par atât de demonică? În dragostea mea atât de pură și de ideală, fără alt scop decât de a-mi face fericirea din fericirea ce ți-aș putea da, de ce arunci atâta venin nemeritat? Te dojenesc, marele meu poet, deși sunt mândră și amețită de fericirea de a mă vedea purtată prin veacuri, ca un trofeu, în versurile dumitale atât de patetice...

Poetul tăcu; apoi într-un târziu:

— Dacă poezia ți-a plăcut și-a ajuns singura ei ambiție. Mai mult nu-mi trebuie; cât despre fond, el reprezintă formula temperamentului meu, pe care n-o pot schimba. Îmi vine greu să mă explic, dar tot am să o fac, ca și cum n-aș fi eu la mijloc și nu ți-aș vorbi dumitale.

Într-o simplă și scurtă plecare am văzut o despărțire pentru totdeauna, cu o senzație de destrămare, de moarte, o despărțire trecătoare devine despărțirea în sine, după cum toate femeile devin femeia în sine, așa cum o văd eu și cum nu sunt ele în realitate: cochetă, frivolă, cu palori și viclenii, pe care o ador ca să o blestem și o iubesc ca să o urăsc, o ființă unduioasă, care mă chinuiește și mă umple de delicii, pe care o simt în toate fibrele făpturii mele. Și n-o pot niciodată statornici în brațele astea, în inima asta bolnavă, pusă în mișcare numai de aspirația nesatisfăcută pentru „ea” – adică pentru dumneata, femeie adorată, care, cu nimic „demonic” mă turmentezi, totuși pentru că turmentarea e în mine și va muri o dată cu mine...

Seara, după masă, Mite îi arată lui Maiorescu poezia. Criticul o citi tare; îi plăcu pentru învăluitoarea ei armonie și pentru profunda, tragica ei simțire. Făcu și câteva rezerve: comparația morții visurilor cu frunzele ce cad, i se păru învechită; contrastul romantic „te blestemam, căci te iubesc” era forțat și devenit procedeu. Mite îi sorbea cuvintele; se temea să nu bănuiască și punctul de plecare al inspirației. Criticul îi întinse foaia de hârtie:

— Numai dacă despărțirea ar fi pentru totdeauna, spuse el solemn ca de obicei...

— Despărțirea de cine? îi înfruntă ea aluzia, pe care o bănuia.

— Cum, de cine? de Muza lui, de singura lui Muză – sublinie el expresiv ca de obicei. Căci, din moment ce e vorba de „palori”, de „lingușiri și de viclenii”, de iubire cu blesteme, nu e nicio îndoială că poezia a fost inspirată tot de Bălăuca.

— Ce Bălăucă? întrebă ea ținându-și suflarea și acoperindu-și rana.

— Bălăuca e porecla unei doamne de la Iași, a Veronicăi Micle, mult ușuratică doamna Micle, Muza nevrednică a poetului nostru.

Mitei, sângele îi fugi spre inimă: deveni albă ca foaia de hârtie ce-i tremură în mână. Auzise de o iubită moartă, pe care o cântase în [Mortua est](#), numele Veronicăi nu-i venise la urechi... Cum nu se vorbise până acum de ea în jurul ei, părea de neînțeles. Îi fu de ajuns, să-i pună câteva întrebări, pentru ca Maioreșcu să-i spună ce trebuie să știe despre Veronica, biografia amănunțită, purtarea ei, legătura cu Eminescu de aproape zece ani, cunoscută de toată lumea, neputința lui de a desprinde de această dragoste nevrednică și torturată, fatală și capricioasă. Din vechi nemulțumiri, criticul vorbea din belșug, și cu pasiune; nici nu privea la femeia ce-l asculta, lividă. De altfel, cunoștea destul; nu-i trebuia să afle mai mult.

Avu o noapte albă de insomnie. Crezu la început că o înșelase, că o mințise; când se gândi mai bine la tot ce știa de dânsul, își dădu seama că nu se putea îndoii; omul bun, inofensiv, absent, dezlegat de orice interes, leal în toate atitudinile lui, nu era în stare să o mintă; nu se putuse introduce în inima ei prin viclenie, pentru că nici nu căutase să tragă vreun folos; se situase cu încăpățănare în regiunea parfumurilor, a florilor, a păsărilor, transcendent ca un filosof, cuminte ca un copil, și profund nefericit, fără ca ea să-i fi putut aduce vreo bucurie. Dar cele două poezii? Îndoiala o mușcă totuși mai multă vreme; erau și amănunte ce nu i se potriveau, deși inspirația pleca de la momente trăite împreună; serata de la legația americană și plecarea pe vară la Solești. Amănuntele le putuse introduce tocmai ca să ferească atenția de la dânsa; e drept, că după descriția lui Maioreșcu, ele i se potriveau Veronicăi. Din obișnuință, poate, își zise, sau pentru că a conceput un tip de femeie abstractă, un cadru ideal, în care își realizează poetic toate incidentele vieții lui sufletești. În sensul acesta, de altfel, i-a vorbit el întotdeauna. Cunoscându-l cum îl cunoștea, după multă cumpănire se liniști.

Se mai învârti totuși în pat, se zbuciumă și nu-și putu ascunde adevărul, că, în definitiv, de aproape zece ani, Veronica trăia amestecată în viața lui sentimentală, împletindu-și părul blond în cele mai multe din versurile lui. Îl putea oare învinui că nu i-o spusese? Nu. De ce să-i fi spus? Trecutul e trecut și el era mai bine de un an singur aici. Nu-i ceruse spovedania și nici n-avea pentru ce; situația lor imprecisă nici

nu i-o îngăduia. Faptul era însă un fapt, peste care nu se putea trece: Veronica a existat atâția ani și poate mai există încă în viața lui, așa cum pretindea Maiorescu. Ce-i rămânea de făcut? Să-i ceară o mărturisire, o lămurire, pe care el ar fi fost în drept să o considere ca o socoteală? Așa se gândise la început dar, mai pe urmă, nu putuse să nu-și aducă aminte că legătura lor luase de mult o întorsătură atât de suavă, de serafică, planând printre flori și păsărele, că devenise de o spiritualitate atât de stranie încât orice explicație i-ar fi prăbușit pe pământ într-o realitate, din care nu avea nimic de câștigat. Se putea ea îndoii de sinceritatea extazului lui plin de o voluptate a durerii atât de morbidă? Nu. N-o înțelegea, dar o simțea ca o realitate, ca o tragică realitate, pe care de mult nu-și mai făcea iluzia că ar putea-o abate; mai credea totuși că e în stare să i-o îndulcească din când în când cu o mângâiere a mâinii prin plete în clipele lui de prosternare... Lumina de lapte a zorilor îi aduse pacea sufletului; dacă nu putea clinti destinul, îi putea da o clipă de alinare. Nu-i rămânea decât să lase lucrurile în mersul lor firesc, nu-i va vorbi de Veronica.

1. *Anche io* (it.) - Și eu - aluzie la *anch' io son' pittore* (și eu sunt pictor), cum se spune că ar fi zis pictorul [Correggio](#) privind o pictură de [Rafael](#). ^

XXIV

Câteva săptămâni după aceea, Maiorescu le aduse vestea morții lui Ștefan Micle și își exprima teama de complicații pentru Eminescu.

— Singură, fără niciun sprijin, e cu putință ca, în lipsa de altceva, să i se arunce în cap, ceea ce ar fi o mare nenorocire pentru dânsul...

Erau la masă; tăcură. Ei i se păru însă că privirile tuturor se îndreptau spre dânsa. Ca printr-un resort intern, își ridică bustul și rosti energic:

— Nu sunt de aceeași părere. Dacă femeia asta i-a închinat zece ani din viață, acum când a rămas singură pe lume, cred că datoria lui este să fie lângă dânsa la Iași. Nu știu dacă o mai iubește, care sunt relațiile lor și ce are el de gând anume pentru viitor, știu însă că la o nenorocire așa de mare, îi datorește sprijinul, material dacă poate, moral cu siguranță; poezii nu-s afară de omenire; nu trebuie numai să cânte, ci să știe și ajuta.

Toți se priviră uimiți; Maiorescu, pe sub sprâncenele lui stufoase și expresive; doctorul cu ochii măriți și plini de presimțirea unei bucurii noi.

La lecție, hotărâtă, gravă, solemnă, în faldurii parcă ai unei misiuni, pe care o avea de îndeplinit, și care o ridică în propriii ei ochi, nu ocoli ci merse de-a dreptul:

— Să mă ascuți o dată, marele meu poet și dragul meu prieten, până la urmă, și în afară de ce obișnuim să discutăm între noi. Nu voi ocoli nimic, dar țin să înlătur de la început învinuirea de a mă amesteca în chestiuni ce nu mă privesc; am ajuns să cred că tot ce te privește pe dumneata mă privește într-un fel și pe mine; vorbesc de interesul dumatăle, care e și al meu. Prin urmare, află că știu totul ce trebuie să știu despre existența și rolul doamnei Veronica Micle...

Eminescu făcu un gest de protestare, de explicare.

— Nu, nu, interveni ea energic. Nu te crede obligat să protestezi pentru că nu ai de ce; lucrul e foarte natural și l-am știut întotdeauna; chestiunea privește numai conștiința dumatăle; cât despre mine, nu m-am îndoit niciodată de sinceritatea dumatăle și atâta îmi ajunge... N-am nimic de zis. Intervenția mea are alt rost. Aflu că domnul Ștefan

Micle a murit; că femeia e singură și, prin urmare, trebuie să fie foarte nenorocită; cred – și aici e motivul intervenției mele, că datoria dumitale în aceste momente grele e să fii la Iași. Nu voi să spun că trebuie să-ți iei obligații, care depășesc intențiile și putința dumitale, dar trebuie să fii acolo, să-i dai sprijinul moral de care are nevoie și e în drept să-i aștepte, dacă nu să-l ceară de la dumneata. Atât.

El voi să protesteze.

— Te rog, iartă-mă că nu te pot asculta; discuția pe astfel de chestie ar fi gingașă. Eu ți-am spus numai punctul meu de vedere de femeie și de prietenă; dumneata vei delibera singur cu conștiința dumitale și vei decide cum vei crede de cuviință, fără amestecul meu.

Și după un minut de tăcere încurcată încheie:

— Nu cred însă că vei face altfel decât ceea ce-ți dictează datoria și omenia.

La masă, ea aruncă doar în treacăt lui bărbatu-su:

— Știi, că domnul poet pleacă mâine la Iași?

Doctorul își dilată din nou privirea a bucurie și se întoarce spre dânsul:

— Pleci mâine, domnule poet?

Eminescu îngăimă:

— Da. Cred. E o afacere care m-ar putea chema acolo; am să văd.

Mite confirmă, voluntar:

— Pleacă; pleacă sigur.

După masă, în birou, tăcerea deveni cu atât mai mare cu cât ieșea din sfortșarea tuturor de a vorbi. Erau numai ei patru: Mite, Doctorul, Eminescu și Baby, dar deasupra lor plana încă o prezență, pe care toți o simțeau în chip felurit, deși nimeni nu voia s-o mărturisească: Veronica... Moartea lui Ștefan Micle, hotărârea energică a Mitei și probabila plecare a lui Eminescu la Iași, stabiliseră, brusc, între dânsii o situație nouă, o ceață prin care toți căutau să vadă. Vorbeau de altceva, dar, încăpățânat, gândul li se înturna spre același punct...

Interesat în dramă nu numai prin situația lui de soț, ci și prin natura sentimentelor intime, doctorul luase de mult o atitudine aparentă de spectator obiectiv. Nu-i scăpase chiar de la început firele ce se țeseau între Mite și poet și nu numai că nu li se împotrivise, dar chiar le și ocrotise; stăruise să-i dea lecții de limba română și-l pofțise seara la masă.

Înșușirile artistice ale femeii lui aveau nevoie de o atmosferă, de un aliment, de un îndemn din afară. Firea lui împăciuitoare, ocupațiile de ordin practic și nepoetic cât și situația lui de soț, deci scos din situația de a-i îndeștula anumite aspirații pur sentimentale, îl făceau îngăduitor față de prietenia dintre Mite și poet. Credea, de altfel, în cinstea ei. La început încrederea fusese atât de întregă, încât chestiunea nici nu se punea; când Maiorescu arunca vreo depărtată insinuare, care, prin puterea lui de expresie, nu rămânea niciodată în nelămurit, ci prindea contururi precise, el zâmbea înveselit și superior; cu Mite îl trata familiar de „gură rea” și vedea în însăși funcția lui critică, nevoia de a analiza mobilurile tuturor acțiunilor; nu era un pesimist în sens filosofic, ci un disociator și un negator al acțiunilor dezinteresate; îl mai știa și iubitor de femei, așa că austeritatea lui față de alții nu avea autoritate. Pe Eminescu îl judecase chiar de la început prielnic și în linia dreaptă a firii lui; își dăduse seama și de calitatea lui morală și de atonia lui sufletească, ce-l înclinau organic spre scrupule și rezerve. În conștiința lui scrutătoare, apariția poetului i se păru chiar necesară, pentru că putea fixa starea de sentimentalitate latentă a femeii lui într-o zonă puțin primejdioasă pentru dânsul. Cu toată atitudinea sa nepăsătoare și egală, îi urmărise cu destulă încredere și emoție pe amândoi, atent la toate fazele afecției lor; le înțeleșese atracția și exaltarea întreținută de pasiunea comună pentru poezie și o lăsase liberă prin absență discretă. Mărturisirea făcută de Baby îl surprinsese însă și îl lovise, ca una ce ieșise din prevederile lui. Nu-și închipuise că vor ajunge până acolo și se gândise la început să interviev; prudența îl reținuse; brusca lui intervenție n-ar fi făcut decât să întetească un sentiment de afecție care, contrariat, s-ar fi transformat în pasiune.

Metoda lui științifică îl înclina spre liberul joc al forțelor naturii; reacțiunea avea să iasă tocmai din libertate. Tăcuse deci, dar rezerva lui spori involuntar; pe nesimțite între dânsul și Mite se țesu o pânză subțire de piedici ce-i despărțise sufletește cu toate că nimic nu apărea privirilor din afară: poate că nici ei nu-și dădură seama la început de situația nouă și nemărturisită în care se aflau. Abia mai târziu Mite o observase, de unde îi și venise bănuiala că bărbatu-său presimțise ceva; căuta chiar o explicație, dar n-o putea da cât timp nu i se cerea... Doctorul continua să-i urmărească și mai atent; avea de mult impresia că primejdia dispăruse; dacă ruperea

scrupulelor ce rețin pe omul moral nu s-a făcut la început, în momentul culminant al conflictului de forțe, ea nu se mai face, cel puțin în categoria oamenilor căreia le aparțineau Mite și poetul. Lui i se părea că momentul critic trecuse, poate; chiar dacă afecția mai exista, ea se normalizase și se lăsa acum condusă de anumite restricții și comandamente, peste care nu mai avea îndreptățirea de a luneca... Ochiul lui observase cu lăcomie de mult curba ascendentă a setei lor reciproce și o urmărise îngrijorat până la punctul maxim, al sărutării, pe care o surprinsese Baby; ireparabilul se putea întâmpla atunci, dar după multe semne imperceptibile își dase seama că linia se frânsese în ascensiunea ei pentru a înclina pe un plan drept, de durată, dar fără primejdii; de ce declinase? Nu putea ști și nici nu-l interesa; își confirmă numai părerea că libertatea e încă metoda cea mai bună împotriva ispitei romantice a riscului și a primejdiei. Atitudinea hotărâtă a femeiei, prin care luase asupra ei plecarea lui la Iași, îi ridică cele din urmă temeri; situația se limpezise; pasiunea lor se muiase într-o afecție dezinteresată; dacă însăși Mite îl trimitea la Iași, nu mai avea de ce fi îngrijorat. Ochiul îi mai rămase totuși disponibil pentru a surprinde situația reală în amănunte, dar avea aproape siguranța că totul era de prisos.

În Mite, deși apele mari ale pasiunii cerebrale se retrăseseră, de mult, lupta avea încă un accent de patetism.

Simțise ea că punctul critic al legăturii ei sufletești trecuse; meritul și-l atribuisese, firește, ei, sănătății ei morale, ce o făcuse să se biruie și să-l biruie; îi impusese o prietenie ideală. În penumbra conștiinții, își da seama că biruința îi fusese ușurată de docilitatea lui; când îi cerea să făgăduiască, el se grăbea să jure. Regreta poate lipsa unui joc mai strâns, mai patetic și ar fi preferat să întâmpine rezistență. Regretul ieșea însă repede din zona luminată a conștiinții, care avea nevoia de satisfacția de sine. Meritul rămânea deci al ei, în întregime; își imputa chiar asprimea, cu care îl împinsese de la început în regiunile calme și frigide ale [platonismului](#); se învinuia de egoismul de a fi voit să primească totul fără să dea nimic în schimb. Voise să fie adorată, cântată, să-i determine viața în amănunte, iar ea să-și urmeze liniștit cursul existenței normale, lângă bărbat și copil; îi acordase doar zâmbete, mâni răcoroase trecute pe păr și pe chip, sărutări nesubstanțiale; începuse chiar a deveni fetiș și rochia ei luase de multe ori forma feței poetului prosternat... Gândul i se îndreptă totuși la prima lor sărutare; cu ce putere ipnotică își întorsese capul, arsă de privirea din spate, și cum rămăsese atârnată de gura lui, fără a fi sprijinită de brațul inert. Sărutarea nu fusese cerută, solicitată, implorată, cum avea să devină toate celelalte de mai pe urmă, reținute, și protocolare. Meritul și-l atribuia, firește, tot ei; din beția primului sărut, se reculese repede în rezerva crezută necesară raporturilor dintre

dânșii; ce apucase să-i dea în beția primului moment de relaxare sufletească, nu-i mai putea lua îndărăt; dreptul câștigat rămâne câștigat, dar îi ridicase din accent și din sens, îl anulase prin transformarea lui într-un act pur formal, fără semnificație; era, deci, normal să creadă că prin calmul ei îi îndiguise pasiunea și i-o transformase cum voise. Căci, din trecutul lor, amintirea luneca ușor peste incertitudinea și lipsa lui de inițiativă, pentru a nu se opri decât la momentele în care îi apăruse violent și nestăpânit; o voise, o dorise; de două ori venise cu gândul s-o omoare, pentru că-și dăduse seama că nu va fi niciodată a lui; dacă, la urmă se steriotipase într-o atitudine de resemnare, ea i-o impusese prin intransigență. Era mulțumită sau voia să pară; când își surprindea totuși o iritare surdă și involuntară împotriva lui, și-o explica pe motive literare. Nu era așa cum și-l închipuise; își amintea și acum naivitatea cu care-l exaltase, la serata de la legația americană, ca pe un geniu, un om de cultură universală. Americanul îi citise în suflet și zâmbise ca omul ce cunoștea substratul sentimental al entuziasmului tuturor femeilor. De atunci, când o întâlnea o întreba glumeț „Ce mai face geniul dumitale?” Geniul ei!

Nu putea tăgădui; îi admirase cultura și-l crezuse de mari resurse intelectuale. Acum avea uneori impresia că poate se grăbise în aprecieri. Dar așa credea și Titu și el era zgârcit în toate părerile lui despre oameni. Poate că nu se înșelase; era încă prea tânăr.

Activitatea lui totuși nu sporea; scria puțin, prea puțin. Îi inspirase numai două poezii, ba despre cea din urmă Maiorescu credea că vine tot din ciclul vechi al Veronicăi. Ea credea altfel, dar nu era sigură...

Lângă lampa cu abajur, croșeta mecanic și se gândea; privirea îi lunecă spre dânsul, pe când vorbea lucruri indiferente cu doctorul; îl scrută cu insistență, ca și cum l-ar vedea întâiași oară cu atenție.

...Se schimbase parcă, se îmbrăca mai bine... hainele făcute de curând erau tăiate la modă; îi veneau bine; sămăna cu ceilalți; la masă, musafirii streini nu se mai uitau la dânsul cu o privire întrebătoare; îl ascultau, dimpotrivă cu interes; vorbea mai mult și vioi. Mister Schuyler îi arăta chiar simpatie; îi citise câteva traduceri de ale ei în nemțește și-i plăcuseră... Îl privi tot mai atentă și obiectiv, ca pe un strein și își mărturisi flegmatic „e un domn bine”; zâmbi chiar când își aminti că-l auzise spunând cuiva că baia zilnică era de rigoare oricui... Se putea mândri ca avusese influență asupra lui, îi disciplinase puțin dezordinea. Dar gândul că-i inspirase numai două poezii și că oricât stăruise nu reușise să-l facă să scrie mai mult, să compună piese de teatru, nuvele, romane, așa cum își închipuise pe când credea în geniul lui creator și universal, îi micșoră din mândrie... În fond bănuia intuitiv că rolul râvnit de

inspiratoare se mărginise la puțin, și nu mai avea alte perspective de a crește; vina sta, firește, în lipsa lui de elasticitate. Își dădea seama confuz că rolul ei era poate chiar sfârșit, și de aceea simțea, instinctiv, nevoia de a-și crea altul – rolul mai nobil prin dezinteresare de a-l reda obligațiilor lui sociale și datoriei față de o femeie, pe care o iubise și pe care și-o închipuia nenorocită; simțul ei de demnitate și de orgoliu femeiesc o făcea să transforme o probabilă înfrângere intimă, pe care era însă departe să și-o recunoască, într-o nouă biruință. În propriii ei ochi se vedea generoasă, dezinteresată; lui, avea să-i arate încă o dată natura ideală a afecției ei, iar tuturor celorlalți avea să le dovedească netemeinicia presupunerilor lor; căci nu se îndoia de mult că lumea îi clevea. Inițiativa ei avea să spulbere toate calomniile; nu-i trecea prin gând, firește, că ea putea preveni și o inițiativă a poetului, care, în adevăr, ar fi durut-o; situația, în ochii altora, de femeie părăsită nu i-ar fi convenit...

Ea tricota mereu; mâinile îi mergeau harnice, dar gândurile îi alergau și mai repede în direcții contrarii.

Simți brusc o sfâșiere... Pe omul ce vorbea lucruri indifferente cu doctorul, îl iubise, deși nu cu uitare de sine; îl iubise cât îi era îngăduit; ori i se păruse că-l iubise? Era însă sigură că el o iubise; nu uitase extazul cu care o privise în rochia decoltată de tul albastru; avea ochi halucinați și se temuse să nu bage de seamă bărbatu-său; se întunecase și se mohorâse apoi din disperarea de a o vedea prea sus, inaccesibilă. O iubise; de atâta timp îl văzuse lângă ea inspirat, cu acea muzicalitate în glas, în care tresărea dorința erotică, și apoi de odată sumbru, închis, nemulțumit, zbuciumat; nu cunoștea misterul atitudinilor lui contradictorii din ultima vreme, de după sărutare, dar nu se îndoia că inegalitățile lui de atitudine veneau de la dânsa, de la ceea ce-și închipuia el despre dânsa... Era de ajuns să-i treacă mâna pe frunte sau să-l sărute, pentru ca să se însenineze din nou. De altfel, se primbla și acum ca în primele timpuri prin fața casei, romantic ca un începător. Abia pleca de la ea, și revenea visător pe maidan și măsură ulița cu pasul lui tărăgănat... Când se întorcea odată acasă, o oprise în drum domnul Ghiță Preda, cu care stătea uneori de vorbă.

— Doamne, cuconiță, îi spusese el zâmbind. Ciudat mai e și domnu' Eminescu.

— Da? făcuse ca evasiv.

— Păi să vedeți dumneavoastră. Îl văd trecând mereu după miezul nopții, prin fața casei.

— Poate că șade pe aici, îngăimase ea.

— Nu șade, cuconiță, știu eu unde șade, tocmai pe la Caimata într-o mănăstire pustie. Și tot trece când la deal, când la vale, iar dacă mă vede, se tupilează după case; întâia oară, când l-am văzut furișându-se pe maidan, am crezut că e un vagabond, de am dat țigalul. Mi-a fost mai mare rușinea.

Roșise și plecase fără să poată scoate o vorbă; numai pe urmă înțelesese, unde voise sa ajungă domnul Ghiță Preda, de a trebuit mai târziu să-i dea de-o cinste la Vânătorul... Acum iată că pleacă la Iași... Ea îl trimetea celeilalte, Veronicăi – de ce i spuneau toți Bălăuca? Și ea era blondă... Chiar de n-ar lua-o de nevastă, avea să înceapă o viață nouă... Îl va pierde... Gândul gol o străpuse ca un pumnal scos din teacă; o știa, difuz, de mai înainte, dar acum îi simți ascuțișul... Pusese între ei numai prietenie literară, pentru ca să rămână indiferentă? De câte ori nu-l așteptase la fereastră cu un spasm nervos și i se păreau clipele eternități? De câte ori nu avusese crize de desperare când nu venea? Asta e numai literatura? Clar îmbrățișările, abandonul ei moral, nu sunt semnele posesiunii?

Nu avea și ea drepturi asupra omului, pe care totuși îl trimetea celeilalte pentru a se arăta generoasă? Întrucât merita femeia de la Iași să devină destinul lui? Se simți înrăită; pozase; voise să impresioneze. Era și ea o femeie ca toate femeile...

— Willi, spuse ea brusc...

— Ce e, Mite? răspunse doctorul, fără să-și întoarcă ochii, de la o construcție de pietre colorate, pe care o clădise pe măsura cu Eminescu și cu Baby.

— Nu-i nimic, se reculese ea și continuă să croșeteze.

Prin văzduh, zbură însă pe deasupra, în ochii tuturor, femeia blondă de la Iași, cu fața palidă și suptă.

— Când pleci la Iași? îl întrebă doctorul, ca un ecou inconștient al întrebării reformulate a Mitei.

Toți își daseră seama că le trecuse prin minte același gând.

— Mi se pare că e un tren de după amiază, răspunse poetul fără interes.

— Atunci ai tot timpul.

Deși mintea le era aiure, se aplecară din nou încordați spre pietrele colorate.

Și Eminescu se gândea la femeia de la Iași, la întorsătura, pe care o lua situația lor prin moartea lui Micle. Pe Veronica o cunoscuse de mult, cu vreo opt ani în urmă, la Viena; se plimbase împreună cu ea vreo lună prin orașul imperial; o iubise în felul lui, adică o adorase în tăcere sau în versuri; părul ei bălai se împletise în toate versurile lui de atunci și până azi; o exaltase și o idealizase vreo șapte ani și numai de un an, după ce plecase de la Iași, într-o zi ploioasă de octombrie, o posedase, în sfârșit, într-o „casă mică și modestă” și din acea clipă devenise, pentru ea „băețelul meu iubit”, „Titi”, „Eminul meu”. Se mai întâlneau apoi, dar nu se înțeleseră; și iată acum, după mai puțin de un an, bătrânul murise. El îi scrisese și recunoscuse că în lipsa lui de fericire, atingerea în treacăt a mâinii ei îi produsese o „dureroasă dar adâncă fericire”; mai recunoscuse că viața lui „ciudată și neexplicabilă” pentru alții, nu avea niciun înțeles fără dânsa; dacă nu-l făcuse fericit, pentru că nu era în stare să fie fericit, privirea ei îi scoase la lumină tot ce era ascuns adânc în suflet; îl inspirase. Își răsucise apoi gândul subtil: „am renunțat de mult la fericire, care pentru mine e una cu persoana ta” – cu alte cuvinte renunțase la dânsa. Veronica îi răspunsese îndată; îi mulțumise de condoleanțe și-l rugase să-i facă „o suplică la Ministerul de culte, în care să-i ceară din parte-i să i se acorde salariul răposatului până la regularea pensiei”... Gândurile lui lunecau acum de la construcția în pietricele colorate tot mai departe spre Iași. Ce-l aștepta acolo? Fericirea? Se știa inapt pentru ea; germele descompunerii se afla într-însul. Îl înduioșa totuși amintirea femeii care de opt ani se contopise în viața lui sentimentală; o iubise de la distanță; o respectase și respectase firește și pe venerabilul Micle; degerase pe la geamuri; o chemase în ceasuri de insomnie și cât timp erau departe și-i despărțea bătrânul, i se păruse chiar că-l împingea spre dânsa pasiunea. Când o ținuse, în sfârșit, în brațe, în ziua ploioasă de octombrie „în casa mică și modestă” i se păruse că ajunsese culmea fericirii; se despărțiseră însă repede pentru a-i mai da iluziei puțința de a se reface și de a zămislî noi mlădițe; bătrânul veghea ca romanul lor de dragoste să se alimenteze din însăși piedica existenței sale. Iată că murise și ridicase cu el ultima stavilă; iubirea lor își putea deci uni destinul și expira la prima încercare. Moartea lui Micle îl zguduise; din dragoste pentru Bălăuca îi rămăsese doar recunoștința; pentru dânsul ea reprezenta singura lui iubire tangibilă, trupească; după opt ani de exaltare sentimentală și de ascensiune poetică, subțirea săgeată a iubirii lui se împlântase în carnea albă și fragedă a femeii adorate, fără dezgust și fără satisfacție, întrucât satisfacția lui ieșea din emoție și nu din realizare. Cu toată solemnitatea momentului și a compătimirii sincere, nu găsisese în sine decât încă o exaltare a acțiunii ei poetice asupra lui, dar nicidecum voința de a o lua de nevastă. Îi scrisese echivoc iar ea nu înțelesese, sau se făcuse că nu înțelege; o preocupa mai mult suplica la minister. Contrastul îl indispusese și-l dezgustase... Acum era îndemnat să meargă la Iași, s-o vadă, să o

consoleze, să o aducă poate la București. Pentru ce? I-o impunea gura lumii, șoaptele prietenilor, imponderabilele morale și scrupulele, pe care și le făurește fiecare. N-ar fi ținut seamă de ele, dar acum se amestecase și Mite din nu știu ce sentiment romantic de solidaritate feminină, din nu știu ce zvonuri și obligații; ori voise să se răzbune că aflase de existența Veronicăi, arătându-se generoasă și indiferentă? N-o dorea geloasă, dar nu-i convenea s-o vadă nepăsătoare. „Nu m-a iubit niciodată”! – își zise el; „scriitoare!”, adăose cu ciudă și dispreț... Își aminti de una din scrisorile Veronicăi. Citise *Atât de fragedă* în Convorbiri și bănuise o inspirație streină. „Versurile tale, îmi scrisese ea, mi-au făcut o durere, să simt că o figură *souverainement supérieure*¹ m-a alungat afară din sufletul tău, unde poate fără veste mă introdusesem.” Veronica nu ținea să pară mărinimoasă, ci simțea ca o femeie și știa urî... O adulmecase pe Mite, pe „năsoasa de Mite”... Îi veni să râdă; o privi cum croșeta sub abajurul lămpii și își zise: de ce i-o fi spunând „năsoasa”... că nu se potrivește? Răzbunare de femeie; o mai numea în alt loc „*bas bleu allemand sans valeur et sans merite*”². Femeie din popor, fată de moașă!, se mai gândi el, dar, cel puțin știe să iubească și să-și apere dreptul; nu-l împingea cu nepăsare și mărinimie în brațele alteia. Zgâria tigroaica! Nu. Nu se va duce numai pentru a-i da lui Mite satisfacția unei generozități umiltoare pentru dânsul.

— Nu mai vreau, se auzi deodată glasul voluntar al lui Baby.

Copilul se săturase să clădească, izbi pietricelele pe jos; își aduse aminte că nenea Mihai îi făgăduise o poveste înainte de plecare și o cerea cu o energie, căreia nu i se putea rezista.

Doctorul trecu la birou ca să răsfoiască o revistă medicală. Poetul nu știa ce să-i istorisească:

— [Soacra cu trei nurori](#) o știi?

— O știu.

— Dar [Povestea fetei babei și a fetei moșneagului](#) o știi?

— O știu.

— Dar povestea [Caprei cu trei iezi](#)?

— Pe asta n-o știu.

Cu răbdare și sfătos, el se puse să istorisească povestea minunată a caprei cu trei iezi, a vicleniei lupului, a istețimei iedului cel mic și a răzbunării caprei. Apoi pentru a-l face să-o repete:

— Uite, eu sunt lupul, cel urât și rău. Scaunul ăsta e bordeiul caprei; capra a plecat și ați rămas numai voi iezi. Eu, cum am spus, sunt lupul, și bat la ușă: toc! toc! apoi zise:

*Trei iezi cucueți,
Mamei ușă descueți.
Că mama v-aduce vouă:
Frunze-n buze,
Lapte-n țâțe,
Drob de sare în spinare,
Măcreș
În călcăeș.
Smoc de flori
Pe subțiori.*

— Ce faci atunci tu, Baby?

— Eu, se repezi hotărât băiatul, eu îi spun: „Bădică, bădică! ascultați-mă pe mine! Poate mai de-apoi a veni cineva și a zice:

*Deschideți ușa
Că moare mătușa*

și atunci voi trebuie numaidecât să le deschideți? D-apoi nu știți că mătușa-i moartă, de când lupii albi și s-a făcut oale și ulcioare, sărmana.”

— Bravo, Baby, tu ești iedul mic și cuminte. Așa să rămâi totdeauna.

-
1. *souverainement supérieure (fr.)* - superioară la modul suveran [^](#)
 2. *bas bleu allemand sans valeur et sans merite (fr.)* - „bas bleu” german fără valoare și fără merit - unde expresia „bas bleu” înseamnă femeie cu preocupări intelectuale, literare. [^](#)

XXV

Doctorul se apropie de dâșii de-și sărută iedul, care știusese să se apere de lupul bătrân și șiret. Apoi deodată:

— Știi, domnule poet, că Mite a compus o lucrare nouă; toată săptămâna a scris. Ar putea să ne-o citească.

Era o diversiune ca să alunge prezența invizibilă a Veronicăi din birou; cum nu găseau ce să-și spună, o lectură ar fi împrăștiat tăcerea apăsătoare. Poetul schiță un semn întrebător, dar Mite tăcu.

— Insistă dumneata, că eu n-am nicio trecere în chestii literare, reveni doctorul.

Eminescu își făcu datoria fără convingere. Ideea că ea lucraseră o săptămâna la ceva fără să-i spună, îl indispunea.

Nu numai că-l trimitea la Iași, în numele moralei publice, dar nu-i mai împărtășia nici planurile literare; se simți părăsit și umil. Mite șovăi, se lăsă rugată și se pierdu în lămuriri: nu era ceva definitiv, ci numai o simplă schiță, care mai avea nevoie de prefaceri; la urmă, se așeză la birou și porni cu sopranul ei armonios:

— Bucata se intitulează:

*Das Lebensbild*¹

și e studiul unui caracter de artist, bineînțeles, imaginar. E spovedania unui om cu o fire ciudată, un violonist căruia de copil i se recunoștea geniul, geniu ce n-avea însă să se realizeze niciodată, din lipsă de voință; mai era și nefericit, pentru că nu voia să fie fericit, întrucât mediul lui natural de existență era singurătatea. Eminescu o întrerupse:

— Un minut – nu te superi? Mă gândeam tocmai la imaginea, care ar putea fixa pe un om singuratic... Iat-o: „își primbla singurătatea cum ar fi dus un copil de mână pe ulițele orașului”...

Doctorul izbucni sincer:

— Așa imagine înțeleg și eu! Vezi singurătatea omului cu ochii.

Mite îi privi metalic; nu le răspunse însă, ci își continuă lectura:

...Cum toți credeau în geniul lui, mama veni cu dânsul la Paris ca să-i dea profesorii cei mai buni. Copilul îi înminună pe toți; dar, în afară de muzică, se pierdea în visări, se lenevea și se dorea acasă, în țara lui. Mama i-a murit înainte de a-l vedea om, iar el se retrase de la Paris la Veneția, unde, la început, trăise dintr-un stipendiu al Universității...

— Să-i se taie numai decît stipendiul, că altfel intervin eu! exclamă eruptiv doctorul. Băiatul n-avea ce căuta la Veneția, unde nu se învață muzica. Nu te supăra că te întrerup, dragă Mite. Nu sunt scriitor; dar, ca om de știință, am nevoie de precizie. Cum îl cheamă pe tânărul genial? Ai uitat să ne spui numele; ba ai mai uitat să ne spui și naționalitatea. E neamț, român ori turc? Chestie însemnată; dacă nu-i cunoaștem naționalitatea, nu ne mai interesează. Nu există oameni abstracti ci numai indivizi de diverse naționalități, care reacționează în cadrul rasei lor. Și, pe urmă, un amănunt, de mică importanță, deși cu rostul lui: nu uita, că bursele pentru vioară nu se dau de Universitate ci de Conservator; trebuie să schimbi numai decît donatorul.

Era în întreruperile doctorului o intenție atât de vădită de a înveseli o atmosferă destul de încordată și de a alunga prezența invizibilă a Veronicăi, încât Mite nu se putea supăra. Se opri totuși ca și cum ar fi isprăvit lectura.

— Să ascultăm mai departe povestea eroului fără nume, interveni împăciuitor poetul.

— Ba, are nume; Willi s-a grăbit. Eroul se numește Alexandru.

— Alexandru, și nimic altceva; dar și [Alexandru Machedon](#) a avut nevoie să i se adauge un determinativ pentru a fi recunoscut.

— Alexandru al meu se numește Alexandru și nimic mai mult; n-are nevoie să fie recunoscut.

— Și ce neam de om e?

— N-are nicio importanță.

— Să o crezi tu! Știința spune altfel; să-l primim însă așa cum e și să aflăm, în sfârșit, întâmplările tânărului Alexandru, violonist genial și fără nume de familie și

naționalitate.

Mite continuă. Alexandru se afla acum la Veneția. Fusese o mare speranță și acum nu era nimic; ajunsese la vârsta de 25 de ani și nu realizase nimic din ce făgăduise; trăia acolo de azi pe mâne, cânta noaptea nebunește; nu cunoștea încă femeia, nu pentru că se ferea de femeie, deoarece „el nici nu știa să se ferească de ceva, nici să facă ceva”.

— Bietul băiat, mormăi doctorul, noroc că n-are nume că se făcea de râs.

...Când se întorcea o dată de la Lido, pe furtună, zări pe vaporeș o femeie de o frumusețe răpitoare.

— Cu ochi albaștri? întrebă Eminescu.

— Da.

Era o englezoaică ce însoțea pe un bătrân orb; la debarcader, Alexandru îi ajută doamnei să-l conducă pe bătrân până la otelul din față. Cât timp bătrânul trecu în camera de alături să-și schimbe hainele ude, Edita...

— Edita, frumos nume! întrerupse doctorul. De nume de familie, nici nu mai întreb, n-are desigur.

— N-are.

Edita se puse la clavier și cântă o compoziție a lui Alexandru, despre al cărui geniu auzise la Paris, unde avusese amândoi același profesor, fără să se cunoască. Tânărul nu fu însă impresionat și plecă fără să mai revină pe la englezi. Întâlnindu-l totuși din întâmplare, orbul îl pofti la masă.

— Caută pe naiba! mormăi doctorul.

Lui Alexandru nu-i plăcu invitația; fugea de oameni și nu se simțea destul de bine îmbrăcat; se temea să nu fie ridicol.

— Drace! mormăi din nou doctorul.

Eminescu se mohorî și începu să fie mai atent.

Alexandru veni totuși; Edita îi spuse că cea mai mare fericire a ei ar fi să poată fi de

folos bătrânului ei soț orb.

Doctorul se ridică brusc de pe fotoliu și începu să măsoare biroul cu pasul.

— Până aici, izbucni el cordial. Admit oameni fără nume de familie și fără naționalitate precizată; admit stipendii muzicale date de Universitate la Veneția; admit tineri de douăzeci și cinci de ani care nu cunosc amorul; dar nu admit o femeie, fie ea și englezoaică, de o frumusețe răpitoare, ca să-și poată găsi fericirea în a îngriji un soț bătrân și orb. Cine e, mă rog, orbul ăsta fără nume, care poate trezi devotamente atât de sublime? Prin ce le merită? Nu ne-ai pomenit nimic de dânsul; era și el genial? Admit sublimul, dar numai dacă e motivat.

Mite închise caietul și vru să întrerupă lectura; trebui o intervenție energetică pentru a și-o relua.

Alexandru cântă ore întregi, iar a doua zi primi de la Edita invitația de a-i da lecții de muzică.

— Vai de orb! mormăi doctorul.

Edita vroia însă să ia lecții de muzică tot în interesul orbului, pentru că tot ce învăța avea să-i cânte apoi lui, care nu-și găsea altă distracție decât în muzică.

— Orbul mă irită, izbucni iarăși doctorul; totul pentru orb, nimic pentru noi! Mă bat însă cu gândul că nu e chiar așa orb, orb de tot; poate că zărește încă pe sub pleoapele pe jumătate, adăose el echivoc...

Lecțiile începură chiar de a doua zi în camera întunecoasă a otelului; uneori asista și orbul.

— Și nu vedea nimic?

— N-avea ce să vadă.

Alteori rămâneau singuri ceasuri întregi. Ea se înduioșa de nefericirea lui; ar fi voit să-i insuflă încredere în sine, gust de lucru, să-l formeze pentru viață. „Am să te împac chiar fără voia dumitale cu viața”, zicea ea adeseori râzând, iar el îi arunca o privire recunoscătoare, nu pentru cuvintele ei, ci pentru că-i ședea bine când râdea.

— Pentru un tânăr care nu cunoaște amorul e îmbucurător că știe prețui frumusețea

unui râs de femeie, încercă să glumească doctorul; verva lui se risipi în gol. Imaginea Veronicăi dispăruse, în sfârșit din încăperea odăii, dar, în locul ei, se întinse plasa unei încordări în jurul lecturii, care începea să aibă o semnificare. Mite continuă:

— Tânărul rezistă ispitei consolatoare a femeii; deși bagă de seamă că i se strecurase în sânge, nu se dumerea ce voia de la dânsul. Îi spunea că e disperat, că nimic nu-l interesa pe lume și că voia să se retragă undeva în singurătate.

— Dar nu sunt eu nimic pentru dumneata? Interesul bărbatului meu și al meu pentru dumneata îți este în adevăr atât de indiferent?

Doctorul izbucni din nou:

— Ei nu, dragă Mite, orbul mă exasperează!... Ce vrei să-i pese tânărului genial de interesul orbului? Trebuie să înțeleagă că i-a venit timpul să dispară, că încurcă lumea cu prezența lui. Să știi că dacă nu-l omori curând, intervin eu ca doctor să-i dau șoricioaică.

Mite râse de nevoie:

— N-avea grijă că moare curând.

— Bun. Fiecare trebuie să știe dispărea la timp.

Mite își reluă lectura. Dialogul sentimental între tineri continuă: femeia voiește să-l salveze, tânărul îndrăgostit refuză. Într-o seară el o zărește într-o gondolă în toaletă elegantă, decoltată, și cu diademă de diamante în păr. Mergea la o serată la consulul francez.

— Ești sigură că serata era la consulul francez? mormăi iarăși doctorul.

— De ce?

— Știu eu? Poate era mai natural ca doamna Edita și meargă la consulul englez ori american.

La serată Edita se gândește numai la Alexandru și-l așteaptă să apară, deoarece îl știa invitat; el nu vine însă; melancolie; a doua zi scenă de gingășie amoroasă. Tânărul rămăsese în extaz la apariția ei în toaletă de bal; în beția lui, el îndrăznește să-i... să-i sărute mâna!

— „O sărutare de mână de la dumneata e ceva cu totul deosebit, îi răspunse Edita și mă face mândră.”

— Norocos tânăr! interveni doctorul. Pentru că mânuiește arcușul, femeile nu mai au niciun orgoliu în fața lui; doamna Edita se simte mândră că i-a sărutat mâna!

Mite continua... Când Alexandru îi mai sărută o dată mâna, Edita îi spuse:

— Prea țin la dumneata... Trebuie să ții și dumneata la mine, căci pe asta mi-am clădit planul meu de a te scăpa.

— Vai! exclamă doctorul; nici nu bănuiam că e femeie primejdioasă cu „plan”.

Întâia fază a iubirii lor se oprește aici, căci orbul se îmbolnăvește.

— Așa da: isprăvește cu el mai repede, căci altfel încurcă „planul” de scăpare a Editei;

Perechea de englezi pleacă în Elveția; de abia acum își dă seama Alexandru de cât o iubea pe Edita; din violonist devine desenator; toată ziua nu face decât schițe imaginare după capul Editei; se sălbăticește, și își lasă barbă și păr mare ca un locuitor al pădurilor. După șase săptămâni, o telegramă îl vestește că orbul a murit și că toți pleacă în Anglia.

— Fie-i somnul ușor, îl prohodii doctorul, că era de prisos. Să sperăm că tânărul Alexandru și doamna Edita se vor înțelege de acum.

Dar Alexandru continuă să-și piardă vremea la Veneția timp de un an, când un bilet îi anunță sosirea Editei; emoții, extaze, amintiri duioase și deodată, el i se aruncă la picioare și-i sărută mâinile:

— „Vino cu mine într-un pustiu; fără zâna mea nu pot trăi.”

— „Copil sălbatic ce ești! dar ce să caut eu în pustietate?”

— „Să cunoști viața, viața adevărată, cea lipsită de aparențele mari.”

Doctorul începu din nou a se preumbla agitat prin cameră.

— Ce-i cu tânărul? Parcă i-ar lipsi ceva. Vrea să caute viața „cu adevărat” în pustiu!

Auzi dumneata ce idee! Dacă îi lipsesc hainele – se găsesc de vânzare; nu-i nevoie să te duci în pustiu ca să n-ai nevoie de ele.

Fără să mai răspundă la întreruperi, Mite continuă: Edita îl tratează ca pe un copil genial și a doua zi îi propune să-l ia de bărbat.

— Era și timpul! bombăni doctorul.

La Paris, când o vede în lumea ei din societatea înaltă, se sperie din nou; nu-și închipuia că s-ar putea apropia de o femeie atât de frumoasă și elegantă; se intimida și nici nu-i venea să creadă că doar o sărutase o dată.

— O sărutase? interveni doctorul. Ei, asta e cu păcat! Și-a dat, se vede, seama și doamna autoare că nu ne-a spus nimic până acum: ne-a vorbit doar de niște nevinovate sărutări de mână, de care Edita se declara „mândră”.

La punctul, în care ajunsese lectura, nu se mai putea întrerupe. Mite o continuă eroic.

Desperat, Alexandru îi scrie că nu se mai poate însura; tinerii se explică a doua zi.

— „Dar prea îmi îngreunezi sarcina, începu Edita, trebuie să iau cu totul asupra mea rolul de bărbat și iarăși și iarăși să te pețesc. Dar ce te face atât de deznădăjduit.

— Sunt într-o poziție cu totul falsă, nu pot să fac ceea ce ar trebui și totuși aș vrea ceea ce n-am voie să vreau.

— Dar ce ai vrea?

— Aș vrea să vă privesc toată viața mea, să stau culcat la picioarele dumneavoastră, departe de toți oamenii; aș vrea ca nimeni afară de mine să nu vă vadă și să nu auzim decât valurile mării zbatându-se deasupra noastră.”

— *Du Gottes Mutter*² ! bolborosi pe nemțește doctorul, smulgându-și părul din cap și preumblându-se din nou agitat prin cameră. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, ce e cu tânărul ăsta? Trebuie ținut numai decât sub observație medicală. Vrea să rămână culcat toată viața la picioarele ei. Se mulțumește cu atât? Regretabil. Ba vrea să fie departe de oameni... Într-o pustietate... Dar ce i-au făcut oamenii? Îi mai trebuie, pe deasupra, și valurile mării. Nu poate fără ele!...

Mite continuă...

La plecare Edita îi spuse lui Alexandru:

— „O, Doamne! Ce viață plină de încântare trebuie să fie aceea de a te face pe dumneata să cunoști fericirea!”

— Nu, nu! dragă Mite, oamenii ăștia nu sunt ca toți oamenii. Adinioară tânărului îi trebuiau pustietatea și marea și voia să-și petreacă viața la picioarele ei, acum femeia se întrece în sublim. Nu-i ajunge că se devotase unui bătrân orb, care nici măcar nu cânta din vioară, ci vrea să se consacre și tânărului acestuia ce visează numai de pustietăți; se gândește la fericirea tuturor invalizilor, numai la ea nu!

Mite continuă:

— Și s-au cununat.

— Bine că s-au cununat! bombăni doctorul.

S-au instalat la Paris, firește, în două apartamente frumoase ca în basm, despărțite printr-o grădină de iarnă. Deși nu-i displăcea eleganța noiei sale vieți, tânărul suspina totuși.

— „Ah! singur! De aș putea să fiu singur, departe chiar și de fericire, numai singur în liniștea eternă.”

...numai când o vedea pe dânsa, ideile de singurătate îi dispăreau; o lua în brațe și o săruta. Au trăit, astfel, o lună fericiți.

— Ajunge și o lună, mormăi doctorul, că începusem să cad la bănuiele în privința tânărului genial, iubitor de singurătate.

— La o lună iată că vine vremea unei serate.

— Iar serată! bombăni doctorul, seratele le sunt fatale.

...Se naște o discuție; prima lor discuție. Alexandru nu vrea să iasă în lume; de altfel, căsătoria nu-i izbutește nici din punctul de vedere al creației artistice. „Nu simția, mărturisește el, cu desăvârșire nimic, decât o oboseală grozavă și neîncetatul dor de singurătate. N-am viață în mine; nu sunt spre a fi om”... Se poate înțelege de la sine nenorocirea Editei, care nu-l luase decât din speranța de a-l face să producă opere de artă. „Alexandre, îi spunea ea, cum de nu simți tu decât lucruri negative, niciodată

pozitive? Când n-ai ceva, poți despera; dar dacă ai „atunci, îți este atât de indiferent, încât nici nu bagi de seamă.” Iată situația tragică a căsniciei lor: femeia nu reușise să-l schimbe. Edita era însă însărcinată.

— Însărcinată! *Jesus, Maria!* Dar de ce se mai plânge doamna Edita? Iată și un lucru pozitiv, între atâtea lucruri negative, care îmi schimbă toate ideile negre ce le concepusem în privința genialului tânăr.

...În urma certei cu serata, Edita se întoarce singură în țara ei, ca să nască în casa în care s-a născut și ea.

— Nazuri de femeie însărcinată, bombăni doctorul.

...În lipsa ei, Alexandru compune, în sfârșit, o simfonie, singura operă, de care e și el mulțumit.

— Și copil și simfonie, tânărul se reabilitează cu totul în ochii mei! mormăi pentru el doctorul.

...Pe când se afla în odaia ei, sosește și Edita slăbită de moarte; se certase cu familia, care pretindea că Alexandru n-o luase decât pentru bani. A doua zi Edita naște un băiat cu părul negru și creț, dar mort. Edita moare și ea din naștere. Alexandru pleacă disperat în țara lui, fără a mai asista la înmormântarea Editei, ca să nu-i întâlnească familia venită din Anglia. În țară află de la fratele ei, lordul Harry, că nevastă-sa îi lăsase toată averea. Alexandru refuză legatul în favoarea lui Harry, dar lordul făcu cu el un orfelinat, pe numele Editei și al lui Alexandru.

— „Prin vis – încheie cititoarea – mai vedea uneori, dar cu chip strein, odaia albastră și femeia cea blondă și albă, care ar mai zâmbi veselă, dacă nu s-ar fi încrucișat căile vieții lor. Dar niciunul dintr-înșii nu a fost vinovat de aceasta, așa a fost scris să fie.”

— Fatalitate! bombăni, final, doctorul.

Mite tăcu; lectura se sfârșise; lectură penibilă. De pe la jumătatea ei, înțelegându-i tâlcul, Eminescu nu mai făcuse nicio întrerupere, ci privea, ca de obicei, în jos ori în tavan, pierdut în reverie. Doctorul înțelese și el de la început realitatea, pe care vroia să o acopere atât de naiv povestea nevestei lui, cu muzicantul genial și himerica englezoaică; se bucurase din adânc, dar căutase prin comentarii zgomotoase și alunge concentrarea unei atenții supărătoare, cum ai alunga un bondar insistent; Mite îi pricepuse intenția și se resemnase la toate observațiile. Când se sfârși, doctorul

întona cu glas profund primul acord al [marșului funebru](#) al lui [Chopin](#) și își făcu o cruce largă:

— *Requiescat în pace.*³

Eminescu se ridică palid, strânse mâna femeii cu o vagă felicitare ce-i expiră pe buze și, cercetând ceasul, găsi că ora era înaintată; trecuse de unsprezece. Își luă rămas bun ceremonios, rece, absent.

Singuri, Mite și Willi se uitară unul la altul, stânjeniți oarecum, cu impresia de a fi asistat la punctul final și solemn al unei drame, pe care nu voiau să și-o mărturisească.

— Ce efect i-a făcut lui Eminescu? întrebă ea totuși, într-un târziu, împinsă de curiozitate literară.

Doctorul ridică întâi din umeri, apoi, ca să nu pară că nu vrea cu dinadins să tacă, adaose:

— Mi-a părut foarte impresionat.

— Nu-i așa? se grăbi să întărească ea.

În tot timpul lecturii, Baby dormise într-un fotoliu; numai la urmă, când se isprăvisese, își deschise ochii.

— Tati, intervenise el pe neașteptate, în ochii lui nenea Mihai am văzut lacrimi. De ce plângea nenea Mihai?

— Ești sigur că plângea?

— Dacă am văzut!

— Ți s-a părut.

— Când citește mami plânge nenea Mihai; când citește mami poezii de ale lui nenea Mihai plânge mami.

Doctorul îl ridică în brațe!

— Așa fac poezii, Baby... Plâng mult. Mai bine de tine că te faci colonel de [ulani](#).

Scoase ceasul:

— E târziu, domnule colonel; să ne culcăm.

Îl luă cu el în brațe. Se îndreptară cu toții spre camera de culcare.

— Mite! spuse doctorul emoționat, din prag.

— Ce e, Willi? răspunse ea cu o presimțire.

— Aici cu Baby între noi, aș vrea să te sărut deasupra capului lui.

— Și eu pe tine, Willi.

— Din inimă?

— Din inimă.

Se sărutară și intrară în camera de culcare.

Eminescu ieșise uluit cu primele acorduri ale marșului funebru al lui Chopin în urechi; doctorul găsisse melodia finală a întregii lor povești. Simți că se rupse ceva într-însul, definitiv. Murise dragostea pentru Mite? N-o iubise niciodată, poate. Murise dragostea de dragoste pentru ea. Dragostea de dragoste va mai renaște în el, căci fără dânsa nu putea trăi... alt păr blond... alți ochi albaștri... alte mânuțe „reci”... alte emoții ale începutului... alte timidități ale inițierii, cât timp sufletele se pipăie; momente sublime!... alte primblări prin fața geamurilor adoratei... alte sărutări diafane... alte poezii... da alte poezii.

Singurul lucru ce rămânea din atât freamăt... Totul va mai fi poate; cu siguranță chiar... dar basmul minunat, în care trăia de vreo doi ani se sfârșise... Simțea că se sfâșie. Stăruința femeiei de a-l trimite la Iași, cu toată aparența unei atitudini sublime, venea din indiferență, ori poate din voință de a pune între dânșii ireparabilul: o altă femeie. Voia să-i impună pe Veronica... Nuvela transformase în ficțiune propria lor viață, ideea acestei materializări ridicole îl chinuia ca aplicarea unui fier roș. Dragostea expirase și se îmbălsămase în literatură...

— Oprește... auzi, deodată, din spate un glas brutal și răgușit, prin strada Academiei.

Bănuia al cui era; și ar fi voit să scape de prezența lucidă și sarcastică a lui

Caragiale.

— Oprește, îți spun! repetă categoric glasul din spate.

Se opri. Caragiale îl măsură în felul lui de sus până jos, pe sub ochelari, la lumina unui felinar.

— De ce ești, măi, așa de sinistru? îl întrebă el, fără speranța, totuși, de a-i scoate vreo mărturisire.

Eminescu dădu din umeri, cu necaz:

— Am și de ce! M-a apucat miezul nopții ascultând literatura proastă a unei cucoane.

— Te scârbești și tu numai pentru atâta lucru! Hai la Duro, să uiți de literatura tuturor cucoanelor din lume...

— Nu pot, că mâne plec.

— Unde pleci?

— La Iași.

— Apoi bine, măi, om întreg ești tu? Nu-ți ajunge proza cucoanei de la București; te duci acum după poezia cucoanei de la Iași?

Poetul coti, cu un scuturat din umeri, în semn de fatalitate, și se pierdu în întuneric bombănind:

— Neamul nevoei!

1. *Das Lebensbild* (germ.) - tabloul vieții, biografia [^](#)

2. *Du Gottes Mutter* (germ.) - Tu, Maica Domnului [^](#)

3. *Requiescat în pace* (lat.) - Odihnească-se în pace [^](#)